

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Ο ρόλος των ελληνικών παραδοσιακών χορών για τη
σωματική, συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη των
παιδιών στην προσχολική ηλικία: μια ποιοτική παρέμβαση»**

**«The role of greek traditional dances for the physical,
emotional and social development of children in preschool: a
quality intervention»**

ΦΟΙΤΗΤΗΣ: Ράπτης Αθανάσιος
A.E.M.: 3579

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: Κλεονίκη Σέμογλου, Καθηγήτρια Ε.Ε.Π

Β΄ ΒΑΘΜΟΛΟΓΗΤΗΣ: Γεωργία Στεφάνου, Καθηγήτρια Δ.Ε.Π

Φλώρινα, 2022

Πίνακας περιεχομένων

Ευχαριστίες.....	3
Περίληψη.....	4
Abstract.....	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο	9
1.1 ΣΚΙΑΓΡΑΦΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΛΗΣ ΤΩΝ ΕΡΕΘΙΣΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ.....	9
1.1.1 Σωματική Ανάπτυξη.....	9
1.1.2 Εγκεφαλική Ανάπτυξη.....	10
1.1.3 Κινητική Ανάπτυξη.....	11
1.1.4 Γνωστική Ανάπτυξη.....	13
1.1.5 Συναισθηματική Ανάπτυξη.....	14
1.2 ΧΟΡΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ.....	15
1.2.1 Χορός και Σωματική-Κινητική Ανάπτυξη.....	16
1.2.2 Χορός και Γνωστική Ανάπτυξη.....	17
1.2.3 Χορός και Κοινωνική-Συναισθηματική Ανάπτυξη.....	17
1.3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΑΡΚΕΙΑ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥ ΧΟΡΟΥ.....	18
1.4 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ-ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ.....	22
1.5 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΡΟΩΘΗΣΗΣ ΚΙΝΗΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο	30
2.1 ΜΟΥΣΙΚΟΚΙΝΗΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ.....	30
2.2 Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥ ΧΟΡΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗ ΝΗΣΙΑΚΗ ΗΛΙΚΙΑ.....	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο	38
3.1 ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΤΥΧΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥ ΧΟΡΟΥ ...	38
3.2 ΜΕΘΟΔΟΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΜΕΣΩ ΤΟΥ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥ ΧΟΡΟΥ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ.....	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο	47
4.1 ΜΕΘΟΔΟΣ.....	47
4.1.1 Δείγμα.....	47
4.1.2 Πειραματική Διαδικασία.....	47
4.1.3 Εργαλεία.....	48
4.1.4 Ανάλυση Αποτελεσμάτων.....	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο	50
5.1 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	50
5.1.1 Δημογραφικά Στοιχεία Δείγματος.....	50
5.1.2 Ειδικές Ερωτήσεις.....	53
5.1.3 Ανοικτού Τύπου Ερώτηση.....	64
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο	66
6.1 ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	66
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	70
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	80

Ευχαριστίες

Η παρούσα εργασία αποτελεί την πτυχιακή εργασία για τις σπουδές μου στο Τμήμα Νηπιαγωγών, Σχολή Κοινωνικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας. Μέσα από τις επόμενες σειρές θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους με βοήθησαν και υποστήριξαν την προσπάθειά μου αυτή.

Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κυρία Κλεονίκη Σέμογλου, η οποία δέχθηκε να με βοηθήσει να εκπονήσω την πτυχιακή μου εργασία και κυρίως για την καθοδήγηση, τις οδηγίες και το χρόνο που διέθεσε για να με βοηθήσει κάνοντας διορθώσεις, τα οποία έπαιξαν καθοριστικό ρόλο για την ολοκλήρωσή της.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την κυρία Γεωργία Στεφάνου ως Β' Βαθμολογητή για το χρόνο που αφιέρωσε για την ανάγνωση της εργασίας μου.

Παράλληλα τις ευχαριστίες μου στις νηπιαγωγούς του Δήμου Καλαμάτας που με δέχθηκαν και με τις απαντήσεις τους στο ερωτηματολόγιο, συνέβαλαν στο να πραγματοποιήσω το ερευνητικό μέρος της εργασίας μου.

Τέλος ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μου και την αδελφή μου, οι οποίοι με στήριξαν τόσο κατά τη διάρκεια των σπουδών μου όσο και κατά τη διάρκεια της συγγραφής της παρούσας πτυχιακής εργασίας.

Περίληψη

Ο παραδοσιακός χορός αποτελεί τρόπο μάθησης, γνώσης και έκφρασης πνεύματος και σώματος. Η μη λεκτική χορική και μουσική νοημοσύνη περιλαμβάνεται στον χορό, ενώ ανακαλείται η γλωσσική νοημοσύνη, την χρονική στιγμή που τα παιδιά διδάσκονται και μαθαίνουν το λεξιλόγιο του χορού, είτε μόλις συζητούν και αξιολογούν είτε κατά την ακολουθία στον χορό. Συμμετέχοντας τα παιδιά σε χορευτικά προγράμματα αποκτούν περισσότερη ενέργεια για συμμετοχή στην μαθησιακή διαδικασία και παρατηρείται βελτίωση των επιδόσεών τους. Ο παραδοσιακός χορός ως μορφή κίνησης, όπως και άλλα είδη χορών, αποτελεί μία από τις τρεις μορφές κινητικής δραστηριότητας, χορός-γυμναστική-παιχνίδι, βοηθώντας τα παιδιά να αφομοιώσουν τις κινητικές έννοιες στα πλαίσια του μαθήματος της φυσικής αγωγής. Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να διερευνηθεί η επίδραση του ελληνικού παραδοσιακού χορού στην ενίσχυση των σωματικών, συναισθηματικών και κοινωνικών δεξιοτήτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Ως περίπτωση μελέτης και για τη συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε πρωτογενής έρευνα μέσω ερωτηματολογίου και το δείγμα αποτέλεσαν εκπαιδευτικοί νηπιαγωγείων του δήμου Καλαμάτας. Προκειμένου να ολοκληρωθεί η παρούσα μελέτη, διενεργήθηκε αρχικά μία περιγραφική βιβλιογραφική αναζήτηση. Ο σχεδιασμός της έρευνας ήταν διερευνητικός, περιγραφικός και οι συμμετέχοντες ανώνυμοι εκπαιδευτικοί κλήθηκαν να απαντήσουν για το μέγεθος του βαθμού που επιδρά ο ελληνικός παραδοσιακός χορός στην ενίσχυση των σωματικών, συναισθηματικών και κοινωνικών δεξιοτήτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Η ανάλυση των δεδομένων της έρευνας ανέδειξαν, σε σημαντικό βαθμό, ότι ο ελληνικός παραδοσιακός χορός επιδρά θετικά στην σωματική, συναισθηματική, κοινωνική νοημοσύνη των παιδιών, καθώς μέσα από αυτόν τα νήπια έρχονται σε επαφή με πολλούς διαφορετικούς τομείς και συγκεκριμένα μαθαίνουν την ιστορία του τόπου τους, τις παραδόσεις τους, γνωρίζουν τραγούδια και μουσικές από κάθε περιοχή. Επίσης βελτιώνουν την ανάπτυξη κινητικής έκφρασης, ισορροπημένης σωματικής και αισθητικής εξέλιξης με την ένταξη και απόκτηση γνώσεων για το παρελθόν και την κουλτούρα του ελληνικού λαού.

Λέξεις – κλειδιά: ελληνικός παραδοσιακός χορός, προσχολική ηλικία, δεξιότητες νηπίων, απόψεις νηπιαγωγών

Abstract

Traditional dance can serve as a means of learning and expressing one's self mentally and physically. Non-verbal choral and musical intelligence is included in dance, while linguistic intelligence is recalled when children are being taught the vocabulary of dance either while they discuss or appraise or during the dance sequence. By participating in dance programs, children are fascinated to take part in the learning process and their performance also improves. Traditional dance as a form of movement, like other types of dances, is one of the three forms of kinetic activity, dance-gymnastics-play time and helps children to absorb the concepts of motion in the physical education class. In a part of the study, a primary survey was conducted through a questionnaire with kindergarten teachers of the municipality of Kalamata as participants in order to investigate the effect of greek traditional dance on enhancing the physical, emotional and social skills of preschool children. Initially, a descriptive bibliographical search was performed to complete this study. The study's structure was exploratory and descriptive and the anonymous participating teacher were asked to answer about the magnitude of the extent to which greek traditional dance enhances preschool children's physical, emotional and social skills. The analysis of the research data showed to a significant degree, that greek traditional dance has a significant positive effect on the physical, emotional, social intelligence of the children as preschoolers interact with many different fields and they specifically learn the history of their country, their traditions as well as songs and music from every region. They also improve the development of kinetic expression balanced physical balance and the evolution of the senses with the absorption and acquisition of knowledge about the ancient history and culture of greek people.

Keywords: greek traditional dance, preschool age, skills of preschool children, views of kindergarten teachers

Εισαγωγή

Είναι γεγονός, ότι στον κόσμο του παιδιού κυριαρχεί πάντα η πραγματικότητα του χορευτικού παιχνιδιού, αντίθετα από τον αντιληπτό κόσμο των ενηλίκων όπου κυριαρχεί ο ρεαλισμός της καθημερινότητας. Μέσα από τις διαδικασίες παιγνιώδους κίνησης επέρχεται η ανάπτυξη δεξιοτήτων σε ψυχοκινητικό, συναισθηματικό και γνωστικό επίπεδο στα παιδιά. Κατ' επέκταση, η φανταστική φύση του κινητικού παιχνιδιού μεταφέρεται στην προσωπική ζωή και επηρεάζει με έναν μοναδικό τρόπο την συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξή του.

Στο πλαίσιο αυτό, η εκπαίδευση που μπορεί να συνεισφέρει στα παραπάνω περιλαμβάνει τα μέσα που προσφέρει η μουσική, η κίνηση και ο χορός ως δημιουργική και επικοινωνιακή προοπτική γεφύρωσης του εσωτερικού και του εξωτερικού κόσμου (Haselbach, 2018). Ο ελληνικός παραδοσιακός χορός ως σημαντικό κομμάτι της ιστορικής συνέχειας, αλλά και ως πλούσιο ακατέργαστο υλικό, μπορεί να χρησιμοποιηθεί με παιδαγωγικό χαρακτήρα και σκοπό. Ο παραδοσιακός χορός περιέχει όλα τα απαραίτητα εφόδια της κίνησης, του ρυθμού, της μουσικής, της εξερεύνησης, της κοινωνικοποίησης που επιζητάει διακαώς ένα παιδί και έχει ανάγκη να του προσφέρει η σύγχρονη εκπαίδευση (Edwards, Bayless & Ramsey, 2010). Παρ' ότι η γνώση για τον ελληνικό παραδοσιακό χορό στην ευρύτερη εκπαιδευτική κοινότητα είναι μικρή και η έρευνα για την προώθηση των χαρακτηριστικών του δε μετράει πάνω από δύο ή τρεις δεκαετίες στον χρόνο, κρίνεται απαραίτητη η περαιτέρω μελέτη προς την κατεύθυνση αυτή.

Από τη στιγμή που τα μικρότερα ηλικιακά παιδιά είναι συχνότερα ανήσυχα, ενθουσιώδη και νευρικά χρειάζονται ελευθερία και ευκαιρίες για κίνηση. Συνεπώς, θα πρέπει να τους παρασχεθούν ερεθίσματα και υλικό και στο εκπαιδευτικό περιβάλλον. Ο χορός, η ρυθμική κίνηση και τα παιχνιδοτράγουδα σύμφωνα με τους Edwards et al., (2010) παρέχουν αρκετές ευκαιρίες για δράση. Ωστόσο, έχει παρατηρηθεί από έρευνες ότι ο αριθμός των παιδιών που δεν είναι επαρκώς δραστήρια αυξάνεται συνεχώς και ανησυχητικά δημιουργώντας αναπτυξιακά και κινητικά προβλήματα στην μετέπειτα πορεία της ζωής τους (Giagazoglou, Kabitsis, Kokaridas, Zaragas, Katartzi & Kabitsis, 2011., Kambas, Venetsanou, Giannakidou, Fatouros, Avloniti, Chatzinikolaou, Draganidis & Zimmer, 2012).

Μέσα από το χορευτικό παιχνίδι, κατά την άποψη του Carvey (1990), συμβαίνουν σημαντικές αλλαγές στον ψυχισμό ενός παιδιού προσχολικής ηλικίας. Αυτές οι αλλαγές συμβάλλουν στη μετάβαση του παιδιού σε ένα νέο επίπεδο ανάπτυξης. Σαφώς, τα παιδιά αποκτούν τη δυνατότητα να κατασκευάζουν ιδέες και να φέρουν σε πέρας πράξεις περισσότερο εξελιγμένες από όσο θα τους ήταν εφικτό σε καταστάσεις εκτός κίνησης και παιχνιδιού, δηλαδή, το παιδί κατά ένα τρόπο αυξάνει τις απαιτήσεις από τον εαυτό του και αναπόφευκτα μεταφέρεται σε ένα καλύτερο επίπεδο πνευματικής, συναισθηματικής και κοινωνικής ανάπτυξης.

Αντικείμενο της πτυχιακής εργασίας αποτελεί το ερώτημα εάν ο ελληνικός παραδοσιακός χορός στη ζωή ενός μικρού παιδιού, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο και κατά πόσο συμβάλει στην σωματική, συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξή του.

Σκοπός της πτυχιακής εργασίας είναι η σχετική διερεύνηση της επίδρασης του παραδοσιακού χορού στην ενίσχυση των κινητικών, κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Αποσκοπεί στο να εξετάσει τις απόψεις και τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών αναφορικά με την επίδραση του παραδοσιακού χορού σε παιδιά προσχολικής ηλικίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται η καταγραφή των αναπτυξιακών και κινητικών δεξιοτήτων που έχει ανάγκη και πρέπει να αποκτήσει ένα παιδί προσχολικής ηλικίας μέσω μιας σύγχρονης διδακτικής προσέγγισης με τον ελληνικό παραδοσιακό χορό. Επιπλέον, προσδιορίζεται ο ρόλος του/της εκπαιδευτικού, μέσα στο περιβάλλον του σχολείου και καθορίζονται οι παράγοντες που προωθούν την κινητική, κοινωνική και ανάπτυξη αυτοεκτίμησης των νηπίων.

Το δεύτερο κεφάλαιο επικεντρώνεται στις μουσικοκινητικές θεωρήσεις και τη συμβολή τους στην ανθρώπινη συμπεριφορά, όπου δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην παιδαγωγική του ελληνικού παραδοσιακού χορού.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην έννοια και στις βασικές πτυχές του ελληνικού παραδοσιακού χορού. Επιπροσθέτως, γίνεται προσπάθεια προσέγγισης της εκπαιδευτικής παρέμβασης μέσω του παραδοσιακού χορού σε παιδιά προσχολικής ηλικίας.

Στο τέταρτο κεφαλαίο γίνεται η ερευνητική προσέγγιση του θέματος μέσα από τις απόψεις εκπαιδευτικών προσχολικής ηλικίας αναφορικά με την επίδραση του παραδοσιακού χορού σε παιδιά προσχολικής ηλικίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα που απορρέουν από την προαναφερθείσα πρωτογενή έρευνα.

Η εργασία ολοκληρώνεται με τις ελληνικές και ξενόγλωσσες αναφερθείσες βιβλιογραφικές αναφορές, με αλφαβητική σειρά, που αξιοποιήθηκαν κατά τη μελέτη του θέματος που εκπονήθηκε στην παρούσα πτυχιακή εργασία και κλείνει με ένα παράρτημα που αποτελεί το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε για την έρευνα.

Τέλος, προκειμένου να ολοκληρωθεί η παρούσα μελέτη, διενεργήθηκε αρχικά μία περιγραφική βιβλιογραφική αναζήτηση. Ως προς το ερευνητικό σκέλος της εργασίας, για τη συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε πρωτογενής έρευνα με σκοπό τη διερεύνηση της επίδρασης του παραδοσιακού χορού στην ενίσχυση των κινητικών, κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας, μέσω των απόψεων και των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών του δήμου Καλαμάτας αναφορικά με την επίδραση του παραδοσιακού χορού σε παιδιά προσχολικής ηλικίας.

Κεφάλαιο 1^ο

1.1 Σκιαγράφηση της ανάπτυξης και της συμβολής των ερεθισμάτων στην προσχολική ηλικία

Η ηλικία ενός παιδιού δεν καθορίζει την ανάπτυξη αυτού. Οι εμπειρίες φυσικά, κινητικές και γνωστικές, δεν είναι κοινές για όλα τα παιδιά νηπιακής ηλικίας, όπως και η βιολογική ανάπτυξη, για αυτόν τον λόγο απαραίτητη καθίσταται η επικέντρωση στην ατομικότητα του κάθε παιδιού ξεχωριστά. Τα πρώτα έξι έτη της ζωής ενός παιδιού, είναι αυτά της ανακάλυψης του εαυτού τους και του κόσμου γύρω τους μέσω του σώματος, της κίνησης και των αισθήσεων (Τζέτζης & Λόλα, 2015). Τα ερεθίσματα που δέχονται από το περιβάλλον και το στενό οικογενειακό περιβάλλον είναι σημαντικά για αυτά. Παρακάτω παρουσιάζονται τα θεμελιώδη στοιχεία ανάπτυξης κατά την προσχολική ηλικία, με απώτερο σκοπό να γνωστοποιηθούν ευρέως οι δυνατότητες των νηπίων (Δανηλίδου, 2004).

1.1.1 Σωματική Ανάπτυξη

Τα σωματομετρικά χαρακτηριστικά μεταξύ του τρίτου και όγδοου έτους ζωής ενός παιδιού μεταβάλλονται ραγδαία. Με τον όρο σωματική ανάπτυξη εννοείται «η διαδικασία κατά την οποία σημειώνονται σημαντικές αυξήσεις του μεγέθους του σώματος, του ύψους, του βάρους και της μυϊκής μάζας». Ακόμη, ταχύρρυθμα αναπτύσσονται και οι αντιληπτικές κινητικές ικανότητες του παιδιού με την παράλληλη διαπίστωση μιας γενικευμένης σύγχυσης και δυσκολίας ως προς την αντίληψη και κατανόηση της μορφολογίας του σώματος, των κατευθύνσεων και του χωροχρόνου. Ωστόσο πρόκειται για μία διαδικασία πολυδιάστατων αλλαγών με σημαντικές επιδράσεις κληρονομικών παραγόντων και διαφόρων εξωτερικών – περιβαλλοντικών παραγόντων, την διατροφή, τις προσβολές από διάφορες ασθένειες, την συχνότητα της άσκησης και του γενικότερου τρόπου ζωής του παιδιού (Βαβρίτσας, 2008). Μέσω της άσκησης αναπτύσσεται και δομείται σημαντικά το μυϊκό σύστημα του παιδιού, βελτιώνεται η ευλυγισία, η επιδεξιότητα και η στάση του σώματος, αλλά συμβάλλει σημαντικά στην αποφυγή πρόσληψης σωματικού βάρους

και στην διατήρησή του, ενώ αντιμετωπίζει το στρες, βελτιώνει την ποιότητα ύπνου και συμβάλλει στην οστεοποίηση. Η σωματική ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας και των δύο φύλων δεν παρουσιάζει σημαντικές διαφορές, επομένως χαρακτηρίζεται από πολλούς ερευνητές παρόμοια, όμως είναι αρκετά επιρρεπής από τις προσωπικές – ατομικές διαφορές του εκάστοτε νηπίου λόγω κληρονομικών παραγόντων και παραγόντων του εξωτερικού περιβάλλοντος, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω (Αγδινιώτης, 2008).

1.1.2 Εγκεφαλική Ανάπτυξη

Μεταξύ των έξι έως οκτώ ετών τα παιδιά καθίστανται ικανά να επιτύχουν ψηλότερα γνωστικά και κινητικά επίπεδα, διότι κατά το έκτο έτος ο εγκέφαλος ολοκληρώνεται από 90% έως 95% της τελικής του μάζας ενώ γύρω στα οκτώ έτη ολοκληρώνεται η «μυελινοποίηση των νευραξόνων». Ειδικότερα, ο νευρώνας αποτελεί ως γνωστόν την δομική μονάδα του εγκεφάλου και είναι ο βασικός εκτελεστής των λειτουργιών του εγκεφάλου, ενώ διαρθρώνεται σε κυρίως σώμα, δενδρίτες και άξονες. Η βασική λειτουργία του άξονα είναι *«η μεταφορά ερεθισμάτων μεταξύ των νευρώνων και η δομή του καλύπτεται από την μυελίνη, [...] η οποία είναι μία λιποπρωτεΐνη που μονώνει τους νευράξονες και επιτρέπει την μεταφορά των νευρικών ώσεων»* (Βενετσάνου, 2008:63). Μέχρι και τα 18 έτη του ανθρώπου ο εγκέφαλος επιζητά ερεθίσματα και πληροφορίες με σκοπό να δημιουργήσει και να σταθεροποιήσει τις συγκεκριμένες δομές του (Αγδινιώτης, 2008). Τα πρώτα χρόνια της ζωής των παιδιών με την λήξη των περιόδων των εκάστοτε ικανοτήτων ή δεξιοτήτων που αναπτύσσουν, τα «νευρωνικά κυκλώματα» που έχουν δημιουργηθεί είναι υπεύθυνα για κάθε συγκεκριμένη δραστηριότητα (Βενετσάνου, 2008). Κατά την περίπτωση, που δεν προσφέρονται τα απαραίτητα και κατάλληλα ερεθίσματα, είτε ποσοτικά είτε ποιοτικά, στον αναπτυσσόμενο ακόμη εγκέφαλο, σημειώνεται ελλιπής νευρολογική ανάπτυξη και ελλείμματα κατά την λειτουργία του (Bennett, Wood & Rogers, 1997).

Επομένως, από τα παραπάνω δεδομένα εξάγεται το συμπέρασμα, ότι η δόμηση του εγκεφάλου δεν αποτελεί αποκλειστικά απόρροια κληρονομικών παραγόντων και καταβολών. Πρόκειται περί συνδυασμού αλληλεπίδρασης γενετικών παραγόντων και περιβαλλοντικών – εξωτερικό με σημαντική επίδραση στον ανθρώπινο εγκέφαλο. Η

κληρονομικότητα προσδιορίζει σε πρώτο επίπεδο τις δυνατότητες ανέλιξης, ανάπτυξης και ενδόμυχες κλίσεις του ατόμου, για να εξελιχθούν ωστόσο ικανότητες και δεξιότητες πρέπει να δέχεται ο εγκέφαλος τα κατάλληλα περιβαλλοντικά ερεθίσματα, που θα τον διεγείρουν, προκαλώντας έτσι αυξημένο αριθμό «συνάψεων» μεταξύ των νευρώνων. Η διαμόρφωση ενός εμπλουτισμένου περιβάλλοντος με επαρκή ποιοτικά και ποσοτικά ερεθίσματα ενθαρρύνουν και εξασφαλίζουν, κατά έναν σημαντικό βαθμό, την ομαλή ανάπτυξη ενός παιδιού ειδικά κατά την προσχολική ηλικία, με την παροχή κινήτρων προς μάθηση (Bodrova & Leong, 2007).

1.1.3 Κινητική Ανάπτυξη

Σύμφωνα με τους Βενετσάνου και Λεβέντη (2010:10) «μία από τις ευνοϊκότερες περιόδους για κινητική ανάπτυξη είναι η προσχολική ηλικία». Κατά τη διάρκεια των πρώτων χρόνων ζωής του ατόμου αναπτύσσονται συγκεκριμένες στοιχειώδεις ικανότητες, οι οποίες μεταγενέστερα θα είναι η βάση προς απόκτηση συγκεκριμένων – βασικών κινητικών δεξιοτήτων, οι οποίες θα αποτελέσουν τις θεμελιακές λίθους για την ανάπτυξη κινητικών δεξιοτήτων.

Επίσης, κατά την προσχολική περίοδο αναπτύσσεται και η πλειοψηφία των συναρμοστικών ικανοτήτων. Η ωρίμανση του Κεντρικού Νευρικού Συστήματος και του εγκεφάλου εξαρτώνται άμεσα από το επίπεδο ανάπτυξης του παιδιού, ενώ ταυτόχρονα επηρεάζεται η διαδικασία της μυελινοποίησης από την εξάσκηση της συναρμογής (Αγδινιώτης, 2008). Κατά την προσχολική περίοδο αναπτύσσονται ικανότητες ισορροπίας, αντιδράσεις και ρυθμού, οι οποίες συγκαταλέγονται στις συναρμοστικές ικανότητες. Επίσης, κατά την προσχολική ηλικία, αναπτύσσονται και άλλες δύο συναρμοστικές ικανότητες, σε επαρκές επίπεδο, η κιναισθητική διαφοροποίηση και ο προσανατολισμός στον χώρο (Αγδινιώτης, Μπελέτη & Μπαζιάνας, 2009). Κατόπιν βιβλιογραφικής ανασκόπησης εντοπίζονται αρκετές διαφορές μεταξύ αρσενικού και θηλυκού φύλου ως προς τις ικανότητες του ρυθμού, του προσανατολισμού και των αντιδράσεων (Γώτη, Δέρρη & Κιουμουρτζόγλου, 2006). Αξιοσημείωτο είναι πως η συστηματική εξάσκηση και η καθιερωμένη εφαρμογή εξειδικευμένων – κατάλληλων προγραμμάτων με βάση τις ανάγκες του εκάστοτε παιδιού και με την παροχή αντίστοιχων ερεθισμάτων δρουν με θετικό

πρόσημο ως προς την ανάπτυξη των συναρμοστικών ικανοτήτων (Βενετσάνου & Λεβέντης, 2010).

Οι βασικές κινητικές δεξιότητες της μετακίνησης, του χειρισμού και της σταθεροποίησης αναπτύσσονται με την πάροδο του χρόνου σε παιδιά μικρής ηλικίας ενώ εκλεπτύνονται οι βασικές τους δεξιότητες, μέσω της εκτέλεσης ειδικευμένων δεξιοτήτων στα πλαίσια δημιουργικών εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων, όπως είναι το παιχνίδι και ο χορός (Τσουνής, 2015). Οι κινήσεις των παιδιών προσχολικής ηλικίας εκλείπουν ροής και παρατηρούνται κάποιες δυσκολίες αμφίπλευρων δεξιοτήτων, ενώ δεν πρέπει να ξεχνάει κάποιος πως ανήκουν στο στοιχειώδες στάδιο (Βενετσάνου & Λεβέντης, 2010), που παρατηρούνται αυτά τα χαρακτηριστικά, ενώ τα παιδιά είναι εξαιρετικά δραστήρια με εμφανή την προτίμησή τους σε δραστηριότητες με αδιάκοπη – συνεχή έντονη κίνηση ή στο γοργό τρέξιμο και όχι στο βάδην ή στο περπάτημα (Βαβρίτσας, 2003).

Επιπλέον, αυτήν την ηλικιακή περίοδο αρχίζουν να κατακτούν τον έλεγχο των αδρών και λεπτών κινήσεων, καθώς και χειρισμούς της λεπτής κινητικότητας. Οι Lutz και Kuhlman (2000) υποστηρίζουν πως τα νήπια διαθέτουν την δυνατότητα να χτυπούν τα δυο τους χέρια παράλληλα, ωστόσο δυσκολεύονται να προσαρμοστούν στο ρυθμικό χτύπημα με το ένα χέρι και εναλλάξ το χτύπημα των χεριών τους. Αναφορικά με τα πόδια τους, γι' αυτά είναι πιο εύκολη η ρυθμική ανταπόκριση των ποδιών, ενώ ο ρυθμός της κίνησης μπορεί να ακολουθεί και τα δύο πόδια ταυτόχρονα. Πρωταρχικός στόχος, λοιπόν, από τα 2 έως τα 6 έτη ζωής του παιδιού είναι να αποκτήσει και να τελειοποιήσει τις βασικές κινητικές δεξιότητες (Brostrom, 2001).

Οι ευαίσθητες περίοδοι κινητικών δεξιοτήτων διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην απόκτηση νέων δεξιοτήτων, καθώς *«η ευαίσθητη περίοδος [...] είναι ένα ευρύ χρονικό διάστημα κατά το οποίο η εξάσκηση μιας συγκεκριμένης δεξιότητας ή η ανάπτυξη μιας ικανότητας είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική»* (Brostrom, 2001:273). Πρόκειται για μία αρκετά ευαίσθητη περίοδο, ενώ η πρώιμη παιδική ηλικία αποτελεί το σημαντικότερο στάδιο για αφομοίωση και απόκτηση των βασικών κινητικών δεξιοτήτων, ενώ απαιτείται η συνεχής και αδιάκοπη προσφορά δημιουργικών ερεθισμάτων από το εξωτερικό περιβάλλον (Βαβρίτσας, 2003).

Σύμφωνα με έρευνες που έχουν διεξαχθεί ήδη από τις αρχές του 20ου αιώνα Δανιηλίδου (2004:78-79) εξάγεται το συμπέρασμα *«πως τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, τα οποία γίνονται δέκτες ερεθισμάτων από τους γονείς τους μέσω*

δημιουργικών δραστηριοτήτων εκτός του οικιακού χώρου εμφανίζουν καλύτερη κινητική ανάπτυξη σε σχέση με παιδιά που δεν μετέχουν σε αντίστοιχες δραστηριότητες». Επομένως, ερευνώντας κανείς την κινητική ανάπτυξη διαπιστώνει πως πρόκειται περί προοδευτικής αλλαγής στην κινητική συμπεριφορά καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου, η οποία ωστόσο διαμορφώνεται βασιζόμενη μεταξύ αλληλεπίδρασης και εξάσκησης αυτού, με άλλα λόγια της βιολογικής του εξέλιξης και των περιβαλλοντικών, εξωγενών επιδράσεων, μεταβάλλοντας τον ρυθμό ωρίμανσης (Δανιηλίδου, 2004).

Πρόκειται για μία περίοδο ιδιαίτερα σημαντική, καθώς η κατάλληλη παρέμβαση, η οποία εφαρμόζεται κατά αυτήν την ευαίσθητη περίοδο θα έχει υψηλά ποσοστά επιτυχίας και πιο αποτελεσματικές προσαρμογές, εάν εφαρμοστεί ο ίδιος τύπος παρεμβάσεων ετερόχρονα σε τυχαίο χρόνο. Φυσικά, οι κινητικές ικανότητες και δεξιότητες δεν αποκτώνται στον ίδιο χρόνο σε όλα τα παιδιά, εξαιτίας της αναπτυξιακής μεταβλητότητας, λόγω κληρονομικότητας και παροχή ερεθισμάτων (Παυλίδου, 2010). Κατά την διετία των τεσσάρων έως έξι ετών τα παιδιά μέσω του παιχνιδιού ενθαρρύνονται και μαθαίνουν μέσω της φυσικής δραστηριοποίησης (Edwards, Bayless & Ramsey, 2010). Για να ενισχυθεί η απόκτηση των κινητικών δεξιοτήτων κατά τη διάρκεια όλης της προσπάθειας τα παιδιά πρέπει να ενθαρρύνονται και να εφαρμόζεται ο κατάλληλος τρόπος διδασκαλίας, ενώ επιδρούν σημαντικά ορισμένοι, βασικοί, περιβαλλοντικοί παράγοντες (Anthony & James, 1994).

Στους περιβαλλοντικούς παράγοντες συγκαταλέγονται και η παροχή ευκαιριών προς εξάσκηση στις κατάλληλες βέβαια εγκαταστάσεις με την παροχή κατάλληλου υλικοτεχνικού εξοπλισμού και εργαλείων, καθώς και η ύπαρξη του απαραίτητου ελεύθερου χρόνου από πλευράς των παιδιών (Carlson & White, 1998). Ο παράγοντας «διδασκαλία», συμπεριλαμβανομένου της ποιότητας διδασκαλίας, αποτελεί το σημαντικότερο παράγοντα για την απόκτηση και την ανάπτυξη των δεξιοτήτων, ενώ στη συνέχεια ακολουθούν η ενδυνάμωση της ενθάρρυνσης του παιδιού από τα σημαντικά πρόσωπα γι' αυτό, τα οποία το παρακινούν να προσπαθεί για την επίτευξη του τελικού σκοπού (Carlson & White, 1998: 139).

1.1.4 Γνωστική Ανάπτυξη

Κατά την προσχολική ηλικία αναπτύσσονται ιδιαίτερος οι γνωστικές λειτουργίες, οι οποίες οδηγούν το παιδί σε λογική σκέψη και αντίληψη, επομένως αποτελεί μία σημαντική περίοδο ανάπτυξης των γνωστικών λειτουργιών. *«Το παιδί μαθαίνει μέσα από τα ερεθίσματα που δέχεται από το περιβάλλον τους σημαντικούς άλλους και μέσω των εμπειριών του, οι οποίες μετατρέπονται σε γνώση»* (Edwards et al, 2010: 98), σύμφωνα με την θεωρία του Piaget. Η αναδόμηση και οργάνωση της γνώσης βασίζεται στα ήδη κερκτημένα και η διδασκαλία οφείλει να προσαρμόζεται με βάση την αντίληψη των παιδιών ώστε να προαχθεί η συμμετοχή, να αναπτυχθεί η δημιουργικότητα και η φαντασία τους και τέλος να επιτευχθεί η μάθηση μέσω της αυτενέργειας. Επισημαίνεται ακόμη από τον Piaget (1936), πως *«η ανάπτυξη δεν συναρτάται με την ηλικία αλλά με το επίπεδο ωρίμανσης υποστηρίζοντας ταυτόχρονα πως τα παιδιά δεν ανταποκρίνονται λανθασμένα, αλλά με διαφορετικό τρόπο σκέψης, ο οποίος αποκλίνει από αυτόν των ενηλίκων»* (Edwards et al, 2010: 101). Αυτή την ηλικιακή περίοδο τα παιδιά αδυνατούν να αντιληφθούν όλες τις διαστάσεις των αντικειμένων σε έναν χώρο, αντιλαμβάνονται μόνο μία ενώ αδυνατούν να συγκεντρωθούν και να επικεντρώσουν την προσοχή τους σε ένα θέμα κάθε φορά λόγω έλλειψης ανταπόκρισης σε δύο ερεθίσματα την ίδια χρονική στιγμή. Ακόμη κατά την νηπιακή ηλικία μαθαίνουν βέλτιστα την κίνηση μέσω της χρήσης όλων των αισθήσεων και όχι με απλή εφαρμογή παθητικών δραστηριοτήτων (Carlson & White, 1998: 146-147).

Χαρακτηριστικό γνώρισμα των παιδιών αυτής της ηλικίας είναι η περιέργεια και η απόκτηση της ικανότητας ομιλίας, διότι έτσι αναφέρονται και περιγράφουν αντικείμενα τα οποία δεν βλέπουν εξαιτίας της ζωντανής φαντασίας τους, η οποία φτάνει στο αποκορύφωμα της μυθοπλασίας, ενώ μεγαλώνοντας ελαττώνεται. Τέλος, βασικό χαρακτηριστικό αποτελεί και ο εγωκεντρισμός, ο οποίος εμφανίζεται στην επιλογή των παιδιών να παίζουν μόνο τους, κυρίως παιχνίδια συμβολισμών και ρόλων. Η θεώρηση του κόσμου από την προσωπική τους σκοπιά, παρουσιάζει την αδυναμία να συλλογιστούν με διαφορετικό τρόπο πλην του δικού τους, διότι βασίζονται στις πληροφορίες των αισθητήριων οργάνων (Ζάραγκας, 2016).

1.1.5 Συναισθηματική Ανάπτυξη

Σημαντική κατά την προσχολική περίοδο είναι και η συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, διότι εμφανίζουν ανεξάρτητη συμπεριφορά και ενεργούν αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες. Επίσης, μέσω της θετικής ενίσχυσης των επιτυχημένων εμπειριών τους, οι οποίες προέρχονται από προσανατολισμένες δραστηριότητες βελτιώνεται αισθητά η αυτοεικόνα τους. Ταυτόχρονα διακατέχονται από φοβικά συναισθήματα και συναισθήματα αιδούς, με την αυτοαντίληψή τους να δομείται ταχύρρυθμα (Γέρου, 1961). Ακόμη, η σωματική άσκηση και οι ποικίλες δημιουργικές δραστηριότητες, συμβάλλουν αισθητά στην ανάπτυξη και βελτίωση κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων, όπως της αυτονομίας, όπου το παιδί πιστεύει πλέον στις δυνατότητές του, στον εαυτό του, στηρίζεται στις δυνάμεις του, ανεξαρτητοποιείται και αναπτύσσει την αυτοεκτίμησή του (Bodrova & Leong, 2007).

Επομένως, κατά αυτήν την ηλικιακή περίοδο το παιδί αναπτύσσεται ολόπλευρα και γι' αυτόν τον λόγο πρέπει να βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος και της προσοχής (Ζάραγκας, 2016). Η ανάπτυξή του οφείλεται κατά βάση σε γενετικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες, επιτυγχάνοντας με την προσφορά κατάλληλων ερεθισμάτων την όσο το δυνατό μεγαλύτερη και ταχύτερη ανάπτυξή του (Κάππας, 2005).

Ο ρυθμός ανάπτυξης των κοινωνικών ικανοτήτων ενός παιδιού χωρίς τα αυστηρά ηλικιακά διαστήματα που διανύει οφείλεται στην περίπλοκη αλληλεπίδραση συναισθηματικής, γνωστικής και κινητικής ανάπτυξης του παιδιού σε συνδυασμό με τους γενετικούς και τους περιβαλλοντικούς παράγοντες. Σημαντική θεωρείται και η αναπτυξιακή ετοιμότητα των παιδιών σε σχέση με την τροποποίηση και την εφαρμογή περιβαλλοντικών παραγόντων για την καλύτερη αφομοίωση, την ενθάρρυνση και την προαγωγή της μάθησης, όχι όμως από βιολογική άποψη (Κάππας, 2005).

Η εξάσκηση σε οποιαδήποτε μορφή της και η εκπαίδευση, είτε είναι άτυπη είτε είναι θεσμοθετημένη, αποτελούν αφορμή στην προσχολική περίοδο ενώ ταυτόχρονα αποτελεί παράγοντα ανάπτυξης των νευρωνικών κυκλωμάτων στον εγκέφαλο, επιδρώντας σημαντικά στην συναισθηματική, κοινωνική, νοητική και φυσικά κινητική ανάπτυξη του νηπίου. Άρα η προσχολική εκπαίδευση λαμβάνει μέγιστης σημασίας μέσω δραστηριοτήτων ενεργοποίησης όσο το δυνατόν περισσότερων αισθήσεων και νευρωνικών κυκλωμάτων, στοιχεία που την καθιστούν αναγκαία και στο παρόν και στο μέλλον του παιδιού (Κάππας, 2005).

1.2 Χορός και ανάπτυξη του παιδιού

Η αναγνώριση της αξίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού δεν αποτελεί σύγχρονη διαπίστωση. Ήδη από αρχαία ελληνικά κείμενα, όπως αυτά των φιλοσόφων Πλάτωνα και Αριστοτέλη, ο χορός και η μουσική αποτελούν μέσο διαπαιδαγώγησης του χαρακτήρα των παιδιών, ασκήσεις του σώματος και ανάπτυξη πολιτικής και κοινωνικής συνείδησης με την παράλληλη ικανοποίηση της ψυχής (Δογάνη, 2012). Η παιδαγωγική αξία του χορού οφείλεται στα γεγονότα πως *«ψυχαγωγεί, αναπτύσσει, εκπαιδεύει και μορφώνει δημιουργικά και ευχάριστα το παιδί δίνοντάς του τις δυνατότητες να ξεδιπλώσει τις δυνάμεις, τα ταλέντα και να ξεπεράσει τους φόβους του»* (Καρφής & Ζιάκα, 2009: 201). Το παιδί αναζητά τις κινητικές δραστηριότητες και τον χορό, διότι τον ταυτίζει με την διασκέδαση, ειδικά όταν πρόκειται για οργανωμένη μαθητική δραστηριότητα με εκπαιδευτικούς στόχους, τότε το παιδί το αντιλαμβάνεται ως πηγή προσωπικής ευχαρίστησης (Κάππας, 2005).

Πλήθος ερευνών έχουν οδηγήσει στο συμπέρασμα πως η έλλειψη και υστέρηση χορευτικών δραστηριοτήτων *«οδηγούν στην καθυστέρηση της εξέλιξης και στην επιβράδυνση της σχολικής ωριμότητας των παιδιών»*. Επομένως, ο χορός επηρεάζει την πνευματική και ψυχοσωματική ανάπτυξη του παιδιού, η οποία αποτελεί βάση της *«νοητικής και κοινωνικής»* ανάπτυξής του (Καραναστάση, Παναγοπούλου, Σερμπέζης, Δούδα, & Καμπάς, 2009: 13).

1.2.1 Χορός και σωματική-κινητική ανάπτυξη

Κύριο χαρακτηριστικό των περισσότερων παιδιών προσχολικής ηλικίας είναι η έντονη, ιδιαίτερη κινητικότητα και ενεργητική δραστηριότητά τους, καθώς επιθυμούν την συνεχή ενασχόλησή τους με κινητικά παιχνίδια και καθίσταται απαραίτητη η παρακίνησή τους από τους γονείς τους μέσω της παροχής ευκαιριών δραστηριοποίησης (Brostrom, 2001). Η συμμετοχή τους σε κινητικά παιχνίδια απαιτεί την ενεργοποίηση μεγάλων μυϊκών ομάδων του σώματος, ενώ χαρίζουν στο παιδί σωματική ευεξία και διατήρηση του βάρους. Επιπλέον, επιδρά ηγετικά το κινητικό παιχνίδι στο αναπνευστικό, νευρικό και καρδιοκυκλοφορικό σύστημα του παιδιού (Μπάκα, 2011).

Ο χορός συμβάλλει στην κινητική ανάπτυξη του παιδιού, διότι αναπτύσσονται βασικές κινητικές δεξιότητες και απαιτείται ο συντονισμός αυτών. Βελτιώνεται ο σωματικός έλεγχος και οι συναρμοστικές ικανότητες, ενώ χαρίζεται στο σώμα ευκαμψία, υγεία και χαρά κινήσεων (Clearfield, 2004). Ακόμη, αναπτύσσονται τέσσερις κινητικές έννοιες, ειδικότερα η κατανόηση των μερών και των σχημάτων του σώματος, η γνώση του χώρου και η τοποθέτηση του σώματος μέσα σε αυτό, οι κατευθύνσεις και οι πορείες του σώματος κατά την προσπάθεια εκκίνησής του μέσα στον χώρο και τέλος οι σχέσεις με τους ανθρώπους εν συναρτήσει με το περιβάλλον (Bollnow, 1983).

1.2.2 Χορός και γνωστική ανάπτυξη

Συνδυάζοντας διάφορες κινήσεις κατά τη διάρκεια χορευτικών και θεατρικών δραστηριοτήτων, τα παιδιά «ξεπερνούν τα όρια» του σωματικού και κινητικού τους κόσμου, ενώ με αυτόν τον τρόπο καταφέρνουν να οικοδομήσουν νέα γνώση μέσω εμπειριών και πράξεων (Γκουγκουλή, 2000). Επιτυγχάνεται λοιπόν η ανάπτυξη της παρατηρητικότητας και της μίμησης στα πλαίσια τήρησης των βημάτων στα πλαίσια του ρυθμού, της συγκέντρωσης προσοχής, της ευφυΐας, της νοητικής ικανότητας και της σύνθετης σκέψης (Αγαλιανού, 2008). Η ενασχόληση και η εξάσκηση με ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς προσφέρουν στο παιδί την ικανότητα να αντιμετωπίζει με ευελιξία διάφορες προβληματικές καταστάσεις, οι οποίες προκύπτουν ενώ βρίσκεται συνεχώς σε ετοιμότητα ανεύρεσης λύσεων. Για την επίτευξη ενός κοινού σκοπού με την υπόλοιπη ομάδα τα παιδιά επικοινωνούν μεταξύ τους και ανταλλάσσουν ιδέες προάγοντας την ολόπλευρη μάθηση. Με τον παραδοσιακό χορό αναπτύσσεται η μνήμη, η λογική και η δημιουργικότητα των παιδιών (Bodrova & Leong, 2007).

1.2.3 Χορός και κοινωνική-συναισθηματική ανάπτυξη

Η ενασχόληση με τον χορό προσφέρει στα νήπια διασκέδαση, ευχαρίστηση και ηρεμία ενώ οδηγούνται σε πνευματική εφορία και ψυχική ισορροπία, διότι εκφράζονται και υπερβαίνουν τους εσωτερικούς τους φόβους μειώνοντας έτσι το

άγχος (Bennett, Wood & Rogers, 1997). Ταυτόχρονα, ο χορός λειτουργεί και ως διαγνωστικό μέσο της ψυχικής κατάστασης του παιδιού, διότι μέσω της κίνησης και του χορού το παιδί εξωτερικεύει τα συναισθήματά του και σύμφωνα με τον Allport «*ψυχικά υγιής θεωρείται εκείνος, ο οποίος μπορεί να εργαστεί, να παίζει και να αγαπήσει αποτελεσματικά*» (Anthony & James, 1994:91).

Επίσης, ενισχύεται η αυτοπεποίθηση των παιδιών διότι πληρούνται οι κοινωνικές και συναισθηματικές ανάγκες τους ενώ ταυτόχρονα συμβάλλει στην διαμόρφωση ταυτότητας και δόμηση προσωπικότητας των παιδιών νηπιακής ηλικίας. Ακόμη, το παιδί αποκτά σημαντικές εμπειρίες για τον εαυτό του ενώ επιτυγχάνεται η καλλιέργεια προσωπικών αρετών όπως του θάρρους, της πειθαρχίας, του σεβασμού, της επιμονής, της εμπιστοσύνης, της πρωτοβουλίας και της δικαιοσύνης (Αγδινιώτης κ.ά., 2009). Τα παιδιά διδάσκονται την «ομαδική συνεργασία», δρουν «συλλογικά» για την παραγωγή ενός τελικού – κοινού προϊόντος, τίθενται συλλογικοί στόχοι και ως μέλη ομάδας ανταλλάσσουν απόψεις. Επιπλέον, περιορίζεται η απομόνωση, αναπτύσσεται η «ενσυναίσθηση» και διευρύνεται η κοινωνικότητα των παιδιών αναλαμβάνοντας κοινωνικούς ρόλους (Anthony & James, 1994: 562).

1.3 Κοινωνικές δεξιότητες, κοινωνική επάρκεια και ο ρόλος του ελληνικού παραδοσιακού χορού

Με τον όρο κοινωνική δεξιότητα εννοείται «η συνιστώσα της συμπεριφοράς, η οποία περιγράφει την γνώση και την ικανότητα του ατόμου να χρησιμοποιεί τρόπους οι οποίοι είναι κατάλληλοι σε μία δεδομένη σχέση, με αποτέλεσμα να μπορεί να κατανοεί τους άλλους και να γίνεται αντιληπτός από αυτούς. Επίσης, προάγονται θετικές και αποφεύγονται μη αποδεκτές αλληλεπίδρασης από το γενικό σύνολο. Επίσης, αποτελεί «*την κατανόηση και προσαρμογή σε μια ποικιλία κοινωνικών καταστάσεων και κανόνων όπως και την ικανότητα ελέγχου παρορμητικών συμπεριφορών*» (Clearfield, 2004: 241). Μέσω της κατάλληλης γλώσσας, οπτικής επαφής και διατύπωσης ορθών ερωτημάτων, η απόκτηση νέων εμπειριών και η ανάπτυξη πραγματικών δυνατοτήτων ενισχύεται σημαντικά από τις κοινωνικές δεξιότητες, με αποτέλεσμα να βελτιώνεται η απόδοση σε ποικίλους τομείς και στην λήψη σωστών – ορθών αποφάσεων (Τζέτζης & Λόλα, 2015: 6).

Ταυτόχρονα, οι κοινωνικές δεξιότητες βοηθούν τους νέους κατά την προετοιμασία τους για την μετέπειτα ανάληψη ρόλων στην οικογένεια, στην αναζήτηση θέσης στο ευρύ κοινωνικό σύνολο, στον χώρο εργασίας και στο επίπεδο της κοινότητας, ενώ αποτελούν βασικό συντελεστή στην διαμόρφωση της ανθρώπινης προσωπικότητας. Ένα άτομο για να δρα κοινωνικά και να θεωρείται κοινωνικά ευαίσθητο θα πρέπει να διαθέτει ικανότητα επαφής, συνεργασίας, ανεκτικότητα και σεβασμό (Καμπάς, Αγγελούσης, Γούργουλης, Μπάρμπας & Αντωνίου, 2000: 55-56).

Μέσα από τα κινητικά παιχνίδια και τον χορό, το παιδί έρχεται σε επαφή με πλήθος κοινωνικών καταστάσεων, που δύναται να εξασκηθεί και να βελτιωθεί προτού προβεί στην εφαρμογή τους σε πραγματικά δεδομένα. Η δημιουργία μουσικής ενδυναμώνει την καλύτερη κατανόηση άλλων ατόμων με διαφορετικές πολιτισμικές καταβολές, μαθαίνει να συνεργάζεται ομαδικά και αρμονικά για την παραγωγή του τελικού προϊόντος, το οποίο αποτελεί προϊόν ομαδικής δουλειάς. Επομένως, το παιδί με την συνεισφορά του θα αποτελέσει ένα λιθαράκι, ενώ παράλληλα του παρέχεται πληθώρα ευκαιριών για κοινωνικές «αλληλο – δράσεις» και «συναισθηματικές εξερευνήσεις» (Ekeland, Heian, Hagen & Koren, 2005: 797-798). Ο χορός στην κοινωνικοποίηση του ατόμου διαθέτει σημαντική θέση. Ας μην ξεχνάει κανείς, πως στις παραδοσιακές κοινωνίες δεν ήταν απαιτούμενη η παρέμβαση της σχολικής μονάδας για την κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού, αλλά αυτό συνέβαινε στα πλαίσια της καθημερινότητας με καθημερινή πρακτική εξάσκηση συμπεριλαμβανομένων των χορευτικών παιχνιδιών, των παραδοσιακών τραγουδιών, των «ταχαρισμάτων» και των άτυπων-άγραφων κανόνων, που ίσχυαν κατά την οργάνωση και διεξαγωγή πανηγυριών και του χορού, όπως ο σεβασμός στους μουσικούς και η ιεραρχία των συγχορευτών (Δήμας, 2004: 21).

Για να μπορέσει κάποιος να ενταχθεί στο ευρύ κοινωνικό σύνολο έπρεπε να κατακτήσει γνώσεις σχετικές με τα κανονιστικά πολιτισμικά πρότυπα, τις απαιτήσεις και τις προσδοκίες γύρω από το σώμα και τις κινήσεις αυτού (Elliot, Kratochwill, Cook & Travers, 2008). Ο χορός ως πράξη επιδρά κινητικά στο περιβάλλον του, δημιουργεί σχέσεις και δεσμούς με τον χώρο, αποτελεί αφορμή για γνωριμία, ανταλλαγή ενεργειών του ενός σώματος με το άλλο και φυσικά απαιτεί συνεργασία με την παράλληλη ανάληψη ευθυνών. Επίσης, δύσκολες κοινωνικές καταστάσεις όπως το άγχος, ο φόβος και ο χωρισμός μπορούν μέσω της αφήγησης του χορού να συγκρατηθούν, να απομυθοποιηθούν και να γίνουν θεματική διασκέδασης και χαράς,

να αποστασιοποιηθούν και να απειλήσουν στο ναδίρ την εξέλιξη της προσωπικότητας (Ζιάκα & Πετροπούλου, 2007).

Προάγεται αισθητά μέσω της σωματικής εμπειρίας και της κίνησης η θετική στάση προς την μάθηση και την διάπλαση του χαρακτήρα, της εντιμότητας, της ανεξαρτητοποίησης, της επιτυχίας, της κοινωνικής αποδοχής, της ανακάλυψης νέων δυνατοτήτων και της ανεξαρτητοποίησης, ενώ αξιοποιείται το νέο περιβάλλον νέων ανθρώπων σε ένα χωροταξικό και υλικό περιβάλλον ανάλογα με το τι δύναται και το τι δεν δύναται να κάνει το άτομο κατά την γενικότερη ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και αξιών (Λυκεσάς & Τυροβολά, 2007). Τέλος, όπως υποστηρίζει και ο Τριλιανός (2003: 143), *«η κινητική και ρυθμική αγωγή αμβλύνει τον ανταγωνισμό και όποιο συναίσθημα μειονεξίες που πιθανό να νιώθουν ορισμένα παιδιά, [...] ειδικά κατά την προσχολική ηλικία όπου το παιδί ανεξαρτητοποιείται και αναπτύσσει την αυτοεκτίμησή του γνωρίζοντας τον εαυτό του, ενώ εστιάζει στην εξωτερίκευση συναισθημάτων με το πρόσωπο και το σώμα, διότι αποτελεί αδιάψευστο δείκτη ειλικρίνειας, διάθεση για επικοινωνία και συνεργασία μεταξύ των παιδιών»*.

Κατά την προσχολική ηλικία, τα παιδιά συνηθίζουν να κοιτούν το είδωλό τους στον καθρέφτη και να σχηματίζουν την πρώτη άποψη για τον εαυτό τους, από τον κόσμο γύρω τους και τους ανθρώπους (Δογάνη, 2012). Αρχίζουν ολοένα και περισσότερο να μην λαμβάνουν υπόψη την γνώμη των γονιών τους διότι θεωρούν τον εαυτό τους ισότιμο με τους συνομήλικους και τους υπόλοιπους ενηλίκους, δηλαδή εκπαιδευτικούς. Αντιπαραβάλλουν τις ενέργειες και την άποψη για τον εαυτό τους, σε σχέση με αυτό που πιστεύουν οι άλλοι για αυτά, και υπεισέρχονται σε πιο ηθικά ζητήματα. Τα πρώτα χρόνια της ζωής των παιδιών, η αυτοεκτίμηση καθορίζεται από την εσωτερίκευση των συμβολισμών και την ταύτιση των παιδιών με σημαντικούς ήρωες παραμυθιών (Elliot et al., 2008). Βασικό τους χαρακτηριστικό όπως αναφέρθηκε παραπάνω είναι η εγωκεντρική φύση τους, η οποία δεν τους επιτρέπει την αντικειμενική οπτική των πραγμάτων, δυνατοτήτων – αδυναμιών τους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα παιδιά να βρίσκονται μεταξύ δύο αντίθετων άκρων συνήθως, το καλό και το κακό (Ζάραγκας, 2012). Έτσι, δημιουργείται η θετική ή αρνητική αυτοεκτίμηση για τον εαυτό τους. Τα παιδιά με θετικά συναισθήματα σε κάθε αρνητική ενίσχυση ενεργοποιούν μηχανισμούς άμυνας και διαθέτουν υψηλή αυτοεκτίμηση, ενώ αντιμετωπίζουν επιτυχώς νέες και δύσκολες απαιτήσεις. Τα παιδιά με χαμηλή αυτοεκτίμηση, διακατέχονται με αρνητικά συναισθήματα και έχουν λιγότερες προσδοκίες από τον εαυτό τους, ενώ ζουν συνήθως σε απαιτητικό

περιβάλλον και τους αποτυπώνεται μία στρεβλή εικόνα, αρκετά επικίνδυνη για την ανατροπή της συναισθηματικής τους ισορροπίας (Δανηλίδου, 2004).

Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας αδυνατούν να αντιληφθούν την αντικειμενική τους αξία, επομένως αποδέχονται άκριτα και αναμφισβήτητα την εκάστοτε κριτική που τους απευθύνεται και θεωρούν αρκετές φορές πως έχουν «υπερφυσικές – εξωπραγματικές» ικανότητες, οι οποίες δεν άπτονται της πραγματικότητας (Ζάραγκας, 2011:13).

Κατά την σχολική εκπαίδευση, κατέχουν κριτήρια προσδιορισμού της αυτοεκτίμησης και αποδίδεται τεράστια σημασία στην κριτική και γνώμη των σημαντικών άλλων όπως είναι οι συμμαθητές και οι εκπαιδευτικοί των παιδιών. Ο/Η εκπαιδευτικός αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την «αυτοεικόνα» και εκπαιδευτική πορεία του παιδιού λόγω της κριτικής, που του ασκεί για την συμπεριφορά και την απόδοσή του σε διάφορες δραστηριότητες (Αγδινιώτης, 2008: 9). Κατά την προσπάθεια, που καταβάλλει ένας/μία εκπαιδευτικός για τον έλεγχο και την επιβολή της μεθοδολογίας και των υλικών, που απαιτούνται για την διεξαγωγή ενός παιχνιδιού ή μίας δραστηριότητας, περιορίζεται η αίσθηση ελέγχου και κυριαρχίας του παιδιού στο περιβάλλον, ενώ για τα παιδιά λειτουργεί ευεργετικά να αισθάνονται ότι αυτενεργούν, ώστε να ενισχυθεί η αυτοεκτίμησή τους και να προαχθεί η εξερεύνηση του χώρου- περιβάλλοντος, που δρουν (Δανηλίδου, 2004).

Μέσω του χορού και των κινητικών δραστηριοτήτων, εξερευνάται ο κόσμος γύρω τους, παρέχονται γνώσεις και πληροφορίες, ενώ τα παιδιά διαμορφώνουν αντιλήψεις και πεποιθήσεις. Επίσης, ανατροφοδοτείται το τελικό προϊόν και πιστεύουν για τον εαυτό τους, ότι αποτελούν δημιουργούς πράξεων και αποτελεσμάτων. Γνωρίζουν καλύτερα τον εαυτό τους, ενώ ταυτόχρονα δοκιμάζουν τις ικανότητές τους και επιβεβαιώνουν όλα όσα μπορούν να καταφέρουν, βιώνουν τα συναισθήματα της επιτυχίας, της αποτυχίας, του φόβου και της αβεβαιότητας, ενώ νιώθουν σημαντικά μέλη μιας ομάδας, διότι θεωρούνται ικανά και έμπιστα να χαίρουν εκτίμησης από το κοινωνικό περιβάλλον γύρω τους (Παυλίδου & Στύλου, 2006). Τέλος, αναγνωρίζουν την ευθύνη πως μπορούν να προκαλέσουν σε κάποιον τα αισθήματα της ικανοποίησης, της βεβαιότητας και της υπερηφάνειας για τον εαυτό τους (Ζήκος & Παναγιωτοπούλου, 1996).

1.4 Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην κοινωνική-συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού

Ο ρόλος του/της εκπαιδευτικού προσχολικής αγωγής συσχετίζεται άμεσα με χαρακτηριστικά γνωρίσματα της προσωπικότητας και του χαρακτήρα του ίδιου. Μέχρι και μερικά έτη πριν, ο/η εκπαιδευτικός προσχολικής αγωγής συνήθως ήταν και είναι γυναίκα, η οποία πρέπει να διαθέτει τα χαρακτηριστικά της τρυφερότητας και της υπομονής, σύμφωνα με τα πρότυπα μίας καλής μητέρας (Ζήκος & Παναγιωτοπούλου, 1996).

Στη σύγχρονη εποχή αυξάνονται συνεχώς οι προσδοκίες για τον ρόλο του/της νηπιαγωγού στην ολόπλευρη ανάπτυξη του νηπίου, παράλληλα αυξάνονται και οι προσδοκίες για τις αρμοδιότητες που καλούνται να αναλάβουν οι εκπαιδευτικοί αυτής της βαθμίδας. Οφείλουν να είναι οπλισμένοι με γνώσεις και να διαθέτουν επαγγελματικές δεξιότητες αναφορικά με τις μεθόδους διδασκαλίας των παιδιών της νηπιακής ηλικίας και να εξελίσσονται συνεχώς μέσω της δια βίου επιμόρφωσης και προσωπικής αυτενέργειας (Bennett et al., 1997).

Τα τελευταία έτη, οι νηπιαγωγοί ως προτεραιότητα έχουν την εκμάθηση κοινωνικών-συναισθηματικών δεξιοτήτων παιδιών προσχολικής ηλικίας στοχεύοντας στην καλλιέργεια της αυτοπεποίθησης, της αυτενέργειας, της λήψης πρωτοβουλιών και της διαχείρισης του αποχωρισμού κατά την αποκόλληση από τους γονείς. Επίσης, συμβάλλουν στην ενίσχυση της ανεξαρτησίας, ικανότητας προσαρμογής, της αυτοεκτίμησης, της ανάπτυξης σχέσεων με άλλους, της ικανότητας επίλυσης συγκρούσεων και της αυτοεκτίμησης. Η καλλιέργεια και η ενίσχυση χαρακτηριστικών και δεξιοτήτων των παιδιών όπως αυτές που προαναφέρθηκαν θεωρούνται ισόβαθμα σημαντικές με την ανάπτυξη και καλλιέργεια μαθησιακών ικανοτήτων κατά την προσχολική ηλικία (Ζουνχιά, 2000).

Την διεξαγωγή δραστηριοτήτων της καθημερινότητας και ειδικότερα στο πλαίσιο σχεδιασμένων παρεμβάσεων, η υποστήριξη της κοινωνικό-συναισθηματικής ανάπτυξης από τον/την εκπαιδευτικό στοχεύουν στην καλλιέργεια συγκεκριμένων κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων. Βασική προϋπόθεση στο έργο του/της νηπιαγωγού οφείλει να αποτελεί η ενθάρρυνση της συμμετοχής όλων των παιδιών ανεξαιρέτως στην μαθησιακή διαδικασία. Βέβαια όχι μόνο προς κατάκτηση

γνωστικών στόχων αλλά και κοινωνικό-συναισθηματικών δεξιοτήτων (Ζουνχιά, 2000).

Οι νηπιαγωγοί για να μπορέσουν να επιτύχουν τον παραπάνω στόχο οφείλουν να σχεδιάζουν ευέλικτες δραστηριότητες ώστε να μπορέσει το κάθε παιδί ξεχωριστά να προσεγγίσει ανάλογα με τις δυνατότητές του και τον ρυθμό μάθησης την εκάστοτε δραστηριότητα. Επίσης, πρέπει να περιλαμβάνονται στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα ωφέλιμες, κατάλληλες δραστηριότητες βασισμένες στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των παιδιών, ώστε να καλλιεργούνται οι δεξιότητές τους φυσικά και αβίαστα, οι οποίες θα διατηρούνται και με το πέρασ του διδακτικού προγράμματος. Μέσω της συμμετοχής, το παιδί συνήθως αναπτύσσει θετική εικόνα για τον ίδιο του τον εαυτό, αυξάνοντας κατά αυτόν τον τρόπο τις πιθανότητες επιτυχίας και κατάκτησης δεξιοτήτων συνεργασίας και αυτορρύθμισης (Ζάραγκας, 2016).

Μέσα από την δημιουργία ενός πλαισίου λεκτικής – μη λεκτικής επικοινωνίας, υποστηρίζεται και η μάθηση και η ελεύθερη έκφραση των παιδιών, ειδικότερα η καλλιέργεια των συναισθημάτων τους. Κατά την παροχή ισότιμων ευκαιριών αλληλεπιδρά και ο ίδιος ο/η εκπαιδευτικός με το παιδί, αλλά και τα παιδιά μεταξύ τους (Bodrova & Leong, 2007).

Βασικό μέλημα των νηπιαγωγών πρέπει να είναι η αναγνώριση και κατανόηση των συναισθημάτων των παιδιών για την επίτευξη της συναισθηματικής αγωγής. Προϋποτίθεται η ενεργητική ακρόαση και παρακολούθηση της συμπεριφοράς των παιδιών κατά την διεξαγωγή των δραστηριοτήτων με την ταυτόχρονη αποκωδικοποίηση των μηνυμάτων με τη στάση του σώματος, τις εκφράσεις του προσώπου και την ομιλία τους, δηλαδή τα μηνύματα που μεταφέρονται μέσω της λεκτικής και μη λεκτικής ομιλίας των παιδιών. Επιπροσθέτως, σημαντική είναι η καλλιέργεια του κλίματος σεβασμού και αποδοχής της διαφορετικότητας ενισχύοντας έτσι την έννοια της ποικιλομορφίας, η οποία παρουσιάζεται όχι μόνο στα πλαίσια της σχολικής τάξης αλλά και στην κοινωνία (Δογάνη, 2012). Ο/Η εκπαιδευτικός οφείλει να σέβεται την ατομικότητα, τα προσωπικά χαρακτηριστικά του κάθε παιδιού συμπεριλαμβανομένων των αδυναμιών και των δυνατοτήτων τους, στοιχείο που αποτελεί βασικό παράγοντα κατά την εκτέλεση της παιδαγωγικής διαδικασίας (Bodrova & Leong, 2007).

Ο χορός και η συνεργασία προς την παραγωγή ενός τελικού αποτελέσματος προάγουν και αναπτύσσουν τις δημοκρατικές αξίες της πολιτισμικότητας και της διαφορετικότητας (Δογάνη, 2012). Μέσω του χορού τα παιδιά ενθαρρύνονται να

ικανοποιούν το αίσθημα περιέργειας, της εξερεύνησης και να θέτουν ερωτήματα, αλλά συνάμα να προτείνουν λύσεις αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες (Δογάνη, 2012). Μέσω της επιβράβευσης ενισχύεται η αυτοπεποίθηση των παιδιών για την καταβολή της προσπάθειάς τους ανεξαρτήτου αποτελέσματος και ο/η εκπαιδευτικός οφείλει να τα βοηθάει να κατανοούν τα λάθη τους για την επερχόμενη εξέλιξή τους. Ο/Η νηπιαγωγός οφείλει να εφιστά την προσοχή του, όταν τα παιδιά έχουν την τάση να απομονώνονται από το ευρύτερο σύνολο, φροντίζει για την κοινωνικοποίηση τους δημιουργώντας θετικές στάσεις και πεποιθήσεις. Με τις κατάλληλες συνεργατικές μορφές μάθησης, ο/η εκπαιδευτικός συμβάλλει στην απαλλαγή των παιδιών από το άγχος της πιθανής κοινωνικής απόρριψης, ενισχύει την συλλογικότητα και φροντίζει να επικρατεί ένα θετικό κλίμα εντός της σχολικής αίθουσας. Επίσης, εξασφαλίζονται ίσες ευκαιρίες σε όλα τα παιδιά με θετικό τρόπο, ώστε να επιδεικνύουν και να παρουσιάζουν τα ταλέντα, τα ενδιαφέροντα και τις δυνατότητές τους, πάντοτε με την επιβράβευση της προσπάθειάς τους (Κάππας, 2005).

Η μάθηση κατά την προσχολική ηλικία συνδέεται άρρηκτα με το παιχνίδι και την μουσικοκινητική αγωγή. Η μουσικοκινητική αγωγή είναι ένα εξαιρετικό εργαλείο στα χέρια του/της εκπαιδευτικού για να επιτύχει με δημιουργικό και διασκεδαστικό τρόπο τους παιδαγωγικούς στόχους. Επίσης, πρόκειται για έναν απολαυστικό, ευχάριστο τρόπο, όπου τα παιδιά μαθαίνουν. Οι ελεύθερες μουσικοκινητικές δραστηριότητες ικανοποιούν τις ατομικές ανάγκες του παιδιού, το οποίο καλείται να επιλέξει το παιχνίδι αρεσκείας του και να εκφραστεί μέσα από αυτό ελεύθερα και αυθόρμητα. Οι κατευθυνόμενες, οργανωμένες κινητικές δραστηριότητες, όπως η διδασκαλία του παραδοσιακού χορού αποτελούν μία δομημένη δραστηριότητα, όπου ο/η εκπαιδευτικός κατευθύνει την ομάδα και στη συνέχεια επιβλέπει την επίτευξη των στόχων (Βαβρίτσας, 2003).

Σε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα πρέπει να εντάσσονται τόσο κατευθυνόμενες δραστηριότητες όσο και ελεύθερες. Μέσω της κατάλληλης δραστηριότητας, που επιλέγει ο/η εκπαιδευτικός, σημαντικό είναι να εντοπίζει τις ανάγκες του παιδιού και τα ενδιαφέροντα της ομάδας. Είναι απαραίτητο να παρέχει στο κάθε παιδί τον απαραίτητο χρόνο και χώρο για να δράσει ελεύθερα και να πράττει στους δικούς του ρυθμούς βασισμένο στις δυνατότητές του. Ο ρόλος του/της εκπαιδευτικού δεν πρέπει να είναι επικριτικός, αλλά υποστηρικτικός, καθοδηγητικός και συντροφικός στις οργανωμένες – δομημένες δραστηριότητες, εν αντιθέσει με τις ελεύθερες όπου είναι πιο περιορισμένος με απώτερο σκοπό την δράση του παιδιού όσο το δυνατόν

περισσότερο αυθόρμητα και ανεξάρτητα. Μέσω της συνεχούς παρατήρησης, ειδικά του ελεύθερου παιχνιδιού, ο/η εκπαιδευτικός λαμβάνει σημαντικές πληροφορίες και μπορεί να εξάγει σημαντικά συμπεράσματα για την προσωπικότητα, τις δεξιότητες και τις δυσκολίες που μπορεί να αντιμετωπίζει ένα παιδί, όπως εκδηλώνεται μέσα από το παιχνίδι (Καρφής & Ζιάκα, 2009).

Τα ομαδικά παιχνίδια και δραστηριότητες διδασκαλίας χορού έχουν ως στόχο την αναγνώριση, την έκφραση, την διαχείριση των συναισθημάτων των παιδιών, την ενίσχυση της προσοχής και συγκέντρωσης, την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης και την ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών μεταξύ τους με το πέρας της δραστηριότητας. Επίσης, προάγεται σημαντικά η αξία της συνεργασίας, η ανάπτυξη και σύναψη φιλικών σχέσεων, η εφαρμογή της πειθαρχίας, η καταπολέμηση της εγωκεντρικής φύσης του παιδιού και το παιδί πλέον έρχεται αντιμέτωπο με την πρόκληση της θυσίας ατομικών προτιμήσεων για το γενικό σύνολο της ομάδας (Καρφής & Ζιάκα, 2009). Επομένως, εξασκείται η υπομονή τους, μαθαίνουν να μοιράζονται, να διαπραγματεύονται και να σέβονται. Τέλος, ο χορός βοηθάει σημαντικά το παιδί να αποφορτίζεται συναισθηματικά, να βιώνει θετικά συναισθήματα, να μειώνει το άγχος του και να εκτονώνεται συναισθηματικά, ενώ παράλληλα εξισορροπεί μέσα του τα συναισθήματα. Του παρέχεται η δυνατότητα να εκφράσει με άμεσο ή με έμμεσο τρόπο τους πιθανούς προβληματισμούς του, αλλά ταυτόχρονα προσπαθεί να διαχειριστεί και να ξεπεράσει τους φόβους του (Clearfield, 2004).

Σημαντική είναι και η δημιουργία θετικής και ειλικρινούς σχέσης μεταξύ νηπιαγωγού – παιδιών, καθώς συνδράμει σημαντικά στην δημιουργία ενός ασφαλούς κλίματος στην τάξη και συνδράμει στην ψυχική υγεία των παιδιών. Για τα μικρά παιδιά οι εκπαιδευτικοί τους αποτελούν πρότυπα συμπεριφοράς και για αυτόν τον λόγο πρέπει η συμπεριφορά τους να είναι ελεγχόμενη όσο το δυνατόν αυτό είναι εφικτό. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι και οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί να κατέχουν κοινωνικό-συναισθηματικές δεξιότητες όπως αυτές της αυτογνωσίας και της διαχείρισης των συναισθημάτων. Σε περίπτωση που ο/η παιδαγωγός χάσει τον έλεγχο των αντιδράσεων ενός νηπίου, είναι σημαντικό για τα παιδιά να μοιράζονται τους προβληματισμούς τους και να προσπαθούν οι παιδαγωγοί σε συνεργασία με τα παιδιά να εφαρμόσουν εναλλακτικούς τρόπους διαχείρισης της κατάστασης (Βενετσάνου & Λεβέντης, 2010).

Σημαντική είναι η στρατηγική της συζήτησης, κατά την οποία τα παιδιά κατέχουν την δυνατότητα να εκφράζουν ελεύθερα τις απόψεις τους γύρω από

ζητήματα που τους ενδιαφέρουν (Κουτσούμπα, 2006). Είναι πολύπλευρος ο ρόλος του/της εκπαιδευτικού κατά την διάρκεια της συζήτησης. Καλείται να επιλέξει ένα κεντρικό ζήτημα κατάλληλο προς συζήτηση το οποίο να ανταποκρίνεται φυσικά στο γνωστικό υπόβαθρο των παιδιών. Η συζήτηση κατά την διαδικασία μάθησης του ελληνικού παραδοσιακού χορού είναι ιδιαιτέρως σημαντική (Θεοδωράκου, 2010). Ο ελληνικός παραδοσιακός χορός αποτελεί ένα αναπόσπαστο κομμάτι ζωής των ανθρώπων, καθώς και της ιστορίας του τόπου. Μέσα από συζήτηση μπορεί να γίνει κατηγοριοποίηση των παραδοσιακών τοπικών χορών και να συνδεθούν με το ιστορικό και πολιτισμικό τους πλαίσιο, ενώ συνάμα επιτυγχάνεται η βαθύτερη κατανόηση από τα παιδιά πολύπλοκων εννοιών και γεγονότων με έναν ευχάριστο και κατανοητό τρόπο (Γκουγκουλή, 2000).

Πέρα από τη συζήτηση και τον διάλογο, κατά την διδασκαλία των ελληνικών παραδοσιακών χορών, προτείνεται η συστηματική χρήση ερωταποκρίσεων, δηλαδή ερωτήσεων και απαντήσεων από τον/την εκπαιδευτικό προς τον παιδί. Πιο συγκεκριμένα, η μέθοδος των ερωταποκρίσεων αφορά την διατύπωση ερωτημάτων και την ανταπόκριση σε αυτές μέσω απαντήσεων, συνήθως από τα ίδια τα παιδιά (Κουτσούμπα, 2010). Έτσι δημιουργείται ένα πιο μαθητοκεντρικό περιβάλλον χωρίς να ξεφεύγει η διδασκαλία εκτός των εκπαιδευτικών της στόχων. Με την εφαρμογή κατάλληλων ερωτήσεων, ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να προσεγγίσει παιδιά με χαμηλό και υψηλό επίπεδο γνώσεων, ενώ ενθαρρύνεται η σκέψη των παιδιών στο περιεχόμενο της γνώσης (Ζωγράφου, 2003).

Η στρατηγική των ερωταποκρίσεων μπορεί να έχει για τα παιδιά πολλαπλά οφέλη ως προς την διαδικασία διδασκαλίας και μάθησης των ελληνικών παραδοσιακών χορών. Ο/Η εκπαιδευτικός δύναται να κατευθύνει μέσω ερωτήσεων τα παιδιά σε σημαντικά σημεία της διδασκαλίας, επιτυγχάνοντας τους στόχους (Ζωγράφου, 2012). Επίσης, ελέγχει τον βαθμό κατανόησης των διδαχθέντων εννοιών στα παιδιά, παράλληλα όμως οι ερωτήσεις – απαντήσεις λειτουργούν και ως μέσο υπενθύμισης πληροφοριών που πιθανότατα να έχουν αποτελέσει αντικείμενο συζήτησης σε παλαιότερα μαθήματα (Γκουγκουλή, 2000).

Αποτελεσματική διδακτική στρατηγική είναι και η επίδειξη καθώς μέσω αυτής εγείρεται το ενδιαφέρον των παιδιών και ενισχύεται η «εποπτικοποίηση» του διδακτικού αντικειμένου (Ζάραγκας, 2012: 15). Αντικαθίστανται τα λόγια με πράξεις και μέσω της επίδειξης επιτρέπεται ο συνδυασμός θεωρίας με την πράξη. Ειδικότερα, όσον αφορά την διδασκαλία των παραδοσιακών χορών είναι πολύ σημαντική η

μέθοδος της επίδειξης, καθώς εγκαθιδρύεται ουσιαστικά μία «διασωματική» σχέση, η οποία αποτελεί βασικό συστατικό αλληλεπίδρασης εκπαιδευτικού – παιδιού. Η παρατήρηση και η αναπαραγωγή – μίμηση των κινήσεων και του βηματισμού ενός άλλου ατόμου δημιουργεί έναν διάλογο επικοινωνίας μεταξύ των συμμετεχόντων, αποτελεί μέσο πρόσβασης στην κατάκτηση της γνώσης της κίνησης ιδιαιτέρως κατά την εκπαιδευτική διαδικασία μάθησης του χορού, όπου το παιδί εμπλέκεται σε μία «στοχο-προσανατολισμένη και εθελοντική» δραστηριότητα παρατήρησης (Ζάραγκας & Λίτος, 2018:21).

Τα παιδιά έρχονται σε επαφή με σημαντικά στοιχεία και χαρακτηριστικά του κάθε χορού, όπως τον χαρακτήρα του, δηλαδή αν είναι ήσυχος, ζωηρός, συρτός κ.ά., την συμπεριφορά του σώματος κατά τον χορό και τα χωρο-γεωμετρικά στοιχεία αυτού, όπως κατεύθυνση, γραμμές και σχηματισμούς. Προκειμένου να αποδοθούν όλα αυτά με κατανοητό και αναπαραστατικό τρόπο προτείνεται η επίδειξη, η οποία προωθεί την άμεση και βιωματική εμπειρία (Ζάραγκας, 2011).

Τέλος, κρίσιμος είναι ο ρόλος του/της εκπαιδευτικού κατά την διδασκαλία ελληνικών παραδοσιακών χορών, διότι οφείλει να δημιουργεί το κατάλληλο πλαίσιο και συνθήκες για διευκόλυνση των παιδιών κατά την υλοποίηση της εν λόγω διαδικασίας. Τα παιδιά πρέπει να έχουν τον κατάλληλο χώρο και χρόνο να εκφραστούν, διασφαλίζοντας ο/η εκπαιδευτικός ότι όλοι πρέπει να συμμετέχουν ισότιμα. Οφείλει να προωθεί την δημιουργικότητα και την ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών με την εφαρμογή δημιουργικών τεχνικών και ιδίως του αυτοσχεδιασμού κατά τη διάρκεια κάποιου χορού (Ζάραγκας, 2012). Επίσης, θα πρέπει να έχει εξασφαλίσει όλα τα εποπτικά μέσα διδασκαλίας πριν την έναρξη της διδακτικής ώρας, όπως έντυπα, βιβλία, οπτικά μέσα, ακουστικά μέσα, ηλεκτρονικά μέσα, φυσικά αντικείμενα και μέσα εργασίας ή αναλώσιμα υλικά. Με την σωστή χρήση αυτών των μέσων διατηρείται η προσοχή των παιδιών και προωθείται η κατανόηση και συγκράτηση των εννοιών, με την ταυτόχρονη διέγερση του ενδιαφέροντος των παιδιών (Ζωγράφου, 2003).

1.5 Παράγοντες προώθησης κινητικής ανάπτυξης

Για την καλλιέργεια και επίτευξη της κινητικής μάθησης, η διαδικασία και το αποτέλεσμα της μάθησης, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο. Τα δύο αυτά στοιχεία ως

παράγοντες της μάθησης είναι ιδιαίτερος σημαντικά για την επίτευξή της και παρουσιάζουν μεγάλο εύρος ως προς τη φύση τους, διότι προέρχονται από τον μαθητευόμενο, το περιβάλλον του και σχετίζονται άμεσα με το αντικείμενο της μάθησης (Γαλάνη, 2012). Αξιοσημείωτο είναι, πως διαφέρουν οι παράγοντες μεταξύ των παιδιών, επομένως ακολουθούνται διαφορές ως προς τον τρόπο μάθησης και χαρακτηρίζονται από την μοναδικότητα και διαφορετικότητα του κάθε παιδιού. Ωστόσο, πραγματοποιείται η ομαδοποίηση των παραγόντων μάθησης σε τρεις κατηγορίες (Παναγοπούλου, 2008: 35-36):

- Στην πρώτη κατηγορία συμπεριλαμβάνονται οι ήδη κερτημένες – υπάρχουσες ικανότητες του ατόμου, οι οποίες αναπτύσσονται μέσω των κινήτρων που δίνονται στο παιδί και το άτομο οδηγείται μέσω της διδασκαλίας σε μία ορισμένη συμπεριφορά, ανάλογα με την ετοιμότητα, τις εμπειρίες και το επίπεδο ωριμότητας που διαθέτει.
- Στην δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι προσφερόμενες εμπειρίες και ικανότητα προσαρμογής του ατόμου στο περιβάλλον συμπεριλαμβανομένου την κατάσταση σωματικής και ψυχικής υγείας του παιδιού.
- Στην τρίτη κατηγορία συμπεριλαμβάνεται η μέθοδος διδασκαλίας, τα αντικείμενα διδασκαλίας και οι μαθησιακοί στόχοι, οι οποίοι διαφέρουν ανάλογα με τα παιδιά. Επίσης ανήκουν και οι σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ εκπαιδευτικού και παιδιών κατά την εκτέλεση της εκπαιδευτικής – μαθησιακής διαδικασίας.

Οι αρχές της μάθησης κατέχουν εξίσου σημαντική θέση στους παράγοντες μάθησης, οι οποίες είναι απαραίτητο να εφαρμόζονται κατά την εξέλιξη της διδασκαλίας για το καλύτερο δυνατό μαθησιακό αποτέλεσμα. Ο Τριλιανός (2003: 155) υποστηρίζει πως *«η βασικότερη αρχή είναι η ετοιμότητα για την μάθηση, δηλαδή η κατάσταση στην οποία το άτομο κατέχει ήδη ένα επαρκές υπόβαθρο και είναι έτοιμο για την απόκτηση νέων γνώσεων και δεξιοτήτων [...], η επανάληψη είναι μία ακόμη αρχή που χρησιμοποιείται για την ενδυνάμωση της μάθησης στις περισσότερες περιπτώσεις, ενώ βάση της αρχής της συνάφειας η μάθηση προκύπτει μέσω της σύνδεσης ερεθισμού και αντιδράσεων [...], άλλες σημαντικές αρχές μάθησης είναι η ενίσχυση με τη μορφή της αμοιβής σε μια αντίδραση ενός ερεθίσματος και η προώθηση με την κατεύθυνση μιας συμπεριφοράς προς έναν ορισμένο σκοπό»*. Η μάθηση είναι αλληλένδετη με την διδασκαλία. Ωστόσο, η ύπαρξη της μίας δεν προϋποθέτει

απαραίτητα και την ύπαρξη της άλλης και το αντίστροφο. Ο/Η εκπαιδευτικός οφείλει να λαμβάνει υπόψη του τις αρχές και τους παράγοντες της μάθησης, καθώς «η διδασκαλία διαμορφώνεται από το σύνολο των ενεργειών του δασκάλου μέσω της πρόκλησης, της ενεργοποίησης, της ενίσχυσης και της προώθησης της μάθησης», όπως υποστηρίζει ο Φλουρής (2003:38).

Κεφάλαιο 2^ο

2.1 Μουσικοκινητικές θεωρήσεις και η συμβολή τους στην ανθρώπινη συμπεριφορά

Κατά την αυγή του 20ού αιώνα, δίνεται έμφαση στην παιδεία του ανθρώπου και στην εξασφάλιση του εκλεπτυσμού της πνευματικότητας. Ο επαναπροσδιορισμός των αξιών βασίζεται κυρίως στην μετάδοσή τους μέσω της εκπαίδευσης και εντάσσεται ταυτόχρονα μέσω αυτής η ανάδυση αντίστοιχων μουσικοκινητικών προσεγγίσεων (Δανηλίδου, 2004). Η Αγαλιανού (2008: 53) ταυτίζει *«την ανάπτυξη μίας προοδευτικής και εναλλακτικής μουσικής αγωγής ενώ έντονη είναι η επιρροή από τα αρχαία ελληνικά ιδεώδη και την πλατωνική άποψη περί παιδείας, σώματος, κινήσεις και μουσική στον απόηχο, πιθανώς του νεοκλασικισμού που επικρατούν στην τέχνη κι άλλων καλλιτεχνικών φιλοσοφικών ρευμάτων, κυρίως στην Γερμανία»*.

Αλληλένδετη είναι η σχέση μουσικής και κίνησης, καθώς και οι δύο υφίστανται πριν την γέννησή μας. Μεταξύ τους μοιράζονται πολλά στοιχεία και χρησιμοποιούν η μία την άλλη. Ο ήχος επιδρά άμεσα με διαφορετικό αντίκτυπο στις εκδηλώσεις του ανθρώπινου σώματος, με τρόπο που κανένας άλλος τύπος ερεθίσματος ίσως να μην είχε προκαλέσει κάποιου είδους κινητική αντίδραση, είναι έμφυτη. Οι ρυθμικές δεξιότητες πιθανότατα εμφανίζονται *«...πρώτες και αναπτύσσονται ως αντίδραση του βρέφους προς την μουσική...»*, συμπληρώνει ο Werner (2001: 2). Οι αντιδράσεις δεν είναι μηχανικές αλλά πρόκειται περί συνδυασμό ικανότητας, εκτίμηση ρυθμικών αλλαγών και κατανόησης αυτών, όπως ένταση και τονικό ύφος.

Η Καραδήμου- Λιάτσου (2003: 101) ορίζει την μουσική και την κίνηση ως εξής: *«Η μουσική λειτουργεί ως ένα μέσο ανακάλυψης της λειτουργικότητας και ευρυθμίας του σώματος, ισορροπία σώματος – πνεύματος, φαντασίας και δημιουργίας, [...] ενώ η κίνηση λειτουργεί ως το μέσο με το οποίο προωθείται η κατανόηση των μουσικών εννοιών, βιώνεται και καλλιεργείται η αίσθηση του ρυθμού, [...] εξωτερικεύονται τα συναισθήματα που προκαλεί η ακρόαση της μουσικής, ενώ παράλληλα ενισχύονται η συγκέντρωση, η μνήμη και η εκφραστικότητα»*. Η Δογάνη (2012:105) συμπληρώνει συμφωνώντας *«πως η σωματική απόδοση του ήχου οπτικοποιεί την κάθε μορφή της μουσικής και προωθεί την ποιότητα και ροή της κίνησης σε σχέση με την ανταπόκριση στο μουσικό ερέθισμα [...] οι μουσικές αισθήσεις*

μέσα από ένα μυϊκό και νευρώδες παιχνίδι, θα ξεσηκώσουν ολόκληρο τον οργανισμό και το σώμα στον ίδιο βαθμό τόσο από την μουσική όσο και από την κίνηση». Επίσης, η μουσική και η κίνηση αντιπροσωπεύουν τρόπους μάθησης και τρόπους συναισθηματικών εκφράσεων, οι οποίοι επιτρέπουν στα παιδιά να κινηθούν ελεύθερα και να εκφραστούν πέρα από τα όρια των κοινών ανθρώπων, που βιώνουν στον προσωπικό συναισθηματικό τους κόσμο. Όσο πιο φτωχά και ελλιπή είναι τα μουσικά ερεθίσματα ποσοτικά και ποιοτικά τόσο μειωμένη είναι η επίδραση, η οποία ασκείται στην κίνηση και στην καλλιέργεια των κινητικών δεξιοτήτων. Ακόμη, η δυνατότητα εξωτερίκευσης περιορίζεται σημαντικά στο ελάχιστο επίπεδο (Barrett, Williams & Whittall, 1992).

Ως προς την προσέγγιση και την θεώρηση της μουσικοκινητικής αγωγής σύμφωνα με τα σύγχρονα σχολικά εγχειρίδια φυσικής αγωγής και τα αναλυτικά προγράμματα σπουδών για το νηπιαγωγείο, η μουσικοκινητική αγωγή ορίζεται ως μία προσπάθεια να δημιουργεί μέσω του ρυθμού ένα γοργό και ομαλό ρεύμα επικοινωνίας μεταξύ του κεντρικού νευρικού και μυϊκού συστήματος, ενώ απευθύνεται το παιδί σε σωματικό, πνευματικό και ψυχικό σύνολο. Επίσης, στοχεύει στην *«απόδοση δυνατότητας, μέσω ισόχρονου ή ποικίλου χτύπου, χωρίσματος με φυσικό ή λογικό τρόπο που εντάσσεται στην μελωδική γραμμή»* (Αγαλιανού, 2008: 21).

Ουσιαστικά η μουσικοκινητική αγωγή αποτελεί ένα μέσο αγωγής, το οποίο συνδυάζει στοιχεία μουσικής και κίνησης, εναρμονίζοντας τη λειτουργία του νευρικού και μυϊκού συστήματος ενώ παράλληλα οξύνεται η ακουστική παρατηρητικότητα και οι αισθήσεις. Τίθενται τα θεμέλια για την βαθύτερη συνομιλία με το εξωτερικό περιβάλλον και καλλιεργείται ολόπλευρα η προσωπικότητα του παιδιού μέσω βιωματικών εμπειριών. Συνήθως κανένας από τους ερευνητές ή τα άτομα, που εφαρμόζουν έμπρακτα την μουσικοκινητική αγωγή, δεν αναφέρονται σε αυτή χρησιμοποιώντας τον όρο σύστημα (Λιάππα, 2004).

Δεν πρόκειται για «έτοιμες συνταγές προς εφαρμογή», αλλά εισάγονται νέες ιδέες, συμβάλλοντας έτσι στην ολόπλευρη και «ολιστική αντιμετώπιση» του παιδιού. Χτίζεται μία θετική σχέση μέσω της μουσικής και της κίνησης, τα παιδιά γνωρίζουν βαθύτερα τον εαυτό τους ενισχύοντας την αυτοεκτίμησή τους, αναπτύσσουν διάλογο μεταξύ των συναισθημάτων και της έκφρασης αυτών, εξωτερικεύουν την δημιουργικότητά τους, καλλιεργούν την αισθητική τους, κοινωνικοποιούνται και γαλουχούνται με τέτοιο τρόπο, ώστε να δύνανται να ανταποκριθούν στις μελλοντικές

απαιτήσεις της κοινωνίας, που θα κληθούν να αντιμετωπίσουν. Ταυτόχρονα, επεκτείνεται το επικοινωνιακό τους ρεπερτόριο και οι φιλίες τους (Φουρνάρη, 2013).

Γύρω στο τέταρτο έτος της ζωής του το παιδί παρουσιάζει ενδιαφέρον για τα είδη της μουσικής και της κίνησης, πολλών ταχυτήτων, μέτρων, ρυθμικής, δυναμικής και ύφους. Τα παιδιά ανταποκρίνονται με διάφορους τρόπους σε αυτό το κάλεσμα με το να κλοτσούν, να γελούν, να πηδούν, να χτυπούν παλαμάκια κι άλλα να αντιδρούν νευρικά πηδώντας σκοινάκι, στρυφογυρίζοντας και ορισμένες φορές ακούγοντας μουσική να χαλαρώνουν ή να αντιδρούν σε τραγούδια και χορό με έναν δικό τους τρόπο, αδέξιο – εκτός ρυθμού, δημιουργώντας την δική τους μουσική μουρμουρίζοντας και παίζοντας αυτοσχέδια μουσικά όργανα. Ακόμη, η «μουσικοπαιδαγωγική» προσέγγιση οργανώνει «την δυνατότητα και επιθυμία εξερεύνησης ήχων, χώρου, σώματος, φωνής και οργάνων», μεταδίδεται στο παιδί με τέτοιο τρόπο που έχει νόημα γι' αυτό και εξηγούνται έννοιες που πιθανότατα να μην μπορούν να γίνουν αντιληπτές λόγω μειωμένης «αντιληπτικο-κινητικής» ανάπτυξης (Zimmer, 2007:65).

Στα πλαίσια της σωματικής συνειδητοποίησης οργανώνονται μαθητικοί στόχοι και εφαρμόζονται δραστηριότητες για την προσχολική ηλικία, οι οποίες προωθούν την μουσική – οπτική – ακουστική αντίδραση, συνδυάζουν την μελέτη απλών μουσικών αξιών – παύσεων – ρυθμικών μοτίβων, τραγουδιών και προωθείται η δημιουργία μουσικών ορχηστρών με την ενθάρρυνση της δημιουργικότητας και του αυτοσχεδιασμού (Clearfield, 2004).

Το μουσικοκινητικό παιχνίδι προωθεί την προσοχή, την συγκέντρωση, τον αυτοέλεγχο, την ισορροπία, τον συντονισμό των κινήσεων, την ανάπτυξη και καλλιέργεια βασικών κινητικών δεξιοτήτων, την ελεύθερη κίνηση και την κοινωνικοποίηση μέσω της επαφής με άλλα άτομα. Διερευνώνται η διάσπαση της συγκινησιακής και νοητικής επίδρασης του μουσικοκινητικού παιχνιδιού στα παιδιά, ενώ καλλιεργείται η βελτίωση και ανάπτυξη των μουσικών και κινητικών τους δεξιοτήτων (Φλουρής, 2003). Συνοψίζοντας, δεν δύναται να απουσιάζει ο παιδαγωγικός χαρακτήρας και η ιδιότητα στην μουσικοκινητική αγωγή (Clearfield, 2004).

2.2 Η παιδαγωγική αξία του ελληνικού παραδοσιακού χορού κατά τη νηπιακή ηλικία

Στον ελληνικό χώρο ο παραδοσιακός χορός αποτελεί ένα αποδεκτό πολιτισμικό αγαθό από ένα μεγάλο ποσοστό της ελληνικής κοινωνίας (Φλουρής & Ζμπάινος, 2018). Επίσης, θεωρείται και ένα σημαντικό παιδαγωγικό και μορφωτικό μέσο στην οργανωμένη εκπαίδευση, θέση που αποδεικνύεται λόγω της συμπερίληψής του στα αναλυτικά προγράμματα φυσικής αγωγής στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Κατά την προσχολική περίοδο, μία από τις βασικότερες ανάγκες του παιδιού είναι η αυτοέκφραση, διότι αυτήν την χρονική περίοδο αποκτά γνώσεις για τον κόσμο γύρω του και αισθήματα (Zachoroulou, Tsapakidou & Derri, 2003). Πρόκειται για έναν αρκετά ευχάριστο τρόπο έκφρασης το οποίο κάθε παιδί θέλει να νιώσει και να δοκιμάσει μέσω της χαράς της δημιουργικής χρήσης και έκφρασης του σώματος. Ο ελληνικός παραδοσιακός χορός συνεχίζει να είναι αντικείμενο διδασκαλίας στην εκπαίδευση. Η μετάβαση της ελληνικής κοινωνίας από παραδοσιακή αγροτική σε αστική είχε φυσικά επιπτώσεις στην επίδραση του ελληνικού παραδοσιακού χορού. Ο ελληνικός παραδοσιακός χορός αποξενώθηκε από το φυσικό περιβάλλον του με τη μεταφορά αυτή να έχει καταδικαστεί από πολλούς μελετητές του είδους (Ekeland et al., 2005). Υποστηρίζεται πως κατά την απομάκρυνσή του από το περιβάλλον του χάνεται η λειτουργικότητά του, με άλλους μελετητές να υποστηρίζουν αντιθέτως πως οποιαδήποτε μορφή διαφοροποίησής του είναι αποδεκτή καθώς οι κοινωνικές και πολιτιστικές αλλαγές φέρνουν και τις επικείμενες αλλαγές στον ελληνικό παραδοσιακό χορό (Ζωγράφου, 2003).

Ο χορός, ως γνωστόν, αποτελεί τρόπο μάθησης, γνώσης και έκφρασης πνεύματος και σώματος. Η μη λεκτική χορική και μουσική νοημοσύνη περιλαμβάνεται στον χορό, ενώ ανακαλείται η γλωσσική νοημοσύνη, την χρονική στιγμή που τα παιδιά διδάσκονται και μαθαίνουν το λεξιλόγιο του χορού, είτε μόλις συζητούν και αξιολογούν είτε κατά την ακολουθία στον χορό. Οι χορευτές δουλεύουν ομαδικά. Ένα πρόγραμμα χορού διδάσκεται και στην διαπροσωπική νοημοσύνη, καθώς ο χορός διαθέτει την ιδιότητα να διδάσκει τα μέσα και τους τρόπους έκφρασης των συναισθημάτων, βοηθώντας έτσι τους ανθρώπους να γνωρίσουν καλύτερα τον βαθύτερο εαυτό τους και να αναπτύξουν την ενδοπροσωπική νοημοσύνη. Μέσω των προγραμμάτων χορού τα παιδιά βοηθούνται να εξασκήσουν την συγκέντρωση και να

δουλεύουν οργανωμένα και πιο εντατικά (Zaragas, Sarris, Pliogou, Ntella, Panagiotopoulou & Zioga, 2016).

Συμμετέχοντας τα παιδιά σε χορευτικά προγράμματα αποκτούν περισσότερη ενέργεια για συμμετοχή στην σχολική εργασία και παρατηρείται βελτίωση των επιδόσεών τους. Ο παραδοσιακός χορός ως μορφή κίνησης, όπως και άλλα είδη χορών, αποτελεί μία από τις τρεις μορφές κινητικής δραστηριότητας, χορός – γυμναστική – παιχνίδι, βοηθώντας τα παιδιά να αφομοιώσουν τις κινητικές έννοιες στα πλαίσια του μαθήματος της φυσικής αγωγής (Ζωγράφου, 2003). Η πλειοψηφία των κινήσεών μας αποκτάται μέσω της μάθησης. Οι κινητικές δεξιότητες όπως και οι δεξιότητες του χορού, απαιτούν την εκπόνηση σημαντικής προσπάθειας, ενώ κάποιες από αυτές εκτελούνται ασυνείδητα (Μαθέ, Κουτσούμπα, & Λυκεσάς, 2008).

Ανάμεσα στους σκοπούς της εκμάθησης παραδοσιακών χορών κατά την παιδική ηλικία είναι και η ανάπτυξη του νευρομυϊκού συντονισμού και της οπτικοακουστικής αντίληψης των παιδιών. Μέχρι πρότινος δεν είχαν βρεθεί μέθοδοι διερεύνησης του χορού, τα τελευταία συναπτά έτη όμως, παρέχεται η δυνατότητα συστηματικής εργασίας του χορού με αναλυτικά εργαλεία, μεθόδους, τεχνικές και συστήματα καταγραφής, εργαλεία, τα οποία παρέχουν η επιστήμη και η τεχνολογία λόγω προόδου και εξέλιξης (Μαθέ κ.ά., 2008).

Οι ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί δεν αποτελούν τύπο έντονης σωματικής άσκησης αλλά μία μορφή ήπιας άσκησης για όλες τις ηλικίες. Άτομα της τρίτης ηλικίας, μετά την παρακολούθηση ενός προγράμματος ελληνικών παραδοσιακών χορών κατόπιν έρευνας των Δενάζη, Μαυροβουνιώτη, Κουιδή και Δεληγιάννη (2009:21) παρατήρησαν *«σημαντική επίδραση στην κινητική και λειτουργική ικανότητά τους με σημαντική βελτίωση των κάτω άκρων, της δυναμικής ισορροπίας, της αντοχής την κόπωση της κινητικής ικανότητας, του χρόνου αντίδρασης, των φυσικών ικανοτήτων, των απαραίτητων για την λειτουργικότητά του στην καθημερινή του ζωή, χωρίς στήριξη και βοηθήματα, ενώ σημείωσαν πως οι ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί αποτελούν μία μορφή ήπιας άσκησης κατάλληλη για όλες τις ηλικίες και ακόμα περισσότερο για άτομα ηλικιωμένα, που η έντονη άσκηση μπορεί να επιβαρύνει το νευρομυϊκό σύστημα αλλά και τις αρθρώσεις»*.

Ο χορός, ως δραστηριότητα, συμβάλλει και στην σωματική και την ψυχική υγεία των ασκουμένων. Έχουν συλλεχθεί και επεξεργαστεί πηγές, οι οποίες σχετίζονται με τον χορό και τις θεραπευτικές ιδιότητές του, οι οποίες προάγουν το σώμα να ενεργοποιήσει τους μηχανισμούς επανάκτησης της ψυχοσωματικής του

ενότητας (Brown, Sherill & Gench, 1981). Με τα δεδομένα που έχουν συλλεχθεί το 2018 από τους Ζάραγκα και Λίτο, ερμηνεύτηκαν τα αποτελέσματα τα οποία καταλήγουν πως *«ο χορός αποτελεί ουσιαστική διέξοδο, για τον ψυχικά διαταραγμένο άνθρωπο, καθώς συμβάλλει καθαριστικά στην αλλαγή προτύπων των ασθενών, [...] αλλά και στην συναισθηματική τους πορεία και εξέλιξη, βελτίωση της εικόνας τους και της αυτοεκτίμησής τους»* (Ζάραγκας & Λίτος, 2018: 15).

Σημαντικό στοιχείο της απόδοσης είναι η φυσική κατάσταση, η οποία βασίζεται στην συνδυαστική δράση μεγάλων μυϊκών μαζών του σώματος και εμφανίζεται ως ικανότητα δύναμης, αντοχής, ταχύτητας και ευκινησίας. Ο χορός συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη των φυσικών ικανοτήτων και βελτιώνει την μυϊκή δύναμη και την ευκαμψία των αρθρώσεων, τον μυϊκό συντονισμό, τον μυϊκό έλεγχο και την στάση του σώματος. Επίσης, βελτιώνεται η καρδιοαναπνευστική λειτουργία, το κυκλοφορικό σύστημα και αναπτύσσονται φυσικές ικανότητες. Ενισχύεται και διατηρείται η ευλυγισία και η ευκινησία του σώματος, ενώ προλαμβάνονται και αποτρέπονται αρκετές φορές διαταραχές της ισορροπίας με την παράλληλη βοήθεια στην βελτίωση της ικανότητας των μηχανισμών αντίδρασης και της αντοχής. Βελτιώνεται σημαντικά και η ψυχολογία του ατόμου που παρακολουθεί κάποιο χορευτικό πρόγραμμα, διότι μειώνεται το άγχος, ενισχύονται η αυτογνωσία, η αυτοεκτίμηση και η ψυχική διάθεση (Ζαχοπούλου & Κούλη, 2017: 189).

Η δημιουργική κίνηση και ο χορός μέσα από ένα κατάλληλα δομημένο πρόγραμμα μπορούν να συμβάλλουν στην προαγωγή, αναβάθμιση και βελτίωση της φυσικής αγωγής (Λυκεσάς, 2009). Η αλήθεια είναι πως δεν έχουν καταγραφεί αρκετά δεδομένα όσον αφορά την επίδραση του παραδοσιακού χορού στην κινητική ανάπτυξη των νηπίων μέσα από ένα δομημένο διαθεματικό πρόγραμμα. Σύμφωνα με την μελέτη των Βενετσάνου και Καμπά (Μαθέ κ.ά., 2008:101), κατά τη διεξαγωγή της οποίας εφαρμόστηκε ένα εισαγωγικό ελληνικό χορευτικό πρόγραμμα βασιζόμενο στις αρχές ενός μουσικοκινητικού προγράμματος, *«...προχώρησαν χρησιμοποιώντας παραδοσιακούς ήχους βήματα και φόρμες, αποδείχτηκε πως απέβη χρήσιμο για την βελτίωση της κινητικής επιδεξιότητας των παιδιών»*. Κατά τον σχεδιασμό ενός προγράμματος διδασκαλίας παραδοσιακού χορού σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, οι παράμετροι και συνιστώσες, που πρέπει να ακολουθούνται είναι *«η δομή της χορογραφίας, η δομή του κινητικού και ρυθμικού μοτίβου, το χορευτικό σχήμα, η κατηγορία της χορευτικής φόρμας, η αντιπροσωπευτικότητα, η αρχή της ορθής χρήσης*

των μέτρων, η αρχή της προοδευτικότητας κι αρχή της ρυθμικής αγωγής» (Schaffer, 2011: 7).

Σαφώς μπορεί να υπάρξει βελτίωση στην κινητική ικανότητα των παιδιών μέσα από τον χορό. Έχει διαπιστωθεί πως ο χορός βελτιώνει σημαντικά την κριτική στάση των παιδιών απέναντι στα μαθηματικά (Schaffer, 2011). Ο χορός και τα μαθηματικά σημειώνουν σημαντικά κοινά ενδιαφέροντα, όπως είναι ο χειρισμός και εξερεύνηση των μοτίβων και ορισμός με την αναζήτηση επίλυσης ενός προβλήματος. Ακόμη, ξεκινούν και τα δύο από ένα ζητούμενο, μία αφηρημένη έννοια ενώ συνδέονται με τη μέση αισθητική και τις πολιτιστικές αξίες. Επιπλέον, και οι δύο δραστηριότητες μπορεί να είναι τόσο υψηλού επιπέδου, που μπορούν να προκαλέσουν «εφίδρωση» κατά την προσπάθεια εκμάθησής τους, όπως αναφέρουν και οι Ζαχοπούλου και Κούλη (2017).

Ο ελληνικός παραδοσιακός χορός συνδυάζοντας κίνηση, μουσική και ποίηση σε συνάρτηση με την απλότητά του αποτελούν συστατικά στοιχεία, τα οποία συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας αρμονικής ζωής και στην ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού κατά την προσχολική ηλικία. Η τριδιάστατη ενότητα του ελληνικού παραδοσιακού χορού παρέχει πληθώρα αναπτυξιακών ευκαιριών στα παιδιά αυτής της ηλικίας με σημαντικό αντίκτυπο ζωής κατά την εφηβική και ενήλικη ζωή τους (Ζερβάνου, 2008). Δρα λοιπόν, θετικά στην φυσική κατάσταση των παιδιών, διότι βελτιώνεται η ευθύτητα των κάτω άκρων και των αρθρώσεων ενώ ταυτόχρονα παρατηρείται μεγαλύτερη καλλιέργεια της ευλυγισίας, της ευκινησίας και της μετατόπισης του σωματικού βάρους. Ενεργοποιείται ένας σημαντικός αριθμός μυών, οι οποίοι συντονίζονται με αποτέλεσμα την καλύτερη κυκλοφορία του αίματος, αύξηση της αντοχής, της δύναμης και των καύσεων με θετικό πρόσημο στον μεταβολισμό. Επίσης, αναπτύσσονται οι βασικές κινητικές και συναρμοστικές ικανότητες, δηλαδή «η ρυθμική ικανότητα, ικανότητα ταχύτερης αντίδρασης, διατήρηση ισορροπίας, προσανατολισμός στον χώρο και θετική διαφοροποίηση, με την ταυτόχρονη καλλιέργεια θετικών αισθητικών χαρακτηριστικών, όπως η αδρή και λεπτή κινητικότητα» (Ζάραγκας, 2012: 29-30).

Η φύση του παραδοσιακού χορού προαπαιτεί την συμμετοχή του παιδιού σε χορευτικές δραστηριότητες, εξασφαλίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την όξυνση ικανοτήτων προσοχής – παρατηρητικότητας – μνήμης και συγκέντρωσης. Ακόμη, διδάσκονται συνήθειες του παρελθόντος, καλλιεργείται η αίσθηση του συνανήκειν και αναπτύσσεται το αίσθημα συλλογικότητας. Με την συμμετοχή του παιδιού σε

χορευτικό πρόγραμμα αναπτύσσονται ολόπλευρα φυσικές και πνευματικές ικανότητες, επισφραγίζοντας την γνωστική, εκπαιδευτική και κοινωνική λειτουργία του χορού. Τα παιδιά διδάσκονται τρόπους συνεργασίας, καταπολέμησης του εγωκεντρισμού, τήρηση των κανόνων και με λεκτικούς και μη λεκτικούς τρόπους, όπως με τη γλώσσα του σώματος επικοινωνούν, διαμορφώνοντας και εμπλουτίζοντας την προσωπικότητά τους. Ως αντίδοτο του άγχους της καθημερινότητας επισημαίνεται και η χαλάρωση με την άνεση που προσφέρει ο χορός ενδυναμώνοντας την αυτοεκτίμηση, την ψυχική ευφορία (Παναγιώτου & Παπαδοπούλου, 2000).

Συνοψίζοντας, ο παραδοσιακός χορός είναι ένα ζωντανό μέρος του πολιτισμού και ενδείκνυται για όλες τις ηλικίες, όπως υποστηρίζεται και παραπάνω με βάση πρόσφατες έρευνες των τελευταίων δύο δεκαετιών. Ειδικότερα, κατά την προσχολική ηλικία συνδυάζεται η ανάπτυξη κινητικής έκφρασης, ισορροπημένης σωματικής και αισθητικής εξέλιξης με την ένταξη και απόκτηση γνώσεων για το παρελθόν και την κουλτούρα του ελληνικού λαού. Τα παιδιά είναι σημαντικό να συνειδητοποιήσουν, ότι το παρελθόν αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο και κινητήρια δύναμη για τον σχεδιασμό ενός δημιουργικού μέλλοντος, το οποίο θα επισφραγίζεται από τις αξίες του παρελθόντος (Jungmair, 2018).

Κεφάλαιο 3^ο

3.1 Έννοια και βασικές πτυχές του ελληνικού παραδοσιακού χορού

Οι ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί είναι αυτοί οι οποίοι συνδέουν στενά το παρόν με τις ρίζες των Ελλήνων και παραμένουν ζωντανοί μέσα από διάφορους χώρους όπως σχολικές αίθουσες, πολιτιστικούς συλλόγους, γιορτές και πανηγύρια (Τυροβολά, Κουτσούμπα & Ταμπάκη, 2008). Για να εξασφαλιστεί η συνέχεια της παράδοσης από τη μία γενιά στην άλλη πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στις μικρές ηλικίες, ώστε τα παιδιά να γνωρίσουν και να καλλιεργήσουν δεσμούς συναισθηματικούς με τον παραδοσιακό χορό, να μυηθούν σε αυτό, να αποκτήσουν κριτική άποψη και πνεύμα, να γνωρίσουν την αυθεντικότητα και την διαχρονική αξία της παράδοσης και να μετατραπούν σε πρεσβευτές της ελληνικής παράδοσης και του ελληνικού τρόπου ζωής στις επόμενες γενιές (Δανιά, 2013). Ένα παιδί, το οποίο δεν έχει μουσικά βιώματα και βιώματα ήχων και εικόνων ήδη από μικρή ηλικία δυσκολεύεται πολύ να αποκτήσει καλλιτεχνική ευαισθησία (Λυκεσάς, Κουτσούμπα, Γκιόσος & Τυροβολά, 2015:116).

Για αυτόν τον λόγο, η προσχολική ηλικία ενδείκνυται για την ενασχόληση του παιδιού με τον ελληνικό παραδοσιακό χορό, συμβάλλοντας σημαντικά στην ολόπλευρη ανάπτυξή του. Ήδη από τα αρχαία χρόνια ο χορός λειτουργούσε ως ένα μέσο έκφρασης και εξωτερίκευσης των συναισθημάτων (Παναγοπούλου, 2008). Σύμφωνα με τους Δανιά και τους συνεργάτες του (2009: 189-190) «*οι χοροί εμφανίζονται ήδη από τα πρώτα βήματα της ανθρωπότητας στη γη σε συνδυασμό με την θρησκευτική λατρεία... ο χορός ανάγεται σε μέσα θρησκευτικής λατρείας, έκφρασης, της εθνικής συνείδησης και εκπαίδευσης, μία μορφή τέχνης και διασκέδασης, εξασφαλίζει την έλξη μεταξύ των δύο φύλων, θεραπεύει κι αποτελεί επαγγελματική απασχόληση στην σύγχρονη εποχή*».

Ανά καιρούς έχουν διατυπωθεί πληθώρα ορισμών για την έννοια του χορού, με διαφορετικές προσεγγίσεις και ερμηνείες από πλευράς επιστημών της αγωγής, της ψυχολογίας, της κινητικής επιστήμης και άλλων επιστημών. Ο χορός διαθέτει «*αυστηρούς και συγκεκριμένους βηματισμούς*» στηριζόμενος σε «*καθορισμένο μέτρο και ρυθμό*» κι αποτελεί μία «*ρυθμική κίνηση βημάτων*», άλλων ταχύτερων και άλλων βραδύτερων, ενώ συμμετέχουν όλα τα μέλη του σώματος με την βοήθεια της

μουσικής. Υφίσταται λοιπόν μία διαλεκτική σχέση μεταξύ χορού και μουσικής, διότι η μουσική καθοδηγείται με τον χορό, ο οποίος κατευθύνει παράλληλα τις κινήσεις του σώματος (Gough, 2008: 36).

Στα φιλοσοφικά κείμενα του Πλάτωνα επισημαίνεται η εξέχουσα θέση του χορού και της μουσικής ως δύο από τα θεμελιώδη μαθήματα της εκπαίδευσης των νέων, ενώ θεωρείται παράλληλα ως το τέλει μέσο άσκησης, διότι γυμνάζεται το σώμα και εκφράζεται το άτομο μέσα από την ανάπτυξη του ρυθμού, αποκτά αισθητική και ύφος. Η ενασχόληση του παιδιού με τον χορό αποτελεί *«έναν από τους καλύτερους τρόπους για την καλλιέργεια και ανάπτυξη του ρυθμού, ενώ παράλληλα ελέγχονται και ενστικτώδεις κινήσεις»* (Μπάκα, 2011: 27).

Οι ρυθμο-κινητικές δραστηριότητες, όπως *«ρυθμικές αναπήδησης κύκλους χεριών, τραγούδι λαχνισμάτων, τραγούδι στίχων και παιδική ορχήστρα βοηθούν το παιδί να γνωρίσει καλύτερα τον εαυτό του και τον κόσμο γύρω του»* (Μπάκα, 2011: 28). Ο χορός, κατά την προσχολική ηλικία προτείνεται, διότι δεν υλοποιείται στα πλαίσια ανταγωνιστικών δραστηριοτήτων. Στα εκπαιδευτικά προγράμματα και στις δραστηριότητες δημιουργικής απασχόλησης, ο χορός πρέπει να αποτελεί βασική δραστηριότητα για την ψυχαγωγία του παιδιού, γιατί προκαλείται δεσμός ένωσης μυαλού/πνεύματος – ψυχής – σώματος των παιδιών, διευρύνονται οι πνευματικοί τους ορίζοντες, καλλιεργείται η κινητική-κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, ενώ παράλληλα εμπνέονται και διδάσκονται όλοι οι συμμετέχοντες και οι θεατές του χορευτικού προγράμματος (Gallahue, 2002).

Ο χορός για τα παιδιά, όπως και για όλες τις ηλικιακές ομάδες, είναι ο καθρέφτης των συναισθημάτων και προκαλείται στα ενεργά πρόσωπα του χορευτικού προγράμματος μία μορφή ανακούφισης και συναισθηματικής έκφρασης, ενώ σιγά-σιγά τα παιδιά αρχίζουν να ανακαλύπτουν το σώμα τους ως εργαλείο εξωτερίκευσης της χαρούμενης ή λυπημένης ψυχολογίας τους (Καραδήμου – Λιάτσου, 2003). Εισέρχονται σε μία διαδικασία συνεργασίας με την υπόλοιπη ομάδα, ωστόσο βαίνουν σε μία προσωπική αποκάλυψη του εσωτερικού κόσμου και της δημιουργικότητας του εκάστοτε ατόμου, το οποίο χορεύει και ταυτίζει τις πράξεις του με το άκουσμα, τον ρυθμό και την κίνηση του χορού. Ο κλάδος της φιλοσοφίας υποστηρίζει, πως ο χορός αναπτύσσει και εξελίσσει τον άνθρωπο ενώ ταυτόχρονα του προσφέρονται εμπειρίες ζωής, διότι πρόκειται για μία σπάνια δραστηριότητα, όπου συνεργάζονται ταυτόχρονα ψυχή – μυαλό και πνεύμα (Davies, 2003).

Επίσης, ο Ζάραγκας (2012: 25) διατυπώνει τη θέση πως «Ο χορός αποτελεί πηγή παρότρυνσης, ανάγκη παρουσιάσεων, σκέψεων, πράξεων, καταστάσεων, βουβής ομιλίας, επικοινωνίας, λειτουργεί ως συνοδός του ανθρώπου στη ζωή, ενώ ως απόρροια των παραπάνω δικαιολογούνται οι τρεις εκδοχές για την προέλευση της ελληνικής λέξης ‘χορός’ από την λέξη ‘χαρά’, λόγω συναισθηματικής έξαρσης σε περιστάσεις χαράς και ευτυχίας, από την λέξη ‘χορονός’, που σημαίνει κίνηση σε κύκλο και τέλος από την λέξη ‘χορός’, εξαιτίας του τόπου που καταλάμβανε ο χορευτής κατά την διάρκεια του χορού».

Στο πέρασμα των χρόνων έχουν υπάρξει διάφορα είδη χορών, τα είδη όμως που διατήρησαν αναλλοίωτο τον παραδοσιακό τους χαρακτήρα είναι συνδεδεμένα με κοινωνικές και θρησκευτικές συνήθειες και αποτελούν είδη Εθνικών ή αλλιώς Λαϊκών Χορών. Οι εθνικοί χοροί προέρχονται «από ομάδες με υψηλά παραδοσιακά φρονήματα και συνδέονται με θρησκευτικές πρακτικές και κοινωνικές συνήθειες, ενώ η γένεσή τους βασίζεται στην ανάγκη των ανθρώπων να εκφράζονται ως μέλη μιας ομάδας και να επικοινωνούν μεταξύ τους» (Τριλιανός, 2003: 232)

Ο παραδοσιακός χορός θεωρείται αναφαίρετο τμήμα μιας κουλτούρας, σε συνδυασμό με την μουσική και το τραγούδι που συνοδεύεται, ενώ αποτελεί πηγή έμπνευσης μίας κοινωνικής ομάδας ανάλογα με τις αξίες και τις ανάγκες σε μία συγκεκριμένη χρονική στιγμή (Hargreaves, 2004). Επομένως, “κοινωνία” και “χορός” είναι δύο αλληλένδετες έννοιες στο πέρασμα των αιώνων, η μία έννοια εξαρτάται άμεσα από την άλλη και αλληλοδιαμορφώνονται, «μέσω του χορού και της ρυθμικής, κάποιος αντλεί σημαντικά στοιχεία για τον χαρακτήρα του λαού, τα ήθη, τις αξίες, τα έθιμα, την ιδιοσυγκρασία, το πνεύμα και τα συναισθήματά του ενώ παρουσιάζεται κάθε πτυχή της εκάστοτε κοινωνικής ομάδας» (Ρήγα, 2001: 101).

Ο ελληνικός παραδοσιακός χορός εξ’ ορισμού χαρακτηρίζεται από ένα σύνολο κινητικών – ηχητικών – λεκτικών και πολιτισμικών μορφών, οι οποίες με τη σειρά τους αναπτύσσονται από ένα οργανωμένο σύνολο μίας κοινωνικής ομάδας, συνδέονται άμεσα με τον υλικό πολιτισμό, τον κοινωνικό και πνευματικό βίο ενός οργανωμένου συνόλου ανθρώπων και είναι ο κύριος εκφραστής της ψυχικής κατάστασης, των ηθικών και κοινωνικών αξιών συνάμα με την παρουσίαση των αισθητικών αντιλήψεών τους. «Με τον όρο παραδοσιακός χορός αναφερόμαστε στον χορό που διαμορφώθηκε και υιοθετήθηκε από συμβιωτικές κοινωνικές ομάδες, και αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της συγκεκριμένης ομάδας, ενώ μεταδίδεται άμεσα από τη μία γενιά στην άλλη» (Hermann, 2018: 122-23). Η Ζωγράφου (2003: 49)

συμπληρώνει «ο παραδοσιακός χορός καθίσταται ως μία μορφή έκφρασης με έναν δικό της μοναδικό κώδικα και ταυτόχρονα, ένα σύμβολο ιδεολογικής, ψυχολογικής και κοινωνικής ενότητας».

Από τα βασικότερα γνωρίσματα του ελληνικού παραδοσιακού χορού είναι η τρισδιάστατη ενότητα με θεμελιώδη στοιχεία την κίνηση, την ποίηση και την μουσική καθώς οι στίχοι των τραγουδιών, η μελωδία και οι χορευτικές κινήσεις δημιουργούνται στο μυαλό των ανθρώπων ως ένα αλληλένδετο, ενιαίο σύνολο. Με το τραγούδι εκφράζονται τα συναισθήματα, δηλαδή η καρδιά, ενώ με τον χορό μιλάει η ψυχή, διότι τα τραγούδια είναι φορτισμένα με τον στίχο και λόγω της συναισθηματικής φόρτισης το άτομο οδηγεί συνδυαστικά τις κινήσεις του και εκφράζεται. Ο ρυθμός, ως επιμέρους στοιχείο του ελληνικού παραδοσιακού χορού, είναι η βάση πάνω στην οποία πραγματοποιείται ο συνδυασμός μελωδίας και κίνησης, ενώ παράλληλα υιοθετείται και το ύφος του χορού. Φυσικά, δεν υπάρχει κανένα λεκτικό σύνολο, το οποίο να ορίζει την έννοια του χορού ακριβώς, χωρίς να παραλείπεται κάποια ιδιότητά του, διότι τα λόγια δεν αρκούν για την απόδοση των συναισθημάτων, των βιωμάτων και της εκτόνωσης μέσω του σώματος που αισθάνεται το κάθε άτομο ανάλογα με την κατάσταση (Hermann, 2018).

Αναφορικά με την δομική ανάλυση και την σύνθεση των κινητικών σχημάτων του ελληνικού παραδοσιακού χορού, είναι ιδιαίτερα σημαντικά τα παρόμοια δομικά στοιχεία των ειδών των χορών και καθίσταται ευκολότερη η εκπαιδευτική πράξη κατά την διδασκαλία αυτών. Η μελέτη, λοιπόν, βασίζεται στην έρευνα και αποδελτίωση της σύνθεσης του κινητικού σχήματος και της τεχνικής της κίνησης, ειδικότερα η μικρότερη κινητική μονάδα του χορού ονομάζεται «κινητικό στοιχείο» και παράγει απλές κινήσεις. Το «Κινητικό Μοτίβο» παράγεται με την «σύνθεση δύο ή περισσότερων κινητικών στοιχείων και αποτελεί την μικρότερη έννοια, η οποία επαναλαμβάνεται και εξελίσσεται χωρίς να αντιστοιχεί απαραίτητα με το μουσικό μέτρο», διατυπώνει ο Σερμπέζης (1995: 172). Αντιθέτως, οι Hasselbach και Σαρροπούλου (2018: 37) υποστηρίζουν την θέση «πως το κινητικό μοτίβο αντιστοιχεί με το μουσικό μέτρο». Η σύνθεση περισσότερων κινητικών μοτίβων οδηγεί στην παραγωγή του χορευτικού μοτίβου, το οποίο είναι το πιο απλό οργανικό συνθετικό σύνολο του χορού και παρουσιάζει το βασικό του περιεχόμενο. Σύμφωνα με τη Ζωγράφου (2003: 163), «το χορευτικό μοτίβο αποτελεί μία συγκεκριμένη πρακτική κινήσεων, που οργανώνονται με βάση τον αριθμό και παρουσιάζουν σχεδόν μια κλήση δομική ενότητα, που μπορεί να επαναλαμβάνεται συχνά κατά την εκτέλεση του χορού».

Ο Τριλιανός (2003:34) επισημαίνει πως «σε ορισμένους λαούς, το χορευτικό μοτίβο ταυτίζεται με τη μουσική φράση, ενώ υπάρχουν λαοί που δεν παρατηρείται ταύτιση μεταξύ χορευτικού μοτίβου και μουσικής φράσης».

Ο ελληνικός παραδοσιακός χορός, λόγω των ιδιομορφιών και ιδιαίτερων πλεονεκτημάτων του για τον ανθρώπινο οργανισμό, λειτουργεί ως μέσο έκφρασης και διαπαιδαγώγησης σε όλες τις ηλικιακές ομάδες των ανθρώπων. Για πολλά χρόνια, ειδικότερα στις παραδοσιακές κοινωνίες, τα παιδιά σχολικής ηλικίας και οι ενήλικες ήταν οι κύριοι χορευτικοί πληθυσμοί των πολιτιστικών και χορευτικών συλλόγων. Το καλύτερο ηλικιακό όριο εκμάθησης ολοκληρωμένων παραδοσιακών χορών είναι τα εννέα έτη, άποψη η οποία υποστηρίζεται και από τους Δήμα και Ιακωβάκη – Δήμα (1994), ενώ προτείνουν κλιμάκωση των τμημάτων χορού βάσει της ηλικίας των παιδιών.

Η συμμετοχή των παιδιών σε μαθήματα ελληνικού παραδοσιακού χορού ήδη από την προσχολική ηλικία, η οποία είναι μία ευαίσθητη περίοδος ανάπτυξης και συνάψεων για το νήπιο, είναι ευεργετική για την ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού, σώματος και πνεύματος. Το πέμπτο έτος ηλικίας θεωρείται καταλληλότερο για την έναρξη εκμάθησης χορών, ενώ για παιδιά μικρότερα του πέμπτου έτους θεωρείται αναγκαία η προγύμναση, όπως προτείνουν οι Καραμπατζάκη και Σαρρής (2014:11). Από τα 3 έως τα 6 έτη, βασικοί εκπαιδευτικοί στόχοι ενός/μιας εκπαιδευτικού πρέπει να είναι η ανάπτυξη των βασικών δεξιοτήτων και της συναρμογής με εστίαση στην ρυθμική ικανότητα και την ικανότητα απόκτησης και διατήρησης ισορροπίας. Επομένως, η ανάπτυξη και καλλιέργεια μίας σχέσης μεταξύ παιδιών προσχολικής ηλικίας και της ελληνικής μουσικοχορευτικής παράδοσης καθίσταται αναγκαία (Bennett et al., 1997).

Μία από τις βασικές κινητικές δεξιότητες που απαιτούνται για την δόμηση του ελληνικού παραδοσιακού χορού είναι το βάδισμα, το οποίο αποτελεί μία βασική κινητική δεξιότητα του χορού και περιλαμβάνει και την ικανότητα του πλάγιου περπατήματος στην ηλικία των 16 μηνών και του περπατήματος προς τα πίσω από 17 μηνών. Μία άλλη βασική δεξιότητα του χορού είναι το κουτσό, με το αρχικό μοντέλο που κάνουν την εμφάνισή τους τα τρία έτη και με το ώριμο μοντέλο με την επιδέξια αναπήδηση περίπου στα 6 έτη, στη συνέχεια η χόπλα, μία από τις βασικότερες κινητικές δεξιότητες του χορού και τέλος η ισορροπία. Στον ελληνικό παραδοσιακό χορό χρησιμοποιείται αρχικά η στατική ισορροπία και η δυναμική ισορροπία. Επομένως, η προσχολική ηλικία και οι πρώτες τάξεις του Δημοτικού αποτελούν τα

κρισιμότερα χρόνια για την απόκτηση ελέγχου των βασικών δεξιοτήτων του παιδιού και η επίτευξη αυτή μπορεί να υλοποιηθεί μέσα από την ενασχόληση με τον ελληνικό παραδοσιακό χορό (Brostrom, 2001: 279).

3.2 Μέθοδοι εκπαιδευτικής παρέμβασης μέσω του παραδοσιακού χορού σε παιδιά προσχολικής ηλικίας

Στην φυσική αγωγή συμπεριλαμβάνεται και ο χορός στο σχολείο. Έχει ως σκοπό την ανέλιξη όλων των πνευματικών, σωματικών και ψυχικών ικανοτήτων του άτομου και την δημιουργία αρετών για την ζωή εντός του κοινωνικού συνόλου (Δαφέρμου, Κουλούρη & Μπασαγιάννη, 2006). Η φυσική αγωγή στο σχολείο και στην κοινωνία παρέχεται με έρευνα της κινητικότητας και επεξήγηση των κινήσεων των παιδιών (Λυκεσάς, 2008). Αυτά τα στοιχεία μέσα από τα οποία ξεδιπλώνεται μία κίνηση σχετίζεται με την αρχική στάση, με το μέλος του σώματος που πρόκειται να κινηθεί, με τη μορφή, με τον τρόπο, την κατεύθυνση και τα ενδιαμέσα σημεία, συμπεριλαμβανομένου και το σημείο τερματισμού. Όταν το παιδί χορεύει μέσα από την δυναμικότητα που εκδηλώνει, μία στάση σκόπιμη υιοθετείται (Γουλιμάρης, Μπεμπέτσος & Φιλίππου, 2013).

Για να μπορέσει μία διδασκαλία χορού – κίνησης να αποβεί αποτελεσματική ο/η εκπαιδευτικός πρέπει να διαθέτει την γνώση και την ικανότητα εφαρμογής των βασικών στοιχείων κίνησης, δηλαδή να διαθέτει αντίληψη του σώματος, αντίληψη του χώρου, αντίληψη βάρους, χρόνου και ροής, τις σχέσεις με τους συμμαθητές και τους υπόλοιπους χορευτές της ομάδας (Καραμπατζάκη & Σαρρής, 2014). Με την ανάλυση και μελέτη της δομής της κίνησης, είναι δυνατή η απόκτηση ενός πλούσιου κινητικού λεξιλογίου, απαιτείται όμως επιπρόσθετη εκπαίδευση στον τομέα της αισθητικής για την απόκτηση γνώσεων όσον αφορά τα θετικά της στοιχεία (Γκουγκουλή, 2000).

Στις παραδοσιακές κοινωνίες η εκμάθηση παραδοσιακών χορών ήταν αυτονόητη σε μικρή ηλικία στα πλαίσια της καθημερινότητας και των παραδοσιακών διαδικασιών, ενώ στην σύγχρονη κοινωνία πραγματοποιείται μέσα σε αίθουσες διδασκαλίας χορών, πολιτιστικών συλλόγων, σχολείων και πανεπιστημίων. Επομένως, την ευθύνη για την διδασκαλία του ελληνικού παραδοσιακού χορού

ανελάμβανε ο χοροδιδάσκαλος και η διαδικασία μάθησης στηριζόταν στο τρίγωνο «εκπαιδευτικός – ύλη – μαθητής» (Κουτσούμπα, 2006).

Τα βασικά στοιχεία κάθε εκπαιδευτικής διαδικασίας είναι η διατύπωση εκπαιδευτικών στόχων και σκοπού, ο μαθητής και η μάθηση, ο δάσκαλος και η διδασκαλία, το μαθησιακό – διδακτικό υλικό, η μορφή, η μέθοδος που θα ακολουθηθεί, η επικοινωνία, ο τόπος και ο χρόνος, ο εκπαιδευτικός φορέας, τα μέσα και οι τρόποι αξιολόγησης (Brostrom, 2001). Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες του τρόπου οργάνωσης και πραγματοποίησης της διδασκαλίας είναι η μέθοδος διδασκαλίας. Η επιλογή της κατάλληλης μεθόδου εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως οι διδακτικοί στόχοι, οι γνώσεις του/της εκπαιδευτικού, το επίπεδο, η ηλικία και το φύλο των παιδιών (Δήμας, 2004). Επίσης, συμπεριλαμβάνονται και η ύλη του μαθήματος αλλά και η δυσκολία του χορού (Μπάκα, 2011).

Οι μέθοδοι διδασκαλίας που ακολουθούνται για την διδακτική των παραδοσιακών χορών είναι ποικίλοι. Μία από τις μεθόδους είναι η δασκαλοκεντρική μέθοδος (Λυκεσάς, 2002: 47), η οποία συναντάται και ως «κατευθυνόμενη μέθοδος», «στυλ του παραγγέλματος», «άμεση μέθοδος» (Καραδήμου – Λιάτσου, 2003: 33) και «μετωπική διδασκαλία» (Καρτασίδου, 2004: 64), έχοντας ως επίκεντρο της μαθησιακής διαδικασίας τον/την εκπαιδευτικό, ο/η οποία οργανώνει, σχεδιάζει και παρουσιάζει τους χορούς καθιστώντας τα παιδιά παθητικούς δέκτες της νέας γνώσης. Η συγκεκριμένη μέθοδος εφαρμόζεται σε παιδιά, τα οποία είναι αρχάρια και δεν υπάρχει ο απαιτούμενος χρόνος (Μαθέ κ.ά., 2008). Η δασκαλοκεντρική προσέγγιση περιλαμβάνει τις αναπαραγωγικές μεθόδους διδασκαλίας, οι οποίες είναι το παράγγελμα, η πρακτική εξάσκηση, η αμοιβαία διδασκαλία, ο αυτοέλεγχος και ο μη αποκλεισμός (Δήμας, 2004).

Σχετικά με την παιδοκεντρική μέθοδο, την οποία ο Λυκεσάς (2002) την καταχωρεί στα στυλ διδασκαλίας αποδίδεται ως η μέθοδος δημιουργικής κινητικής έκφρασης και ως έμμεση μέθοδος με επίκεντρο της μαθησιακής διαδικασίας το ίδιο το παιδί, το οποίο λαμβάνει πρωτοβουλίες, δρα ενεργά και συμμετέχει κατά την μαθησιακή διαδικασία, ενώ ο/η εκπαιδευτικός λειτουργεί ως εμπνευστής και καθοδηγητής. Η παρούσα μέθοδος προτείνεται για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, διότι μπορεί να εφαρμοστεί σε εισαγωγικά ρυθμο-κινητικά μαθήματα, σε θέματα αυτοσχεδιασμού, στην εφαρμογή διαθεματικών προγραμμάτων (Μαθέ κ.ά., 2008), αλλά και σε προχωρημένα παιδιά για την καλλιέργεια και ανάπτυξη της φαντασίας,

της δημιουργικότητας, της πρωτοβουλίας και της αυτενέργειάς τους (Κουτσούμπα, 2006).

Άλλη μέθοδος, η οποία συστήνεται για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, είναι η μιμητική μέθοδος ή αλλιώς «παρατήρηση», όπως την ονομάζει ο Δήμας (2004), αντιστοιχώντας την παρατήρηση και αντιγραφή των κινήσεων του/της εκπαιδευτικού, ο/η οποία είτε δείχνει ολόκληρο τον χορό, είτε τον διαίρει σε κινητικά μοτίβα και χορεύει στο κέντρο του κύκλου, ενώ έχει ίδιο μέτωπο με αυτό των χορευτών συνοδεύοντας την κίνησή του με προφορικό λόγο. Η μιμητική μέθοδος είναι κατάλληλη για τα μικρά παιδιά, διότι η μιμητικότητα και η παραστατική τους σκέψη είναι ανεπτυγμένες. Γι' αυτό το λόγο, κατά την μιμητική μέθοδο χρησιμοποιούνται βοηθητικά, εικόνες και σχεδιαγράμματα για την σύλληψη της κίνησης και της τεχνικής. Ωστόσο, με την μιμητική μέθοδο ελλοχεύει ο κίνδυνος της παθητικότητας (Καρτασίδου, 2004).

Επίσης, η μουσικοκινητική αγωγή προτείνεται ως μέθοδος της διδασκαλίας του παραδοσιακού χορού, διότι συνδυάζεται μουσική, κίνηση και λόγος, με άλλα λόγια το τρίπτυχο του ελληνικού παραδοσιακού χορού. Η συγκεκριμένη μέθοδος βασίζεται στην μέθοδο Dalcroze, στο σύστημα Laban, στην μέθοδο Kodally και στο σύστημα Orff (Μαθέ κ.ά., 2008), καθώς αποτελεί συνδυασμό της καθοδηγούμενης εφευρετικότητας και της αποκλίνουσας παραγωγικότητας, ενώ αναδεικνύεται ως μία δημιουργική μέθοδος, η οποία συνιστά δημιουργική κίνηση, αυτοσχέδιο δραματικό παιχνίδι, χρήση αυτοσχέδιων και μη μουσικών οργάνων, λεκτικό, ρυθμικό και κινητικό αυτοσχεδιασμό, τα οποία οδηγούν σε χορευτικές φόρμες και ρυθμικά μοτίβα παραδοσιακών χορών. Επομένως, προσφέρεται η δυνατότητα στα παιδιά να αναπτύξουν την ελευθερία, τις κινητικές τους δεξιότητες, την αυτενέργεια, την αυτοσυγκέντρωση και τον ρυθμό τους, ενώ αντιμετωπίζεται η γνώση ως προσωπική ανακάλυψη μέσα από τον πειραματισμό, την παρατήρηση, την ελεύθερη έκφραση και το δημιουργικό αυτοσχεδιασμό (Λυκεσάς, 2002).

Συνοψίζοντας, ο/η εκπαιδευτικός κατά την εισαγωγή ενός άγνωστου χορού σε παιδιά προσχολικής ηλικίας αρχικά πρέπει να περιγράφει την προέλευση, την ιστορία, την λαογραφία, την περιοχή που χορεύεται ο χορός, την ενδυμασία και τα μουσικά όργανα για την αντίληψη της έννοιας αυτού του είδους χορού που διδάσκεται. Ο/Η εκπαιδευτικός προσπαθεί να προάγει στα παιδιά να αντιληφθούν τον ρυθμό της μουσικής. Η παρουσίαση του ρυθμού από τα παιδιά μπορεί να γίνει ακουστικά χτυπώντας με τα πόδια ή χτυπώντας παλαμάκια με ενδιαμέσο χτύπημα

ενός άλλου μέλους του σώματος. Ακόμη, ο/η εκπαιδευτικός δύναται να χρησιμοποιεί μουσικά κομμάτια εκτελεσμένα για το ίδιο είδος χορού με διαφορετικά μουσικά όργανα. Ακόμη, θα πρέπει τα παιδιά να υποδιαιρέσουν τη μουσική σε διάφορα μέρη, κατανοώντας την διαφορά του αργού και του γρήγορου. Έτσι, καλλιεργείται με αυτόν τον τρόπο η αίσθηση του ρυθμού και η αγάπη προς την παραδοσιακή μουσική. Μέσα από τη δημιουργικότητα και τη φαντασία ο/η εκπαιδευτικός προσπαθεί να μεταδώσει στα παιδιά το αντίστοιχο συναίσθημα για τον χορό, υποστηρίζοντας με παραδείγματα την κατάλληλη εκφραστική κίνηση που πρέπει να έχουν στον χορό. Σύμφωνα με τις δυνατότητές της, η κάθε ομάδα παιδιών μπορεί να αναπτύξει την δημιουργικότητά της χρησιμοποιώντας την ύλη που έχει διδαχθεί. Οι τρόποι μάθησης που ακολουθούν τα παιδιά είναι η μίμηση με την προσπάθεια να μιμηθούν μία κίνηση, η αντίληψη της κίνησης, που βλέπουν έναν συνδυασμό κινήσεων και τον αντιλαμβάνονται σε τέτοιο βαθμό, ώστε να πραγματοποιήσουν την κίνηση με την χρήση των απαραίτητων μέσων και την αλληλεπίδραση, δηλαδή την αμοιβαία επίδραση μεταξύ συμπεριφοράς εκπαιδευτικού, ακτινοβολίας του και πειστικότητας και να βιώσουν το πνεύμα του χορού (Ζήκος & Παναγιωτοπούλου, 1996).

Οι δραστηριότητες που σχετίζονται με ένα πρόγραμμα διδασκαλίας χορού στο νηπιαγωγείο θα πρέπει να σχεδιάζονται με βάση το παιχνίδι. Το παιχνίδι αποτελεί κύρια δραστηριότητα των παιδιών και παράλληλα κεντρικό ζήτημα διεπιστημονικής έρευνας της παιδικής ηλικίας στον αιώνα μας (Αυγητίδου, 2001). Η Καρτασίδου (2004: 48) σημειώνει «*Το παιχνίδι είναι απόλυτα συνδεδεμένο με όλες τις ανθρώπινες τάσεις όπως με την ανάγκη για διατροφή (δοκιμάζοντας καινούρια φαγητά), με την ανάγκη για κίνηση(παιχνίδια αγωνιστικά-τρέξιμο, παιχνίδια κινητικά χωρίς κάποιο σκοπό), με το ένστικτο της ιδιοκτησίας (παιχνίδια συλλόγων), με το σεξουαλικό ένστικτο (φλερτ και χορός), με την τάση για προστασία του ίδιου μας του εαυτού και των άλλων (παιχνίδια παρακολούθησης), με την ανάγκη για συντροφιά (κοινωνικά-ομαδικά παιχνίδια) και με την τάση για μίμηση (μιμητικά παιχνίδια). Τα παιχνίδια είτε είναι ατομικά, είτε ομαδικά παίζουν ένα βασικό ρόλο στη διατήρηση του ανθρώπινου είδους. Όλα είναι ένα μεταφορικό μέσο που κουβαλάει από τη μία γενιά στην άλλη, αυτό που λέγεται πολιτισμός ενός τόπου».*

Κεφάλαιο 4^ο

4.1 Μέθοδος

Σκοπός της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι η διερεύνηση των απόψεων δείγματος εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στο Δήμο Καλαμάτας, αναφορικά με την επίδραση του παραδοσιακού χορού στην ενίσχυση των σωματικών, συναισθηματικών και κοινωνικών δεξιοτήτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας.

4.1.1 Δείγμα

Ως προς το ερευνητικό σκέλος της πτυχιακής εργασίας, για τη συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε πρωτογενής έρευνα και το δείγμα αποτέλεσαν 60 εκπαιδευτικοί που διδάσκουν σε παιδιά προσχολικής ηλικίας σε νηπιαγωγεία στο Δήμο Καλαμάτας, κατά το χρονικό διάστημα από 1/12/2022 έως 15/12/2022 (N=60).

4.1.2 Πειραματική διαδικασία

Δεδομένου ότι ο στόχος, της εν λόγω έρευνας, ήταν να διερευνήσει τις απόψεις δείγματος εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στο Δήμο Καλαμάτας, αναφορικά με την επίδραση του παραδοσιακού χορού στην ενίσχυση των σωματικών, συναισθηματικών και κοινωνικών δεξιοτήτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας και στη συνέχεια να διεξάγει συμπεράσματα, ήταν αναγκαίο αυτή, να ακολουθήσει κάποια συγκεκριμένη μεθοδολογία έτσι ώστε να είναι αποτελεσματική και έγκυρη.

Ο σχεδιασμός της έρευνας ήταν διερευνητικός, περιγραφικός και οι συμμετέχοντες ανώνυμοι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν σε παιδιά προσχολικής ηλικίας σε νηπιαγωγεία στο Δήμο Καλαμάτας ηλικίας από 18 έως και άνω των 65 ετών κλήθηκαν να απαντήσουν για το μέγεθος του βαθμού που επιδρά ο παραδοσιακός χορός στην ενίσχυση των σωματικών, συναισθηματικών και κοινωνικών δεξιοτήτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας, με βάση την διαβάθμιση ΝΑΙ και ΟΧΙ. Η αξιοπιστία των μετρήσεων σαφώς επηρεάζει την αξία των ερευνητικών αποτελεσμάτων και γι' αυτό το λόγο το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε προσαρμόστηκε στα πλαίσια της παρούσας μελέτης.

4.1.3 Εργαλεία

Το ερωτηματολόγιο που δημιουργήθηκε για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας –το οποίο μπορεί να βρει όποιος ενδιαφέρεται στο παράρτημα της εργασίας– αποτελείται από τρεις κατηγορίες ερωτήσεων. Τις γενικές, τις ειδικές, όπως και μια ανοικτού τύπου ερώτηση. Συνολικά αποτελείται από δώδεκα (12) ερωτήσεις. Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη κατηγορία αποτελείται από τρεις (3) ερωτήσεις. Περιλαμβάνει γενικές ερωτήσεις δημογραφικού χαρακτήρα και έχει ως στόχο την κατανόηση του προφίλ των ερωτηθέντων. Συγκεκριμένα, οι ερωτήσεις αυτές που αφορούν σε προσωπικές πληροφορίες των ερωτηθέντων, σχετίζονται με το φύλο, την ηλικία και το πόσα χρόνια εργάζονται ως εκπαιδευτικοί. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τις ειδικές ερωτήσεις. Αποτελείται από οκτώ (8) ερωτήσεις με βάση τη διαβάθμιση ΝΑΙ και ΟΧΙ, μέσω των οποίων οι εκπαιδευτικοί κλήθηκαν να εκφράσουν την άποψή τους σχετικά με τον παραδοσιακό χορό και το μέγεθος του βαθμού του που επιδρά σε διάφορες πτυχές της ανάπτυξης των παιδιών. Πιο αναλυτικά, οι ερωτήσεις αφορούν τη συνεισφορά του παραδοσιακού χορού στην εξερεύνηση των σωματικών κινήσεων και κινητικών δεξιοτήτων των νηπίων, στην καλύτερη έκφραση συναισθημάτων, στην υπεύθυνη συμπεριφορά και πρωτοβουλία στη λήψη αποφάσεων, στην ανάπτυξη ικανότητας επικοινωνίας, στη λειτουργία του ως ψυχοκοινωνικό εργαλείο για την ανάπτυξη των παιδιών, στην αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση των νηπίων, στην κοινωνική τους ικανότητα, στη συναισθηματική ευεξία τους. Η τρίτη και τελευταία κατηγορία του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει μία ερώτηση ανοικτού τύπου, στην οποία δόθηκε η δυνατότητα στους συμμετέχοντες της παρούσας έρευνας να απαντήσουν ελεύθερα σχετικά με το γεγονός γιατί θεωρούν ότι ο παραδοσιακός χορός ως δραστηριότητα επιδρά θετικά στην κινητική-κοινωνική-συναισθηματική νοημοσύνη των παιδιών στην προσχολική ηλικία.

Τέλος, μετά την συμπλήρωση του απαιτούμενου αριθμού ερωτηματολογίων από τους συμμετέχοντες νηπιαγωγούς (N=60), ακολουθήθηκε η διαδικασία συλλογής των ερευνητικών δεδομένων και η ανάλυσή τους, με σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων.

4.1.4 Ανάλυση αποτελεσμάτων

Στην πορεία έγινε ανάλυση των πληροφοριών που συγκεντρώθηκαν, οι οποίες αναφέρονται και αναλύονται αμέσως στο παρακάτω υποκεφάλαιο. Το δείγμα των ερωτηματολογίων, που χρησιμοποιήθηκε για τη συγκέντρωση των απαραίτητων πληροφοριών, ώστε να διεξαχθούν συμπεράσματα για την εν λόγω έρευνα, είναι ανώνυμο και έχει σκοπό να μας πληροφορήσει σχετικά με τις απόψεις που άπτονται με την επίδραση του παραδοσιακού χορού σε παιδιά προσχολικής ηλικίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και εάν ο ελληνικός παραδοσιακός χορός στη ζωή ενός μικρού παιδιού, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο και κατά πόσο συμβάλει στη σωματική, συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξή του.

Κεφάλαιο 5^ο

5.1 Αποτελέσματα

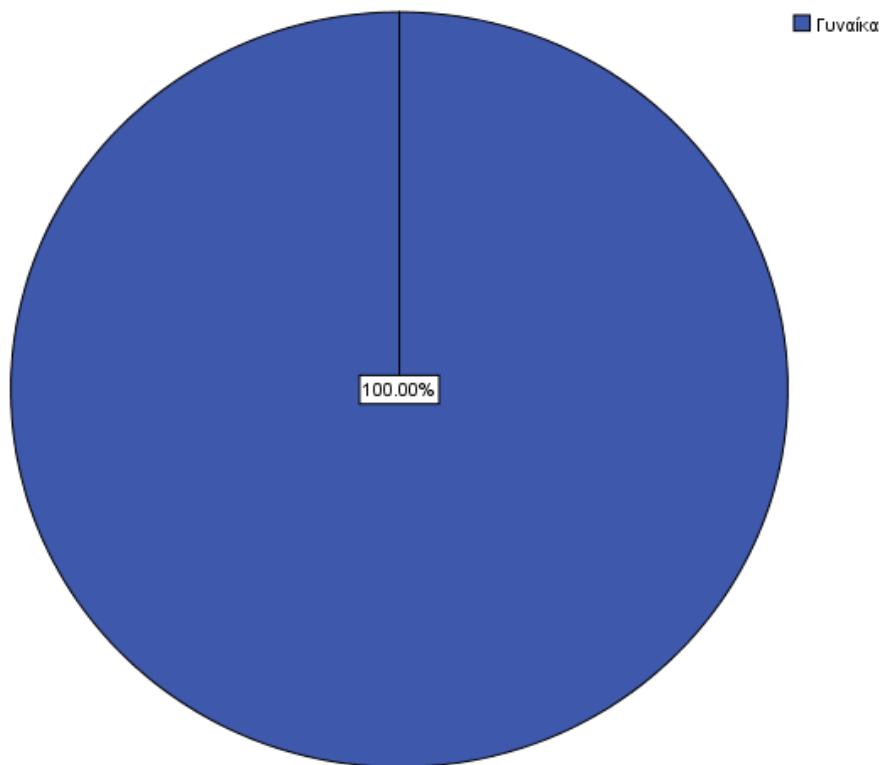
Στους παρακάτω πίνακες – διαγράμματα, παρουσιάζονται τα στατιστικά αποτελέσματα που προέκυψαν από τη περιγραφική ανάλυση των δεδομένων του συνόλου του δείγματος που διερευνά τις απόψεις των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης προσχολικής ηλικίας στο Δήμο Καλαμάτας, αναφορικά με την επίδραση του παραδοσιακού χορού στην ενίσχυση των σωματικών, συναισθηματικών και κοινωνικών δεξιοτήτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας.

5.1.1 Δημογραφικά στοιχεία δείγματος

Όπως φαίνεται από τον πίνακα και το γράφημα 5.1, το δείγμα ήταν μόνο γυναίκες. Να σημειωθεί ότι στο ερωτηματολόγιο που κλήθηκε να συμπληρώσει το δείγμα, υπήρχε και η επιλογή ‘άντρας’ που όμως η εκπροσώπησή τους ήταν 0.

Πίνακας 5.1: Συχνότητες και ποσοστά (%) σχετικά με το φύλο του δείγματος

Φύλο	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Γυναίκα	60	100.0
Άντρας	0	0
Σύνολο	60	100.0

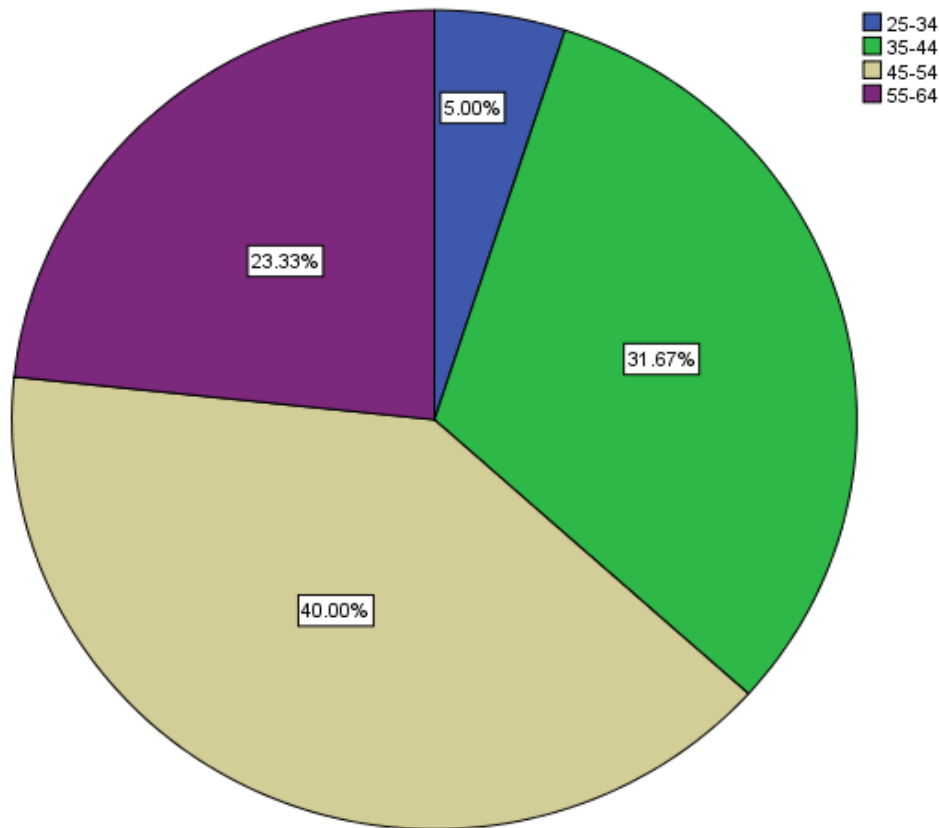
Γράφημα 5.1: Οι απαντήσεις του δείγματος για το φύλο

Ο πίνακας και το γράφημα 5.2 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά (%) όπως προέκυψαν από τις απαντήσεις του δείγματος σχετικά με την ηλικιακή ομάδα του δείγματος. Να σημειωθεί ότι στο ερωτηματολόγιο που κλήθηκε να συμπληρώσει το δείγμα, υπήρχε και η επιλογή ηλικίας άνω των 65 ετών που όμως η εκπροσώπησή τους ήταν 0. Αναφορικά με την ηλικία, η πλειοψηφία υπάγεται στην ηλικιακή ομάδα 45-54 με ποσοστό 40% (και συχνότητα 24 απαντήσεις). Στην ηλικιακή ομάδα 35-44 βρίσκονται 19 άτομα με ποσοστό 31,7% και στην ηλικιακή ομάδα 55-64 βρίσκονται 14 άτομα με ποσοστό 23,3%. Η νεότερη ομάδα, δηλαδή 25-34 ετών εκπροσωπεί μόλις το 5% του συνολικού δείγματος, με 3 απαντήσεις.

Πίνακας 5.2: Συχνότητες και ποσοστά (%) σχετικά με την ηλικία του δείγματος

Ηλικιακή Ομάδα	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
25-34	3	5.0
35-44	19	31.7
45-54	24	40.0

55-64	14	23.3
65+	0	0.0
Σύνολο	60	100.0

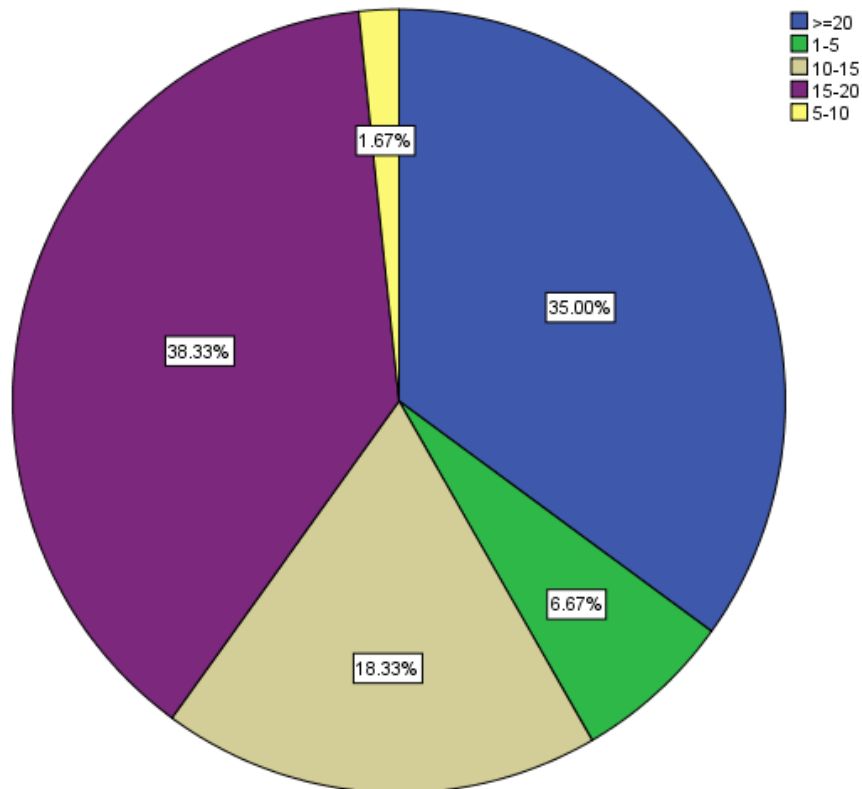

Γράφημα 5.2: Η ηλικία του δείγματος

Ο πίνακας και το γράφημα 5.3 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά (%) όπως προέκυψαν από τις απαντήσεις του δείγματος σχετικά με τα έτη διδακτικής προϋπηρεσίας στους παραδοσιακούς χορούς. Οι περισσότερες απαντήσεις αφορούν 15-20 έτη διδακτικής εμπειρίας και δόθηκαν από 23 άτομα (38,3%), ενώ οι λιγότερες αφορούν τα 5-10 χρόνια εμπειρίας, κατηγορία η οποία εκπροσωπείται από το 1.7% του συνολικού δείγματος (δηλαδή 1 απάντηση). Λιγότερο από 5 χρόνια εμπειρίας έχουν 4 άτομα (6,7%), 11 άτομα έχουν διδακτική εμπειρία 10-15 έτη ενώ ένα σημαντικό ποσοστό του δείγματος (35%) έχει περισσότερα από 20 έτη διδακτικής προϋπηρεσίας.

Πίνακας 5.3: Συχνότητες και ποσοστά (%) ετών διδακτικής προϋπηρεσίας

Έτη διδακτικής προϋπηρεσίας	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
1-5	4	6.7
5-10	1	1.7
10-15	11	18.3
15-20	23	38.3
20+	21	35.0
Σύνολο	60	100.0

Γράφημα 5.3: Τα έτη διδακτικής προϋπηρεσίας

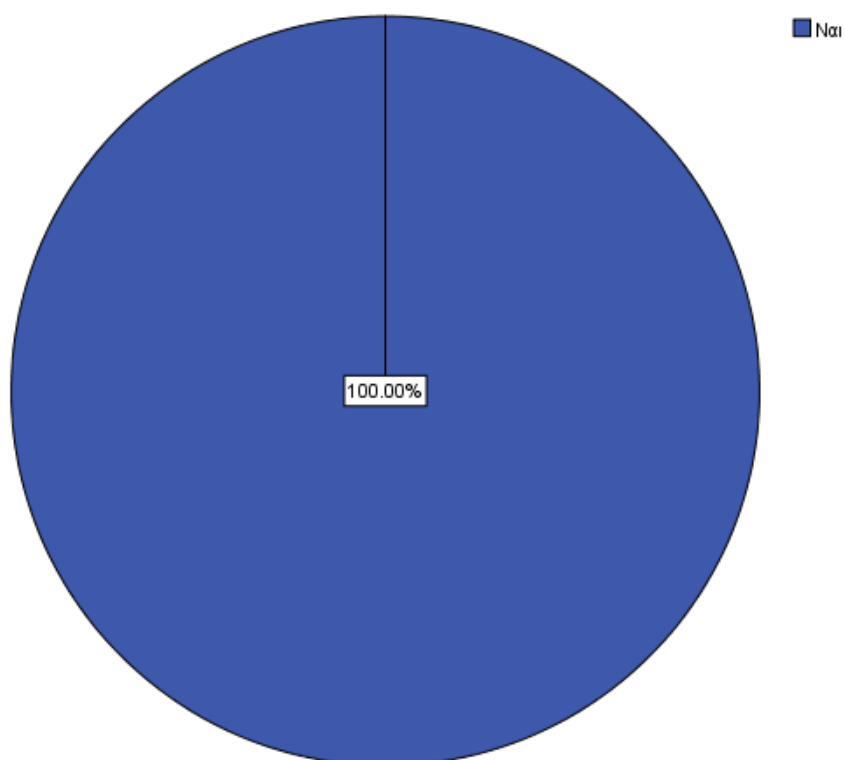
5.1.2 Ειδικές ερωτήσεις

Στον πίνακα και στο γράφημα 5.4 παρουσιάζονται οι απαντήσεις του δείγματος στην ερώτηση αν θεωρούν ότι μέσα από το ερέθισμα του χορευτικού ρυθμού που προτάσσει ο παραδοσιακός χορός αποτελεί κίνητρο εξερεύνησης των σωματικών

κινήσεων και των κινητικών δεξιοτήτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Όπως είναι εμφανές και τα 60 άτομα του δείγματος απάντησαν ‘Ναι’ και κανείς ‘Όχι’.

Πίνακας 5.4: Συχνότητες και ποσοστά (%) σχετικά με τις απαντήσεις του δείγματος για το αν θεωρούν ότι μέσα από το ερέθισμα του χορευτικού ρυθμού που προτάσσει ο παραδοσιακός χορός αποτελεί κίνητρο εξερεύνησης των σωματικών κινήσεων και των κινητικών δεξιοτήτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας

Θεωρείτε, ότι μέσα από το ερέθισμα του χορευτικού ρυθμού που προτάσσει ο παραδοσιακός χορός αποτελεί κίνητρο εξερεύνησης των σωματικών κινήσεων και των κινητικών δεξιοτήτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας;	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Ναι	60	100.0
Όχι	0	0
Σύνολο	60	100.0

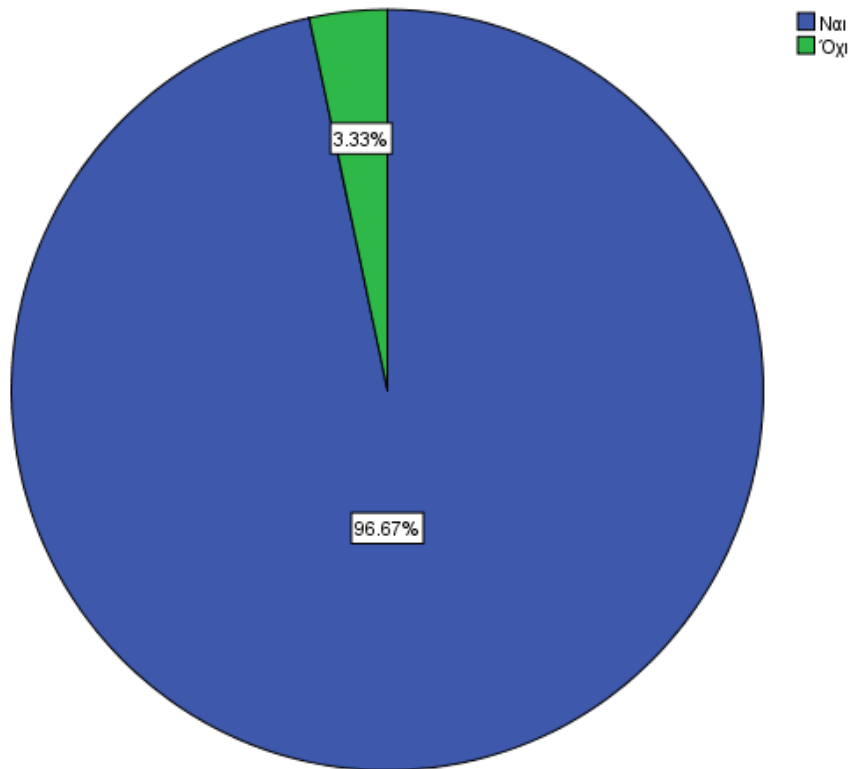

Γράφημα 5.4: Οι απαντήσεις του δείγματος για το αν θεωρούν ότι μέσα από το ερέθισμα του χορευτικού ρυθμού που προτάσσει ο παραδοσιακός χορός αποτελεί κίνητρο εξερεύνησης των σωματικών κινήσεων και των κινητικών δεξιοτήτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας

Ο επόμενος πίνακας (πίνακας 5.5) και το γράφημα (γράφημα 5.5) παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά (%) του δείγματος σχετικά με τις απαντήσεις που δόθηκαν στην ερώτηση για το αν πιστεύουν ότι μέσα από την κοινή ψυχαγωγία του παραδοσιακού χορού τα παιδιά παρακινούνται στο να κατασκευάζουν ιδέες και έχουν καλύτερη έκφραση συναισθημάτων. Όπως δείχνουν οι απαντήσεις, η συντριπτική πλειοψηφία με ποσοστό 96,7% συμφώνησε πως τα παιδιά πράγματι παρακινούνται στην κατασκευή ιδεών και έκφραση συναισθημάτων, ενώ μόλις 2 άτομα (3,3%) δεν συμφωνούν.

Πίνακας 5.5: Συχνότητες και ποσοστά (%) σχετικά με τις απαντήσεις του δείγματος για το αν πιστεύουν ότι μέσα από την κοινή ψυχαγωγία του παραδοσιακού χορού τα παιδιά παρακινούνται στο να κατασκευάζουν ιδέες και έχουν καλύτερη έκφραση συναισθημάτων

Πιστεύετε ότι μέσα από την κοινή ψυχαγωγία του παραδοσιακού χορού τα παιδιά παρακινούνται στο να κατασκευάζουν ιδέες και έχουν καλύτερη έκφραση συναισθημάτων;	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Ναι	58	96.7
Όχι	2	3.3
Σύνολο	60	100.0

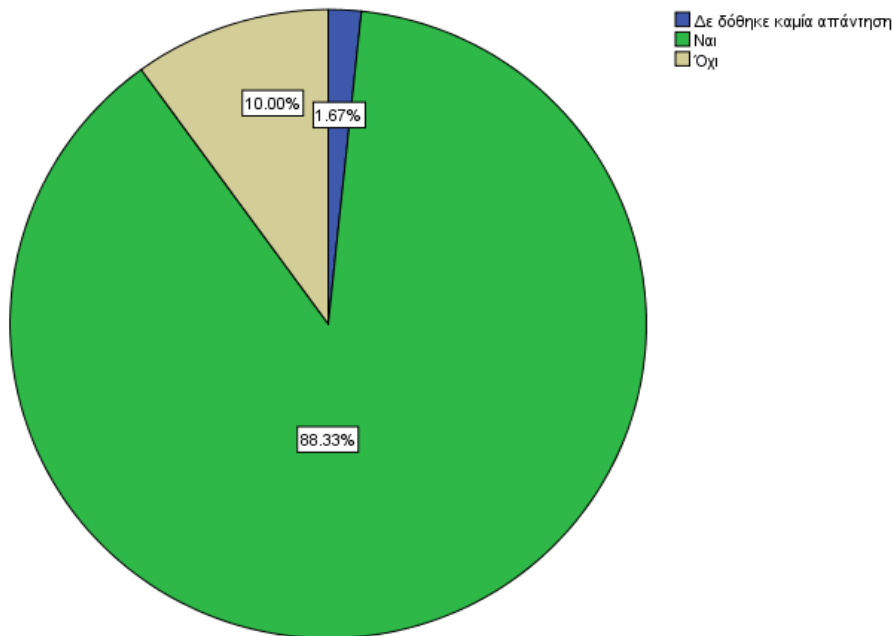

Γράφημα 5.5: Οι απαντήσεις του δείγματος για το αν πιστεύουν ότι μέσα από την κοινή ψυχαγωγία του παραδοσιακού χορού τα παιδιά παρακινούνται στο να κατασκευάζουν ιδέες και έχουν καλύτερη έκφραση συναισθημάτων

Ο πίνακας και το γράφημα 5.6 μας δίνουν πληροφορίες για το κατά πόσο τα άτομα του δείγματος πιστεύουν ότι μέσα από την κοινή ψυχαγωγία του παραδοσιακού χορού τα παιδιά προσχολικής ηλικίας παρακινούνται ώστε να έχουν μια πιο υπεύθυνη συμπεριφορά και πρωτοβουλία, στη λήψη αποφάσεων μελλοντικά. Έγκυρες ήταν οι 59 από τις 60 απαντήσεις, καθώς στη συγκεκριμένη ερώτηση ένα άτομο του δείγματος έδωσε διπλή απάντηση (επέλεξε δηλαδή και το ναι και το όχι). Συνεπώς από το υπολειπόμενο 98,3%, 88,3% απάντησε θετικά (53 απαντήσεις) και το υπόλοιπο 10% αρνητικά (6 απαντήσεις).

Πίνακας 5.6 : Συχνότητες και ποσοστά (%) σχετικά με τις απαντήσεις του δείγματος για το αν πιστεύουν ότι μέσα από την κοινή ψυχαγωγία του παραδοσιακού χορού τα παιδιά προσχολικής ηλικίας παρακινούνται ώστε να έχουν μια πιο υπεύθυνη συμπεριφορά και πρωτοβουλία, στη λήψη αποφάσεων μελλοντικά

Πιστεύετε, ότι μέσα από την κοινή ψυχαγωγία του παραδοσιακού χορού τα παιδιά προσχολικής ηλικίας παρακινούνται ώστε να έχουν μια πιο υπεύθυνη συμπεριφορά και πρωτοβουλία, στη λήψη αποφάσεων μελλοντικά;	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Δε δόθηκε καμία απάντηση	1	1.7
Ναι	53	88.3
Όχι	6	10.0
Σύνολο	60	100.0

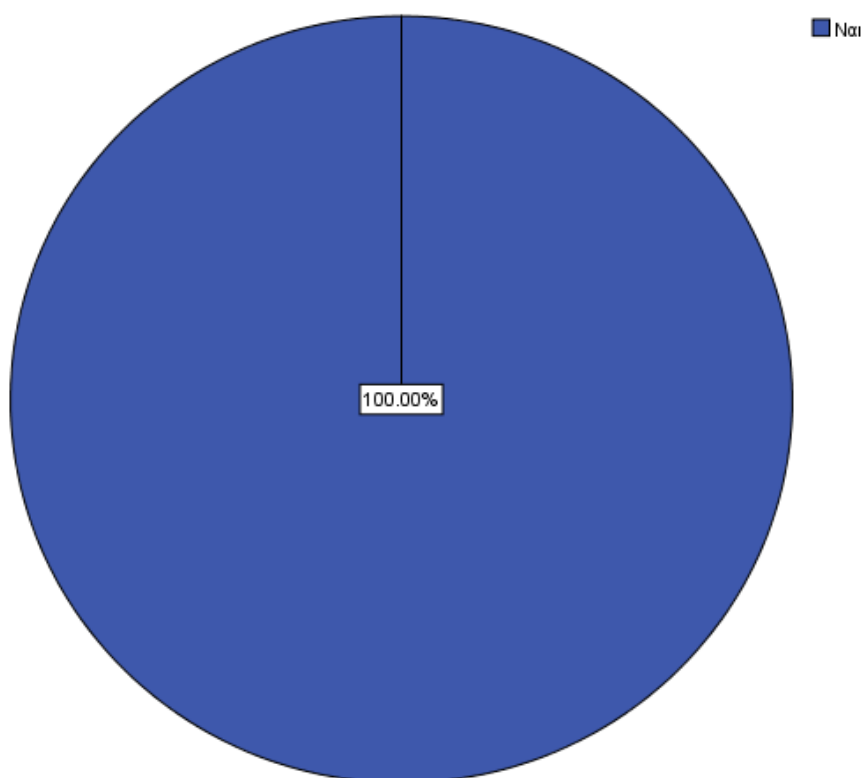

Γράφημα 5.6: Οι απαντήσεις του δείγματος για το αν πιστεύουν ότι μέσα από την κοινή ψυχαγωγία του παραδοσιακού χορού τα παιδιά προσχολικής ηλικίας παρακινούνται ώστε να έχουν μια πιο υπεύθυνη συμπεριφορά και πρωτοβουλία, στη λήψη αποφάσεων μελλοντικά

Στον πίνακα και στο γράφημα 5.7 παρουσιάζονται οι απαντήσεις που λάβαμε από το δείγμα που αφορούν την ερώτηση για το αν πιστεύουν ότι ο παραδοσιακός χορός ως δραστηριότητα επιδρά θετικά στην ανάπτυξη της ικανότητας επικοινωνίας και έκφρασης σε παιδιά νηπιαγωγείου. Όπως είναι εμφανές, ολόκληρο το δείγμα συμφωνεί (ποσοστό 100%), απαντώντας ‘Ναι’ στην ερώτηση, ενώ κανένας δεν απάντησε ‘Όχι’.

Πίνακας 5.7: : Συχνότητες και ποσοστά (%) σχετικά με τις απαντήσεις του δείγματος για το αν πιστεύουν ότι ο παραδοσιακός χορός ως δραστηριότητα επιδρά θετικά στην ανάπτυξη της ικανότητας επικοινωνίας και έκφρασης σε παιδιά νηπιαγωγείου

Πιστεύετε ότι ο παραδοσιακός χορός ως δραστηριότητα επιδρά θετικά στην ανάπτυξη της ικανότητας επικοινωνίας και έκφρασης σε παιδιά νηπιαγωγείου;	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Ναι	60	100.0
Όχι	0	0
Σύνολο	60	100.0

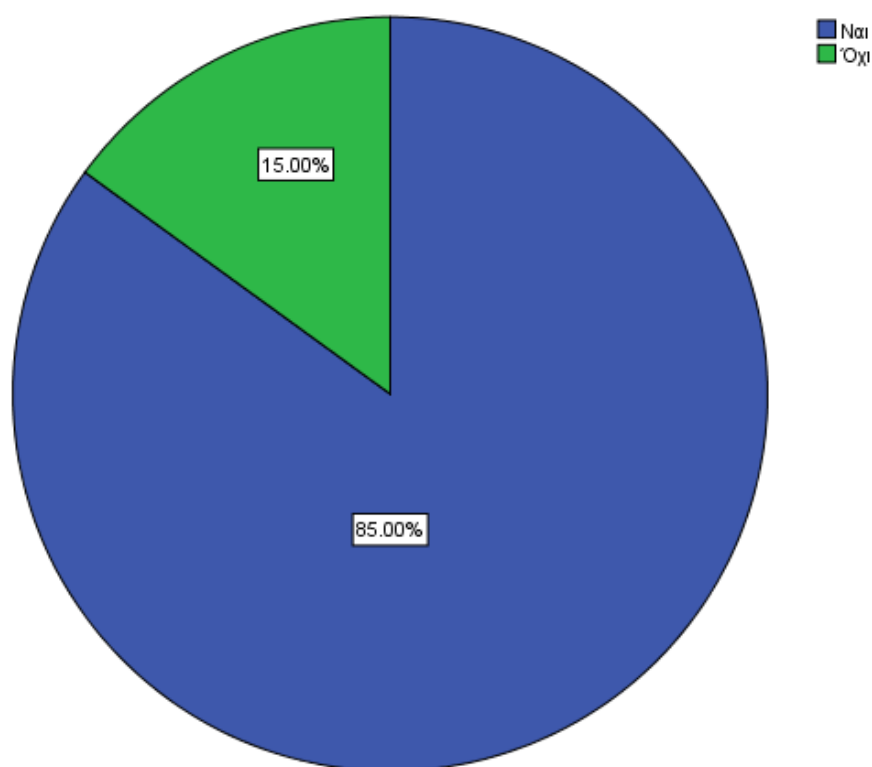
Γράφημα 5.7: Οι απαντήσεις του δείγματος για το αν πιστεύουν ότι ο παραδοσιακός χορός ως δραστηριότητα επιδρά θετικά στην ανάπτυξη της ικανότητας επικοινωνίας και έκφρασης σε παιδιά νηπιαγωγείου

Στην ερώτηση για το αν το δείγμα θεωρεί ότι ο παραδοσιακός χορός δύναται να λειτουργήσει ως ψυχοκοινωνικό εργαλείο για την ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας, τα οποία στη συνέχεια μπορεί να αντιμετωπίσουν ένα

ανασφαλές κοινωνικό-οικονομικό και σχολικό περιβάλλον, με περιστατικά σχολικού εκφοβισμού, η πλειοψηφία απάντησε ‘Ναι’, με ποσοστό 85% (51/60 απαντήσεις του συνόλου) και η μειοψηφία απάντησε ‘Όχι’ με ποσοστό 15% (9/60 απαντήσεις του συνόλου) (πίνακας και γράφημα 5.8).

Πίνακας 5.8: Συχνότητες και ποσοστά (%) σχετικά με τις απαντήσεις του δείγματος για το αν θεωρούν ότι ο παραδοσιακός χορός δύναται να λειτουργήσει ως ψυχοκοινωνικό εργαλείο για την ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας, τα οποία στη συνέχεια μπορεί να αντιμετωπίσουν ένα ανασφαλές κοινωνικό-οικονομικό και σχολικό περιβάλλον, με περιστατικά σχολικού εκφοβισμού

Θεωρείτε ότι ο παραδοσιακός χορός δύναται να λειτουργήσει ως ψυχοκοινωνικό εργαλείο για την ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας, τα οποία στη συνέχεια μπορεί να αντιμετωπίσουν ένα ανασφαλές κοινωνικό-οικονομικό και σχολικό περιβάλλον, με περιστατικά σχολικού εκφοβισμού;	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Ναι	51	85.0
Όχι	9	15.0
Σύνολο	60	100.0

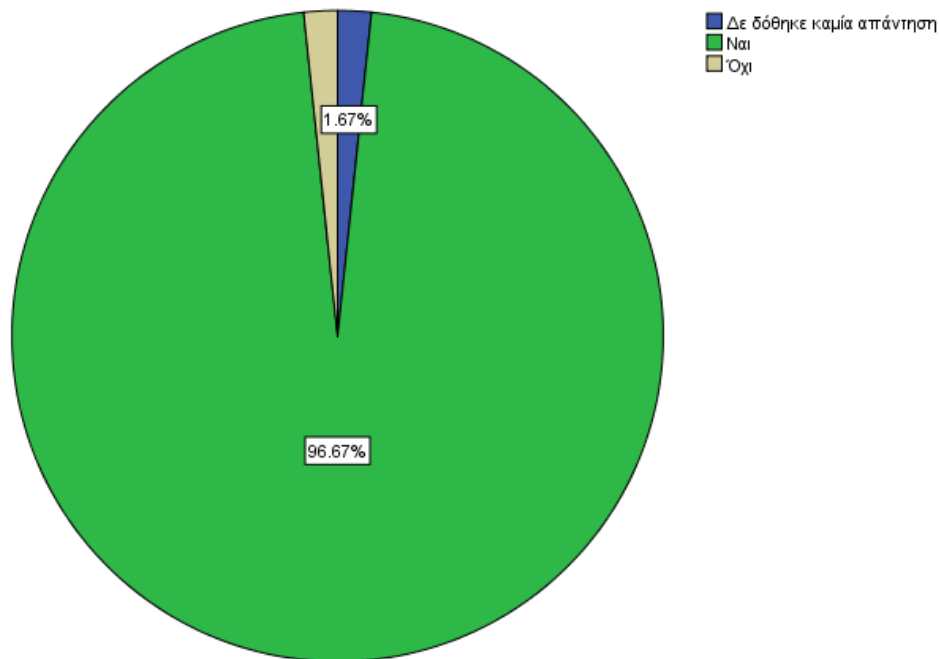

Γράφημα 5.8: Οι απαντήσεις του δείγματος για το αν θεωρούν ότι ο παραδοσιακός χορός δύναται να λειτουργήσει ως ψυχοκοινωνικό εργαλείο για την ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας, τα οποία στη συνέχεια μπορεί να αντιμετωπίσουν ένα ανασφαλές κοινωνικό-οικονομικό και σχολικό περιβάλλον, με περιστατικά σχολικού εκφοβισμού

Στη συνέχεια ακολουθούν ο πίνακας και το γράφημα 5.9 που παρουσιάζουν τις απαντήσεις του δείγματος για το αν πιστεύουν ότι η επίδραση της παιδαγωγικής του ελληνικού παραδοσιακού χορού μπορεί να επηρεάσει μελλοντικά τον αυτοέλεγχο και τη ρύθμιση συναισθημάτων που έχουν σχέση με την αυτοπεποίθηση και την αυτοεκτίμηση σε παιδιά νηπιαγωγείου. Όπως συνέβη και στον πίνακα και γράφημα 6, έτσι κι εδώ είχαμε μια όχι έγκυρη απάντηση. Το υπόλοιπο δείγμα (59) συμφώνησε με την ερώτηση με ποσοστό 96,7% (58 απαντήσεις) και μόλις ένα άτομο διαφώνησε (ποσοστό 1,7%)..

Πίνακας 5.9: Συχνότητες και ποσοστά (%) σχετικά με τις απαντήσεις του δείγματος για το αν πιστεύουν ότι η επίδραση της παιδαγωγικής του ελληνικού παραδοσιακού χορού μπορεί να επηρεάσει μελλοντικά τον αυτοέλεγχο και τη ρύθμιση συναισθημάτων που έχουν σχέση με την αυτοπεποίθηση και την αυτοεκτίμηση σε παιδιά νηπιαγωγείου

Πιστεύετε ότι η επίδραση της παιδαγωγικής του ελληνικού παραδοσιακού χορού μπορεί να επηρεάσει μελλοντικά τον αυτοέλεγχο και τη ρύθμιση συναισθημάτων που έχουν σχέση με την αυτοπεποίθηση και την αυτοεκτίμηση σε παιδιά νηπιαγωγείου;	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Δε δόθηκε καμία απάντηση	1	1.7
Ναι	58	96.7
Όχι	1	1.7
Σύνολο	60	100.0

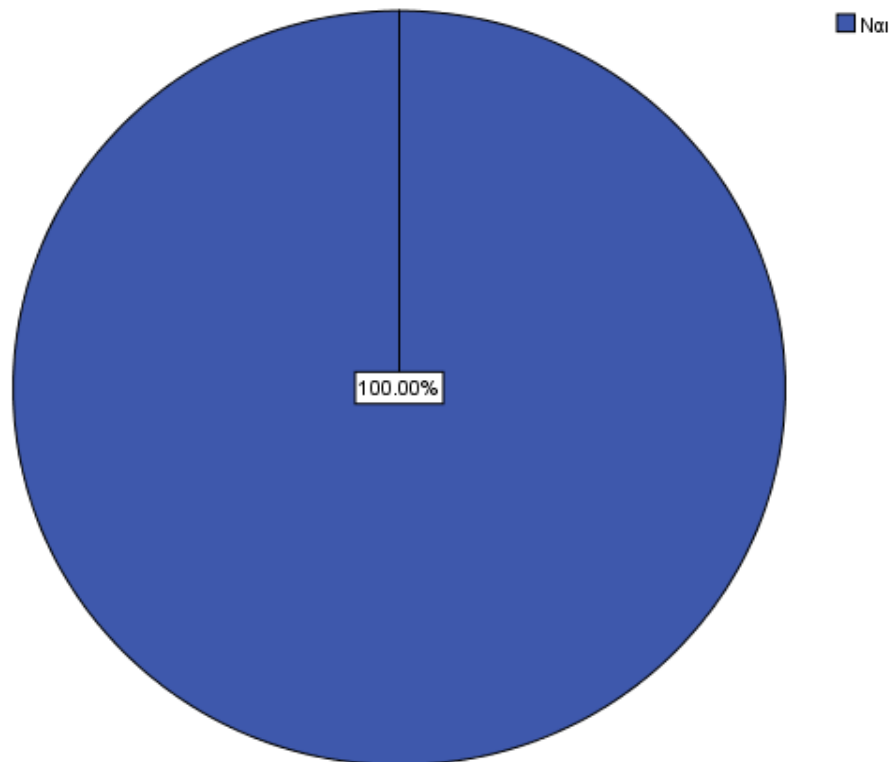

Γράφημα 5.9: Οι απαντήσεις του δείγματος για το αν πιστεύουν ότι η επίδραση της παιδαγωγικής του ελληνικού παραδοσιακού χορού μπορεί να επηρεάσει μελλοντικά τον αυτοέλεγχο και τη ρύθμιση συναισθημάτων που έχουν σχέση με την αυτοπεποίθηση και την αυτοεκτίμηση σε παιδιά νηπιαγωγείου

Στον πίνακα 5.10 και το γράφημα 5.10, εντοπίζουμε την οπτικοποίηση των απαντήσεων που δόθηκαν από το δείγμα για το αν θεωρούν, ότι υπάρχει θετική σχέση μεταξύ του παραδοσιακού χορού και του βαθμού κινητικής δεξιότητας των παιδιών προσχολικής ηλικίας που κατ' επέκταση στη συνέχεια μπορεί να επιδρά θετικά στην κοινωνική τους ικανότητα. Όπως φαίνεται, και τα 60 άτομα του δείγματος συμφωνούν, απαντώντας όλοι 'Ναι' (ποσοστό 100 %).

Πίνακας 5.10: Κατανομές και ποσοστά (%) σχετικά με τις απαντήσεις του δείγματος για το αν θεωρούν, ότι υπάρχει θετική σχέση μεταξύ του παραδοσιακού χορού και του βαθμού κινητικής δεξιότητας των παιδιών προσχολικής ηλικίας που κατ' επέκταση στη συνέχεια μπορεί να επιδρά θετικά στην κοινωνική τους ικανότητα

Θεωρείτε κατά τη γνώμη σας, ότι υπάρχει θετική σχέση μεταξύ του παραδοσιακού χορού και του βαθμού κινητικής δεξιότητας των παιδιών προσχολικής ηλικίας που κατ' επέκταση στη συνέχεια μπορεί να επιδρά θετικά στην κοινωνική τους ικανότητα;	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Ναι	60	100.0
Όχι	0	0
Σύνολο	60	100.0

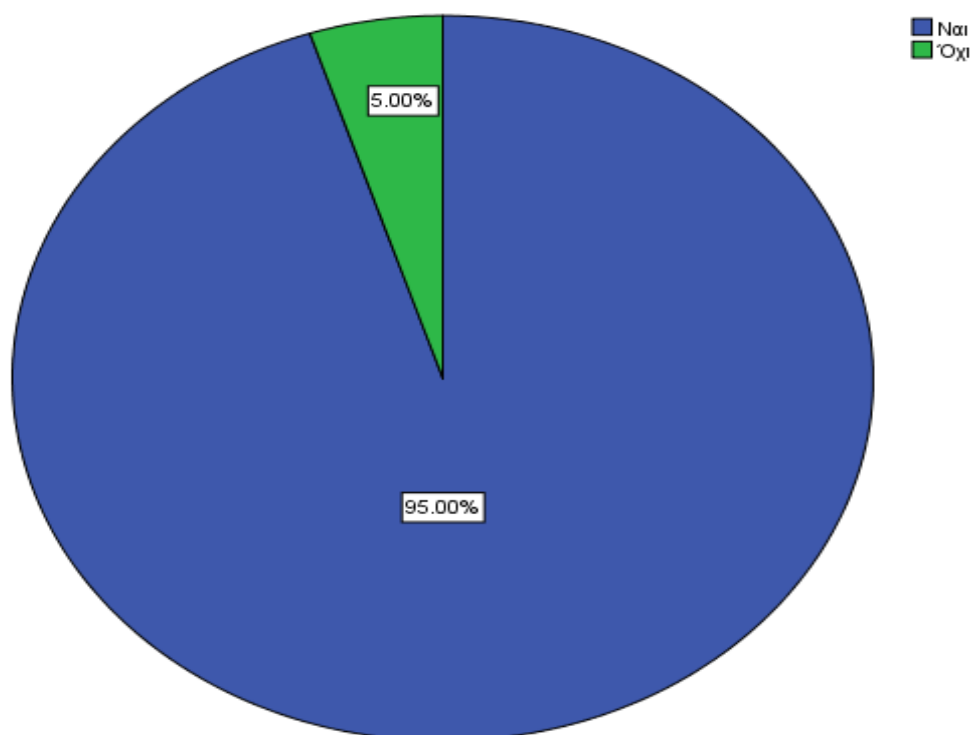

Γράφημα 5.10: Οι απαντήσεις του δείγματος για το αν θεωρούν, ότι υπάρχει θετική σχέση μεταξύ του παραδοσιακού χορού και του βαθμού κινητικής δεξιότητας των παιδιών προσχολικής ηλικίας που κατ' επέκταση στη συνέχεια μπορεί να επιδρά θετικά στην κοινωνική τους ικανότητα

Στον πίνακα 5.11 και στο γράφημα 5.11, παρουσιάζονται οι απαντήσεις του δείγματος για το αν πιστεύουν ότι ο παραδοσιακός χορός έχει άμεση επίδραση στην αντιλαμβανόμενη συναισθηματική ευεξία και στη συμπεριφορά των παιδιών στην προσχολική ηλικία. Παρατηρούμε πως μόνο 3 άτομα απάντησαν αρνητικά (5%) ενώ όλοι οι υπόλοιποι απάντησαν θετικά (57 θετικές απαντήσεις – ποσοστό 95%).

Πίνακας 11: Κατανομές και ποσοστά (%) σχετικά με τις απαντήσεις του δείγματος για το αν πιστεύουν ότι ο παραδοσιακός χορός έχει άμεση επίδραση στην αντιλαμβανόμενη συναισθηματική ευεξία και στη συμπεριφορά των παιδιών στην προσχολική ηλικία

Πιστεύετε ότι ο παραδοσιακός χορός έχει άμεση επίδραση στην αντιλαμβανόμενη συναισθηματική ευεξία και στη συμπεριφορά των παιδιών στην προσχολική ηλικία;	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Ναι	57	95.0
Όχι	3	5.0
Σύνολο	60	100.0

Γράφημα 5.11: Οι απαντήσεις του δείγματος για το αν πιστεύουν ότι ο παραδοσιακός χορός έχει άμεση επίδραση στην αντιλαμβανόμενη συναισθηματική ευεξία και στη συμπεριφορά των παιδιών στην προσχολική ηλικία

5.1.3 Ανοικτού τύπου ερώτηση

Τέλος, το δείγμα με την **ερώτηση (12) ανοικτού τύπου** ερωτήθηκε γιατί θεωρεί ότι ο παραδοσιακός χορός ως δραστηριότητα επιδρά θετικά στην κινητική-κοινωνική-συναισθηματική νοημοσύνη παιδιών προσχολικής ηλικίας. Η συντριπτική πλειοψηφία απάντησε πως θεωρεί ότι μέσα από την εκμάθηση παραδοσιακών χορών τα παιδιά προσχολικής ηλικίας αποκτούν ή/και βελτιώνουν τις κινητικές ικανότητές τους όπως γνώση και έλεγχος του σώματός τους, ισορροπία, συγχρονισμό, αρμονία, συντονισμό του σώματος-πνεύματος, φυσική κατάσταση κ.ά. Σε μεγάλο βαθμό επίσης, παρατηρήσαμε απαντήσεις που σχετίζονται με τους κανόνες και τους τρόπους συμπεριφοράς καθώς και την γενικότερη στάση των παιδιών στο ευρύ κοινωνικό σύνολο. Οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι μέσα από αυτή τη διαδικασία, τα παιδιά βοηθούνται ώστε εκφράζουν τα συναισθήματά τους, αποκτούν ομαδικότητα, αίσθημα συνεργασίας και αλληλοσεβασμού. Άλλοι, με ελαφρώς χαμηλότερη συχνότητα απαντήσεων εστίασαν στα ατομικά οφέλη που παρέχει στα νήπια η εκμάθηση παραδοσιακών χορών αναφέροντας κυρίως τον αυτοέλεγχο, την αυτοεκτίμηση, την αυτοπεποίθηση και την γενικότερη ψυχική ευεξία. Λιγότερες απαντήσεις εστιάζουν στην επαφή του παιδιού με την παράδοση, την ιστορία και τη λαογραφία καθώς και οι λιγότερες απαντήσεις εστιάζουν στο ότι ο παραδοσιακός χορός επιδρά θετικά στην κινητική-κοινωνική-συναισθηματική νοημοσύνη παιδιών προσχολικής ηλικίας γιατί τα παιδιά μπορούν να το δουν ως μέσο ψυχαγωγίας ή/και παιχνίδι που συμβάλλει στην βελτίωση της δημιουργικότητας/φαντασίας τους καθώς και στη χώρο-χρονική τους αντίληψη.

Ειδικότερα οι εκπαιδευτικοί απάντησαν σχετικά:

«Ο παραδοσιακός χορός επιδρά θετικά στην κινητική κοινωνική συναισθηματική νοημοσύνη των παιδιών, καθώς μέσα από αυτόν τα παιδιά έρχονται σε επαφή με πολλούς διαφορετικούς τομείς και συγκεκριμένα μαθαίνουν την ιστορία του τόπου τους, τις παραδόσεις τους, γνωρίζουν τραγούδια και μουσικές από κάθε περιοχή. Ο χορός επιδρά θετικά στην ψυχολογία τους, καθώς τα ηρεμεί και τα ψυχαγωγεί, όπως και τα κοινωνικοποιεί. Τα παιδιά μαθαίνουν την έννοια της ομαδικότητας της συνεργασίας και του σεβασμού. Επίσης βελτιώνουν την κίνηση και την ισορροπία τους».

«Ο παραδοσιακός χορός είναι μία φυσική άσκηση αλλά και μία επιδεξιότητα του σώματος η οποία ταυτόχρονα βοηθάει στην έκφραση των συναισθημάτων του παιδιού».

«Ο παραδοσιακός χορός αναμφίβολα επιδρά θετικά στη νοημοσύνη, κινητική - συναισθηματική - κοινωνική, καθώς τα παιδιά μέσω αυτού μπορούν να εκφράσουν τα συναισθήματά τους έρχονται σε επαφή με συνομηλίκους ενώ δεν πρέπει να παραληφθεί και η συμβολή του χώρου στη σωματογνωσία των παιδιών».

«Ο παραδοσιακός χορός είναι χρόνος, ρυθμός, συναίσθημα και έχει θετική επίδραση στη χωροχρονική αντίληψη των μικρών μαθητών καθώς και στην ενίσχυση της αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησης τους».

«Πράγματι ο παραδοσιακός χορός επιδρά θετικά στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας τόσο συναισθηματικά όσο και κινητικά. Τα νήπια έχουν ήδη έρθει σε επαφή με μουσική και κίνηση μέσα από μουσικοκινητικά παιχνίδια και ο χώρος τα βοηθά να αυτό- εκφράζονται να αποκτούν αυτοπεποίθηση και έλεγχο των κινήσεων τους».

«Ο παραδοσιακός χορός επιδρά θετικά γιατί συμβάλλει στην ανάπτυξη των κινητικών δεξιοτήτων, τους τονώνει την αυτοπεποίθησή τους και τα βοηθά να αποκτήσουν υπεύθυνες συμπεριφορές, ανεκτικότητα, αυτοεκτίμηση και αυτό ρύθμιση των συναισθημάτων ώστε να προσαρμόζονται με επιτυχία στο κοινωνικό και σχολικό περιβάλλον».

«Ο παραδοσιακός χορός επιδρά θετικά γιατί τα νήπια:

- αναπτύσσουν και βελτιώνουν τις κινητικές τους δεξιότητες,
- γίνονται πιο δημιουργικά καθώς αναπτύσσουν τη φαντασία τους,
- αποκτούν αυτοπεποίθηση,
- αναπτύσσουν πνεύμα ομαδικότητας και σεβασμό προς τους άλλους,
- μαθαίνουν να υπακούουν σε κανόνες».

«Ακόμα ο παραδοσιακός χορός ως δραστηριότητα επιδρά θετικά στα νήπια γιατί:

- εξασκούν τις κοινωνικές τους λειτουργίες,
- έρχονται σε επαφή και γνωριμία με τα ήθη και τα έθιμά και τις παραδόσεις μας,
- αποκτούν ευγένεια, θετική ενέργεια, αγάπη για τους παραδοσιακούς χορούς».

«Τέλος ο παραδοσιακός χορός ως δραστηριότητα επιδρά θετικά στα παιδιά προσχολικής ηλικίας μέσω της κινητικής δραστηριότητας και της πειθαρχίας στην εκμάθησης βημάτων και κινήσεων, το παιδί μαθαίνει να συντονίζει καλύτερα τις κινήσεις του, ασκείται στην αυτοπειθαρχία και στην εξέλιξη της επικοινωνίας και συνεργασίας του με τα άλλα παιδιά».

Κεφάλαιο 6^ο

6.1 Συζήτηση- Συμπεράσματα έρευνας

Σε αυτό το τελευταίο κεφάλαιο γίνεται, μία ανακεφαλαίωση των όσων έχουν αναφερθεί στις προηγούμενες σελίδες αυτής της πτυχιακής εργασίας, καθώς και συζήτηση των στοιχείων που προκύπτουν συνολικά από τη διεξαγωγή της έρευνας. Βάση του σκοπού που ετέθη αρχικά, σχετικά με τη διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτικών αναφορικά με την επίδραση του παραδοσιακού χορού σε παιδιά προσχολικής ηλικίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση του Δήμου Καλαμάτας προέκυψαν τα εξής αποτελέσματα:

Σύμφωνα με τους Edwards et al., (2010) ο παραδοσιακός χορός περιέχει όλα τα απαραίτητα εφόδια της κίνησης, του ρυθμού, της μουσικής, της εξερεύνησης, της κοινωνικοποίησης που επιζητάει διακαώς ένα παιδί και έχει ανάγκη να του προσφέρει η σύγχρονη εκπαίδευση. Ανάλογα απάντησαν και οι ερωτηθέντες της πλειοψηφίας του δείγματος της ανάλυσης επισημαίνοντας ότι ο παραδοσιακός χορός ως δραστηριότητα επιδρά θετικά στην κινητική-κοινωνική-συναισθηματική νοημοσύνη παιδιών προσχολικής ηλικίας. Η συντριπτική πλειοψηφία απάντησε ακόμα πως θεωρεί ότι μέσα από την εκμάθηση παραδοσιακών χορών τα παιδιά προσχολικής ηλικίας αποκτούν ή/και βελτιώνουν τις κινητικές ικανότητές τους όπως γνώση και έλεγχος του σώματός τους, ισορροπία, συγχρονισμό, αρμονία, συντονισμό του σώματος-πνεύματος, φυσική κατάσταση κ.ά. Σε μεγάλο βαθμό επίσης, παρατηρήσαμε απαντήσεις που σχετίζονται με τους κανόνες και τους τρόπους συμπεριφοράς καθώς και την γενικότερη στάση των παιδιών στο ευρύ κοινωνικό σύνολο.

Πλέον οι ερωτώμενοι εκπαιδευτικοί του δείγματος θεωρούν ότι μέσα από αυτή τη διαδικασία, τα παιδιά βοηθιούνται ώστε εκφράζουν τα συναισθήματά τους, αποκτούν ομαδικότητα, αίσθημα συνεργασίας και αλληλοσεβασμού. Άλλοι, με ελαφρώς χαμηλότερη συχνότητα απαντήσεων εστίασαν στα ατομικά οφέλη που παρέχει στα νήπια η εκμάθηση παραδοσιακών χορών αναφέροντας κυρίως τον αυτοέλεγχο, την αυτοεκτίμηση, την αυτοπεποίθηση και την γενικότερη ψυχική ευεξία. Ανάλογα οι ερευνητές Φλουρής & Ζαμπάινος (2018) διαπίστωσαν σχετικά με τον ελληνικό χώρο, ότι ο παραδοσιακός χορός αποτελεί ένα αποδεκτό πολιτισμικό αγαθό από ένα μεγάλο ποσοστό της ελληνικής κοινωνίας και επίσης, θεωρείται και ένα σημαντικό παιδαγωγικό και μορφωτικό μέσο στην οργανωμένη εκπαίδευση, θέση

που αποδεικνύεται λόγω της συμπερίληψής του στα αναλυτικά προγράμματα φυσικής αγωγής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Οι Zachoroulou et al (2003) θεώρησαν ότι κατά την προσχολική περίοδο, μία από τις βασικότερες ανάγκες του παιδιού είναι η αυτοέκφραση, διότι αυτήν την χρονική περίοδο αποκτά γνώσεις για τον κόσμο γύρω του και αισθήματα. Ο χορός λοιπόν ως γνωστόν, αποτελεί τρόπο μάθησης, γνώσης και έκφρασης πνεύματος και σώματος. Η μη λεκτική χορική και μουσική νοημοσύνη περιλαμβάνεται στον χορό, ενώ ανακαλείται η γλωσσική νοημοσύνη, την χρονική στιγμή που τα παιδιά διδάσκονται και μαθαίνουν το λεξιλόγιο του χορού, είτε μόλις συζητούν και αξιολογούν είτε κατά την ακολουθία στον χορό.

Οι Μαθέ κ.ά. (2008) επισήμαναν ότι ανάμεσα στους σκοπούς της εκμάθησης παραδοσιακών χορών κατά την παιδική ηλικία είναι και η ανάπτυξη του νευρομυϊκού συντονισμού και της οπτικοακουστικής αντίληψης των παιδιών. Μέχρι πρότινος δεν είχαν βρεθεί μέθοδοι διερεύνησης του χορού, τα τελευταία συναπτά έτη όμως, παρέχεται η δυνατότητα συστηματικής εργασίας του χορού με αναλυτικά εργαλεία, μεθόδους, τεχνικές και συστήματα καταγραφής, εργαλεία, τα οποία παρέχουν η επιστήμη και η τεχνολογία λόγω προόδου και εξέλιξης. Ανάλογες απαντήσεις δόθηκαν και από ποσοστό 85% των εκπαιδευτικών του δείγματος θεωρώντας ότι ο παραδοσιακός χορός δύναται να λειτουργήσει ως ψυχοκοινωνικό εργαλείο για την ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας, τα οποία στη συνέχεια μπορεί να αντιμετωπίσουν ένα ανασφαλές κοινωνικό-οικονομικό και σχολικό περιβάλλον, με περιστατικά σχολικού εκφοβισμού. Επίσης, ποσοστό 96,7% των εκπαιδευτικών του δείγματος πιστεύουν ότι η επίδραση της παιδαγωγικής του ελληνικού παραδοσιακού χορού μπορεί να επηρεάσει μελλοντικά τον αυτοέλεγχο και τη ρύθμιση συναισθημάτων που έχουν σχέση με την αυτοπεποίθηση και την αυτοεκτίμηση σε παιδιά νηπιαγωγείου.

Ποσοστό 95% του δείγματος συμφωνεί με το γεγονός ότι ο παραδοσιακός χορός έχει άμεση επίδραση στην αντιλαμβανόμενη συναισθηματική ευεξία και στη συμπεριφορά των παιδιών στην προσχολική ηλικία. Πράγμα που επισήμαναν και στην έρευνά τους οι Brown et al. (1981), όπου θεώρησαν τον παραδοσιακό χορό ως δραστηριότητα που συμβάλλει και στην σωματική και την ψυχική υγεία των ασκουμένων. Έχουν συλλεχθεί και επεξεργαστεί πηγές, οι οποίες σχετίζονται με τον παραδοσιακό χορό και τις θεραπευτικές ιδιότητές του, οι οποίες προάγουν το σώμα να ενεργοποιήσει τους μηχανισμούς επανάκτησης της ψυχοσωματικής του ενότητας.

Οι εκπαιδευτικοί του δείγματος ανέφεραν ότι ο παραδοσιακός χορός είναι μία φυσική άσκηση αλλά και μία επιδεξιότητα του σώματος, η οποία ταυτόχρονα βοηθάει στην έκφραση των συναισθημάτων του παιδιού. Αντίστοιχα, ο Ζάραγκας (2012) ανέφερε ότι ο παραδοσιακός χορός δρα θετικά στην φυσική κατάσταση των παιδιών, διότι βελτιώνεται η ευθύτητα των κάτω άκρων και των αρθρώσεων ενώ ταυτόχρονα παρατηρείται μεγαλύτερη καλλιέργεια της ευλυγισίας, της ευκινησίας και της μετατόπισης του σωματικού βάρους. Ενεργοποιείται ένας σημαντικός αριθμός μυών, οι οποίοι συντονίζονται με αποτέλεσμα την καλύτερη κυκλοφορία του αίματος, αύξηση της αντοχής, της δύναμης και των καύσεων με θετικό πρόσημο στον μεταβολισμό.

Ακόμα, οι Παναγιώτου & Παπαδοπούλου (2000) ανέφεραν ότι η φύση του παραδοσιακού χορού προαπαιτεί την συμμετοχή του παιδιού σε χορευτικές δραστηριότητες, εξασφαλίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την όξυνση ικανοτήτων προσοχής – παρατηρητικότητας – μνήμης και συγκέντρωσης. Ακόμη, διδάσκονται συνήθειες του παρελθόντος, καλλιεργείται η αίσθηση του συνανήκειν και αναπτύσσεται το αίσθημα συλλογικότητας. Με την συμμετοχή του παιδιού σε χορευτικό πρόγραμμα αναπτύσσονται ολόπλευρα φυσικές και πνευματικές ικανότητες, επισφραγίζοντας την γνωστική, εκπαιδευτική και κοινωνική λειτουργία του χορού. Τα παιδιά διδάσκονται τρόπους συνεργασίας, καταπολέμησης του εγωκεντρισμού, τήρηση των κανόνων και με λεκτικούς και μη λεκτικούς τρόπους, όπως με τη γλώσσα του σώματος επικοινωνούν, διαμορφώνοντας και εμπλουτίζοντας την προσωπικότητά τους. Με τα παραπάνω συμφώνησαν και οι εκπαιδευτικοί του δείγματος αναφέροντας ότι ο παραδοσιακός χορός αναμφίβολα επιδρά θετικά στη νοημοσύνη, κινητική - συναισθηματική - κοινωνική, καθώς τα παιδιά μέσω αυτού μπορούν να εκφράσουν τα συναισθήματά τους, έρχονται σε επαφή με συνομηλίκους, ενώ δεν πρέπει να παραληφθεί και η συμβολή του χώρου στη σωματογνωσία των παιδιών. Πλέον αναφέρουν σχετικά ότι ο παραδοσιακός χορός επιδρά θετικά γιατί τα νήπια:

- αναπτύσσουν και βελτιώνουν τις κινητικές τους δεξιότητες,
- γίνονται πιο δημιουργικά καθώς αναπτύσσουν τη φαντασία τους,
- αποκτούν αυτοπεποίθηση,
- αναπτύσσουν πνεύμα ομαδικότητας και σεβασμό προς τους άλλους,
- μαθαίνουν να υπακούουν σε κανόνες.

Τέλος, οι εκπαιδευτικοί του δείγματος ανέφεραν το γεγονός ότι ο παραδοσιακός χορός επιδρά θετικά στην κινητική κοινωνική συναισθηματική νοημοσύνη των παιδιών, καθώς μέσα από αυτόν τα παιδιά έρχονται σε επαφή με πολλούς διαφορετικούς τομείς και συγκεκριμένα μαθαίνουν την ιστορία του τόπου τους, τις παραδόσεις τους, γνωρίζουν τραγούδια και μουσικές από κάθε περιοχή. Ο χορός επιδρά θετικά στην ψυχολογία τους, καθώς τα ηρεμεί και τα ψυχαγωγεί, όπως και τα κοινωνικοποιεί. Τα παιδιά μαθαίνουν την έννοια της ομαδικότητας της συνεργασίας και του σεβασμού. Ανάλογα ο Jungmair (2018) επιβεβαιώνει αυτές τις απόψεις αναφέροντας ότι ο παραδοσιακός χορός είναι ένα ζωντανό μέρος του πολιτισμού και ενδείκνυται για όλες τις ηλικίες, όπως υποστηρίζεται και παραπάνω με βάση πρόσφατες έρευνες των τελευταίων δύο δεκαετιών. Ειδικότερα, κατά την προσχολική ηλικία συνδυάζεται η ανάπτυξη κινητικής έκφρασης, ισορροπημένης σωματικής και αισθητικής εξέλιξης με την ένταξη και απόκτηση γνώσεων για το παρελθόν και την κουλτούρα του ελληνικού λαού. Τα παιδιά είναι σημαντικό να συνειδητοποιήσουν, ότι το παρελθόν αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο και κινητήρια δύναμη για τον σχεδιασμό ενός δημιουργικού μέλλοντος, το οποίο θα επισφραγίζεται από τις αξίες του παρελθόντος.

Βιβλιογραφία

- Αγαλιανού, Ο. (2008). Η μουσικοκινητική αγωγή στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών της φυσικής αγωγής. *Μουσική σε Πρώτη Βαθμίδα, Vol 5-6 (1-2)*, pp.53-58. Ανακτήθηκε 12 Αυγούστου 2021, από https://scholar.google.gr/citations? user=xoW_C2EAAAAJ&hl=el
- Αγδινιώτης, Η. (2008). *Η επίδραση διαφορετικών κινητικών δραστηριοτήτων στην ρυθμική ικανότητα παιδιών νηπιακής ηλικίας*. Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Διατριβή. Τρίκαλα: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Αγδινιώτης, Η., Μπελέτη, Ζ., & Μπαζιάνας, Δ. (2009). Μελέτη ρυθμικής ικανότητας παιδιών νηπιακής ηλικίας που ασχολούνται με κινητικές δραστηριότητες συνοδευόμενες ή όχι από μουσική. *Εισήγηση στο 17^ο Διεθνές Συνέδριο Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού*. Κομοτηνή.
- Αυγητίδου, Σ. (2001). *Το Παιχνίδι. Σύγχρονες ερευνητικές και διδακτικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Τυπωθήτω Δάρδανος.
- Anthony, M. S. & James, O. B. (1994). *The Effects Of Playground Design On Pretend Play And Divergent Thinking. Environment and Behavior, Vol 26*, pp. 560-579. Ανακτήθηκε 15 Αυγούστου 2021, από <https://www.semanticscholar.org/paper/The-Effects-Of-Playground-Design-On-Pretend-Play-Susa-Benedict/9298cd1220e66737b02306f2942877f04fdd ee1a>
- Βαβρίτσας, Γ. Ν. (2003). *Η σχέση των ρυθμικών και κινητικών στοιχείων των ελληνικών παραδοσιακών χορών και η εφαρμογή στη διδασκαλία τους. Η περίπτωση των χορών στο χωριό Σπήλαιον Γρεβενών*. (Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή). Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Βαβρίτσας, Γ. Ν. (2008). *Παραδοσιακοί χοροί και η διδασκαλία τους. Ρυθμοκινητική ανάλυση και ρυθμική αρίθμηση*. Θεσσαλονίκη: Συγγραφέας.
- Βενετσάνου, Φ. (2008). Ο χορός στην προσχολική ηλικία. *Εισήγηση στο 16^ο Διεθνές Συνέδριο Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού*, Κομοτηνή.
- Βενετσάνου, Φ. & Λεβέντης, Χ. (2010). *Ο ελληνικός παραδοσιακός χορός για παιδιά προσχολικής ηλικίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Αθλότυπο.

- Barrett, K., Williams, K. & Whitall, J. (1992). *What Does it Mean to Have a “Developmentally Appropriate Physical Education Program?”*. *The Physical Educator*, Vol 49, pp. 114-118. Ανακτήθηκε 13 Αυγούστου 2021, από <https://eric.ed.gov/?id=EJ460474>
- Bennett, N., Wood, L. & Rogers, S. (1997). *Teaching through play. Teachers thinking and classroom practice*. USA, California: Open University Press.
- Bodrova, E. & Leong, D. (2007). *Playing for academic skills. Children in Europe*, Vol 1, pp. 10-11. Ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2021, από <https://scholar.google.com/citations?user=guNi6y0AAAAJ&hl=en>
- Bollnow, F. (1983). *Anthropologische Padagogik*. Stuttgart: Konigshausen & Neumann.
- Brostrom, S. (2001). Οι νηπιαγωγοί και τα πεντάχρονα παιδιά παίζουν μαζί. Στο Σ. Αυγητίδου (Επιμ.), *Το παιχνίδι. Σύγχρονες ερευνητικές και διδακτικές προσεγγίσεις* (σ. 271-299). (Α. Γολέμη, μεταφρ.). Αθήνα: Τυπωθήτω Δάρδανος.
- Brown, J., Sherill, C. & Gench, B. (1981). Effects of an Integrated Physical Education/music program in changing early childhood perceptual-motor performance. *Perceptual and Motor Skills*, 53(1), pp. 151-154. doi: 10.2466/pms.1981.53.1.151
- Γαλάνη, Μ. (2012). *Ο χορός στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Εκδ. Ιων Έλλην.
- Γέρου, Θ. (1961). *Παιγνιώδεις μορφές εργασίας στο δημοτικό σχολείο: παιγνίδια με φαντασία, ομαδικά παιγνίδια, οικοδομικά και δημιουργικά παιγνίδια, ο συμβολισμός τους, τα όνειρα, η δραματοποίηση, το ελεύθερο ιχνογράφημα, οι συλλογές*. Αθήνα: Εκδόσεις Δίπτυχο.
- Γκουγκουλή, Κ. (2000). *Παιδί και παιχνίδι στη νεοελληνική κοινωνία*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Γουλιμάρης, Δ., Μπεμπέτσος, Ε., & Φιλίππου, Φ. (2013). Οι σπουδές για το χορό στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και ο ρόλος της «Σχεδιασμένης Συμπεριφοράς» στη συμμετοχή των φοιτητών σε οργανωμένες μεταπτυχιακές σπουδές με την εξ αποστάσεως μέθοδο διδασκαλίας. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, τ. 9, σσ. 106-119 Ανακτήθηκε 14 Αυγούστου 2021, από

<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/openjournal/article/view/9837/9948/CbeCitationPlugin>

- Γώτη, Ε., Δέρρη, Β. & Κιουμουρτζόγλου, Ε., (2006). Γλωσσική ανάπτυξη παιδιών προσχολικής ηλικίας μέσω της φυσικής αγωγής, *Αναζητήσεις στη Φυσική Αγωγή και τον Αθλητισμό*, τ. 4 (3), σσ. 371-378. Ανακτήθηκε 9 Αυγούστου, 2013, από www.pe.uth.gr/hape/images/stories/emag/vol4_3/hape155
- Carlson, S. & White, S. (1998). *The effectiveness of a computer program in helping kindergarten students learn the concepts of left and right. Journal of Computing in childhood education*, 9(2), pp. 133-147. Ανακτήθηκε 12 Αυγούστου 2021, από <https://www.learntechlib.org/p/86389/>
- Carvey, C. (1990). *Το παιχνίδι: η επίδραση στην εξέλιξη του παιδιού*. Αθήνα: Κουτσομπός Α.Ε.
- Clearfield, M. W. (2004). The role of crawling and walking experience in infant spatial memory. *Journal of Experimental Child Psychology*, 89, pp. 214-241. doi: DOI:10.1016/j.jecp.2004.07.003
- Δανιά, Α. (2013). Labankidoc: Ένα εποπτικό εργαλείο για τη διδασκαλία του ελληνικού παραδοσιακού χορού στις πρώτες εκπαιδευτικές βαθμίδες. *Εισήγηση στο 5th Conference on Informatics in Education*, Πειραιάς.
- Δανιά, Α., Κουτσούμπα, Μ., Χατζηχαριστός, Δ. & Τυροβολά, Β. (2009). Η Έρευνα για την Κατασκευή Οργάνων Αξιολόγησης της Χορευτικής Επίδοσης. Ανασκοπική Μελέτη. *Αναζητήσεις στη Φυσική Αγωγή & τον Αθλητισμό*, τ. 7(2), pp.179–202. Ανακτήθηκε 28 Αυγούστου 2021 από http://www.pe.uth.gr/hape/images/stories/emag/vol7_2/hape339.pdf
- Δανιηλίδου, Ε. (2004). *Έρευνα- παρέμβαση για τη γραφή και την ανάγνωση σε παιδιά προσχολικής ηλικίας*. (Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή). Θεσσαλονίκη : Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Δαφέρμου, Χ., Κουλούρη, Π. & Μπασαγιάννη, Ε. (2006). *Οδηγός Νηπιαγωγού Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης*. Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. Ανακτήθηκε 19 Αυγούστου 2021, από http://www.pi-schools.gr/preschool_education/odigos/nipi.pdf
- Δενάζη, Ε., Μαυροβουνιώτης, Φ., Κουιδή, Ε. & Δεληγιάννης, Α. (2009). Ελληνικοί Παραδοσιακοί Χοροί και Λειτουργική Ικανότητα Ηλικιωμένων Ατόμων.

- Εισήγηση στο 17^ο Διεθνές Συνέδριο Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού. Κομοτηνή.*
- Δήμας, Η. (2004). *ΛΑΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΟΧΟΡΕΥΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ. Χορευτικές συνθέσεις των φοιτητών-τριών της Ελλάδας (2^η εκδ.)*. Αθήνα: ART WORK.
- Δήμας, Η., & Ιακωβάκη- Δήμα, Δ. (1994). Οργάνωση και διδακτική των ελληνικών λαϊκών χορών στην παιδική ηλικία. *Εισήγηση στο συνέδριο «Ο χορός πέρα από τα σύνορα»*, Δράμα.
- Δογάνη, Κ. (2012). *Μουσική στην Προσχολική Αγωγή: Αλληλεπίδραση παιδιού- Παιδαγωγού*. Αθήνα: Gutenberg.
- Davies, M. (2003). *Movement and dance in early childhood*. London: Paul Chapman Publishing.
- Edwards, L. C., Bayless, K. M. & Ramsey, M. E. (2010). *Μουσική και Κίνηση: Ένας Τρόπος Ζωής για το Μικρό Παιδί*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Ekeland, E., Heian, F., Hagen, K. & Koren, E. (2005). Can exercise improve self-esteem in children and young people? A systematic review of randomised controlled trials. *British Journal of Sports Medicine*, 39(11), pp. 792–798. doi:10.1136/bjism.2004.017707
- Elliot, S. N., Kratochwill, T.R., Cook, J. L. & Travers, J. F. (2008). *Εκπαιδευτική Ψυχολογία: Αποτελεσματική Διδασκαλία, Αποτελεσματική Μάθηση*. Αθήνα: Gutenberg.
- Ζάραγκας, Χ. (2011). *Ψυχοκινητική Αγωγή: Μια Ψυχοπαιδαγωγική Προσέγγιση σε Παιδιά Προσχολικής Ηλικίας*. Αθήνα: Διάδραση.
- Ζάραγκας, Χ. (2012). Διερεύνηση της σχέσης μεταξύ του βαθμού κινητικής μάθησης και της κοινωνικής δράσης μέσα από ομαδικές κινητικές δραστηριότητες στο νηπιαγωγείο. *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, τ. 5(1), σσ. 5-30. doi: 10.12681/jret.8673
- Ζάραγκας, Χ. (2016). Η επίδραση ενός παρεμβατικού προγράμματος ψυχοκινητικής αγωγής στην κοινωνική συμπεριφορά, αυτοεκτίμηση και κινητική ανάπτυξη νηπίων. *Έρευνα στην Εκπαίδευση*, τ. 5(1), σσ.104-128. doi:https://doi.org/10.12681/hjre.10603
- Ζάραγκας, Χ. & Λίτος, Ι. (2018). Ο χορός στο νηπιαγωγείο και η συμβολή του στην ψυχοκινητική ανάπτυξη και στη μεταγνωστική ικανότητα νοερής απεικόνισης. Στο Μ. Γαλάνη (Επίμ.), *2ο Επιστημονικό Συνέδριο Παραστατικές Τέχνες στην*

- Εκπαίδευση: Συλλογικότητα, Σκέψη και Εμπειρία* (pp. 12-21). Πάτρα: Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης.
- Ζαχοπούλου, Ε. & Κούλη, Ο. (2017). *Η Φυσική Αγωγή στην Αρχή του 21ου Αιώνα: Σκοποί – Στόχοι – Επιδιώξεις στην Προσχολική Ηλικία*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Ζερβάνου, Σ. Δ. (2008). *Ικανότητα προσανατολισμού παιδιών (αγοριών και κοριτσιών) ηλικίας 4-5 ετών*. (Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Διατριβή). Τρίκαλα: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Ζήκος, Ι., & Παναγιωτοπούλου, Α. (1996). Ο Νεοελληνικός Χορός στο Νηπιαγωγείο-Θεματοποίηση προβλημάτων. *Φυσική Αγωγή- Αθλητισμός- Υγεία*, τ. 2, σσ. 27-34.
- Ζιάκα, Μ., & Πετροπούλου, Στ. (2007). Η Μουσική και ο Χορός ως στοιχεία του Λαϊκού Πολιτισμού μιας περιοχής. *Εισήγηση στο Συνέδριο ΕΕΜΑΠΕ*, Αθήνα.
- Ζουνχιά, Κ. (2000). *Φυσική Αγωγή στο Δημοτικό Σχολείο, Προς τη «Δια Βίου» Άσκηση*. Αθήνα: Συγγραφέας.
- Ζωγράφου, Μ. (2003). *Ο χορός στην ελληνική παράδοση*. Αθήνα: ART WORK.
- Ζωγράφου, Μ. (2012). Για μια συστηματική διδασκαλία του παραδοσιακού χορού στην εκπαίδευση. Στο Ε. Αυδίκος & Σ. Κόζιου (Επιμ.), *Πρακτικά 4ου Πανελληνίου Συνεδρίου Λαϊκός Πολιτισμός και Εκπαίδευση* (σσ. 163-172). Καρδίτσα: Κέντρο Ιστορικής και Λαογραφικής Έρευνας «Ο Απόλλων».
- Gallahue, L. D. (2002). *Αναπτυξιακή Φυσική Αγωγή για τα Σημερινά Παιδιά*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Giagazoglou, P. , Kabitsis, N., Kokaridas, N., Zaragas, C. , Katartzi, E. & Kabitsis, C. (2011). The movement assessment battery in Greek preschoolers: The impact of age, gender, birth order, and physical activity on motor outcome. *Research in Developmental Disabilities*, 32(1), pp. 2577–2582.doi: 10.1016/j.ridd.2011.06.020
- Gough, M. (2008). *Γνωριμία με το Χορό*. Αθήνα: Dian.
- Hargreaves, D. (2004). *Η Αναπτυξιακή Ψυχολογία της Μουσικής*. Αθήνα: Fagotto Books.
- Haselbach, B. (2018). Αναστοχασμοί γύρω από τις παιδαγωγικές όψεις του χορού στο Orff Schulwerk (1984-2010). Στο Β. Haselbach & Σαρροπούλου, Κ. (Επιμ.), *Κείμενα Θεωρίας και Πράξης του Orff Schulwerk* (σ.σ. 125-140). Αθήνα: Εταιρία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας.

- Haselbach, B. & Σαρροπούλου, Κ. (2018). *Κείμενα Θεωρίας και Πράξης του OrffSchulwerk*. Αθήνα: Εταιρία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας.
- Herman, R. (2018). Οι παιδαγωγικές ιδέες του Carl Orff: Ουτοπία και πραγματικότητα (1975). Στο Β. Haselbach & Κ. Σαρροπούλου (Επιμ.), *Κείμενα Θεωρίας και Πράξης του Orff Schulwerk* (σ.σ. 107-124). Αθήνα: Εταιρία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας.
- Θεοδωράκου, Κ. (2010). *Γυμναστική: Μια Πολύπλευρη Προσέγγιση*. Αθήνα: Εκδόσεις Τελέθριον.
- Jungmair, U.E. (2018). Στοιχειακή μουσική και κινητική αγωγή: Θεμέλια και ανθρωπολογικές απόψεις (1997-2010). Στο Β. Haselbach & Κ. Σαρροπούλου (Επιμ.), *Κείμενα Θεωρίας και Πράξης του Orff-Schulwerk* (σ.σ. 159-175). Αθήνα: Εταιρία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας.
- Καμπάς, Α., Αγγελούσης, Ν., Γούργουλης, Β., Μπάρμπας, Ι. & Αντωνίου, Π. (2000). Επίδραση της Ηλικίας και του Φύλου στην Ανάπτυξη των Συναρμοστικών Ικανοτήτων Παιδιών Προσχολικής Ηλικίας. *Φυσική Δραστηριότητα και Ποιότητα Ζωής, τ. 1*, 51-56. Ανακτήθηκε 29 Αυγούστου 2021, από https://www.researchgate.net/publication/282701309_PAICHNIDIA_SOMATIKES_ERAPHES
- Κάππας, Χ. (2005). *Ο ρόλος του παιχνιδιού στη παιδική ηλικία*. Αθήνα: Άτραπος.
- Καραδήμου-Λιάτσου, Π. (2003). *Η Μουσικοπαιδαγωγική τον 20ο αιώνα: Οι Σημαντικότερες Απόψεις για την Προσχολική Ηλικία*. Αθήνα: Εκδόσεις Edition Orpheus.
- Καραμπατζάκη, Ζ. & Σαρρής, Δ. (2014). Το διδακτικό παιχνίδι ως μέσον γνωστικής ανάπτυξης παιδιών με ήπιες δυσκολίες μάθησης ηλικίας 4-8 ετών. *Εισήγηση στο 4ο Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*. Αθήνα.
- Καραναστάση, Δ., Παναγοπούλου, Β., Σερμπέζης, Β., Δούδα, Ε. & Καμπάς, Α. (2009). Επιδράσεις του χορού στην ανάπτυξη φυσικών ικανοτήτων. *Εισήγηση στο 17ο Διεθνές Συνέδριο Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού*. Κομοτηνή.
- Καρτασίδου, Λ. (2004). *Μάθηση Μέσω Κίνησης*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
- Καρφής, Β., & Ζιάκα, Μ. (2009). *Ο Ελληνικός Παραδοσιακός Χορός στην Εκπαίδευση. Προτάσεις διδασκαλίας*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βιβλιοδιάπλους.

- Κουτσούμπα, Μ. (2006). Η διδασκαλία του Ελληνικού Λαϊκού Παραδοσιακού Χορού στα σύγχρονα εκπαιδευτικά πλαίσια. *Εισήγηση στο 1^ο Διεθνές Εκπαιδευτικό Συνέδριο «Λαϊκός Πολιτισμός και Εκπαίδευση»*. Βόλος.
- Κουτσούμπα, Μ. (2010). Ο ελληνικός παραδοσιακός χορός στην ‘πρώτη’ και ‘δεύτερη’ ύπαρξή του. Απόψεις και προβληματισμοί. *Εισήγηση στο 18^ο Διεθνές Συνέδριο Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού*. Κομοτηνή.
- Kambas, A., Venetsanou, F., Giannakidou, D., Fatouros, I. G., Avloniti, A., Chatzinikolaou, A., Draganidis, D. & Zimmer, R. (2012). The Motor Proficiency Test for children between 4 and 6 years of age (MOT 4–6): An investigation of its suitability in Greece. *Research in Developmental Disabilities, Vol 33*(1), pp. 1626–1632. doi: 0.1016/j.ridd.2012.04.002
- Λιάπα, Ε. (2004). *Μελέτη ρυθμικής ικανότητας σε μαθητές- μαθήτριες Γυμνασίου που ασχολούνται με κινητικές δραστηριότητες συνοδευόμενες ή όχι από μουσική*. (Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Διατριβή). Κομοτηνή: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης και Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Λυκεσάς, Γ. (2002). *Η διδασκαλία των ελληνικών παραδοσιακών χορών στη Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση με τη μέθοδο της Μουσικοκινητικής Αγωγής*. (Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή). Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Λυκεσάς, Γ. (2008). Η δημιουργικότητα ως τρόπος προσέγγισης του ελληνικού παραδοσιακού χορού. *Εισήγηση στο 16^ο Διεθνές Συνέδριο Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού*. Κομοτηνή.
- Λυκεσάς, Γ. (2009). Δημιουργικότητα και παραδοσιακά παιχνίδια ως μέθοδος διδασκαλίας του παραδοσιακού χορού στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. *Εισήγηση στο 17^ο Διεθνές Συνέδριο Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού*. Κομοτηνή.
- Λυκεσάς, Γ., & Τυροβολά, Β. (2007). Η θέση του παραδοσιακού χορού στα αναλυτικά προγράμματα της δημοτικής εκπαίδευσης και η εφαρμογή του στην πράξη. *Μουσικοπαιδαγωγικά*, τ. 5, σσ. 102-116
- Λυκεσάς, Γ., Κουτσούμπα, Μ., Γκιόσος, Ι., & Τυροβολά, Β. (2015). Η αποτελεσματικότητα ενός προγράμματος θεατρικού παιχνιδιού στη διαδικασία μάθησης του ελληνικού παραδοσιακού χορού σε μαθήτριες δημοτικού σχολείου. *Γυναίκα & Άθληση*, τ. 9, σσ. 47-56

- Lutz, T. & Kuhlman, W. (2000). Learning about culture through dance in kindergarten classrooms. *Early Childhood Education Journal*, Vol 28 (No 1), 35-40. Ανακτήθηκε 30 Αυγούστου 2021, από <https://eric.ed.gov/?id=EJ613556>
- Μαθέ, Δ., Κουτσούμπα, Μ., & Λυκεσάς, Γ. (2008). Κριτική επισκόπηση των μέχρι σήμερα προτεινόμενων μεθόδων διδασκαλίας του ελληνικού παραδοσιακού χορού στην Ελλάδα. *Εισήγηση στο 22^ο Παγκόσμιο Συνέδριο CID UNESCO*, Αθήνα.
- Μπάκα, Ε. (2011). *Η Θεατρική Αγωγή (το Θεατρικό Παιχνίδι) ως μέσο ενίσχυσης της αυτοαντίληψης και της αυτοεκτίμησης ατόμων τυπικής ανάπτυξης και ατόμων με ειδικές ανάγκες*. (Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή). Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Παναγιώτου, Α. & Παπαδοπούλου, Κ. Σ. (2000). Θετική επίδραση της Μουσικής παιδείας στην εκμάθηση ελληνικών παραδοσιακών χορών στη σχολική ηλικία. *Εισήγηση στο 8^ο Διεθνές Συνέδριο Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού*. Κομοτηνή.
- Παναγοπούλου, Β. (2008). Ο χορός στην πρώτη και δεύτερη σχολική ηλικία. *Εισήγηση στο 16^ο Διεθνές Συνέδριο Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού*. Κομοτηνή.
- Παυλίδου, Ε. (2010). *Κινητική και Ρυθμική Αγωγή στην Προσχολική Ηλικία: Από τη Θεωρία στην Πράξη*. Θεσσαλονίκη: Ζυγός.
- Παυλίδου, Ε. & Στύλου, Σ. (2006). Παραδοσιακός χορός στην προσχολική ηλικία: Μέθοδοι προσέγγισης των νηπίων. *Εισήγηση στο 1^ο Διεθνές Εκπαιδευτικό Συνέδριο «Λαϊκός Πολιτισμός και Εκπαίδευση»*. Βόλος.
- Ρήγα, Β. (2001). *Η σωματική έκφραση στο νηπιαγωγείο και στο δημοτικό σχολείο*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Σερμπέζης, Β. (1995). *Συγκριτική Μελέτη Μεθόδων Διδασκαλίας του Ελληνικού Παραδοσιακού Χορού σε Παιδιά Ηλικίας 9-11 Ετών*. (Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή). Κομοτηνή: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.
- Schaffer, K. (2011). *Math and Dance-Windmills and Tilings and Things. Bridges: Mathematics, Music, Architecture, Culture*. Ανακτήθηκε 8 Αυγούστου 2021, από archive.bridgesmathart.org/.../bridges2012.

- Τζέτζης, Γ., & Λόλα, Α. (2015). *Κινητική Μάθηση και Ανάπτυξη*. Ανακτήθηκε 19 Ιουλίου 2021 από <https://repository.kallipos.gr/pdfviewer/web/viewer.html?file=/bitstream/11419/329/1/Book.pdf>
- Τριλιανός, Α. (2003) *Μεθοδολογία της Σύγχρονης Διδασκαλίας* (τ. 1^{ος} & 2^{ος}). Αθήνα: ΑΘΗΝΑ.
- Τσουνής, Κ. (2015). *Ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί και ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων παιδιών 10-12 ετών* (Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Εργασία). Κομοτηνή: Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού.
- Τυροβολά, Β., Κουτσούμπα, Μ. & Ταμπάκη, Α. (2008). Το εννοιολογικό μοντέλο του παραδοσιακού χορού, *Αναρτημένες Ανακοινώσεις 17^{ου} Συνεδρίου Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού, Κομνηνή (19-5-2006)*. Ανακτήθηκε 16 Αυγούστου, 2021, από www.phyded.duth.gr/files/congress/2009/abstract/Dance
- Werner, L. (2001). *Changing student attitudes toward math: using dance to teach math. The center for applied research and educational improvement*. Ανακτήθηκε 23 Αυγούστου 2021 από <http://hdl.handle.net/11299/143714>
- Φλουρής, Γ. (2003). *Η αρχιτεκτονική της Διδασκαλίας και η Διαδικασία της Μάθησης*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Φλουρής, Σ. & Ζμπάνιος, Δ. (2018) Μια σύγχρονη ολιστική διδακτική προσέγγιση του ελληνικού παραδοσιακού χορού. *Επιστήμες Αγωγής*, τ. 18(3), σσ. 82-116.
- Φουρνάρη, Μ. (2013). *Σχεδιασμός και Δημιουργία Διαδραστικού Εκπαιδευτικού Υλικού για την Προσχολική και την Πρωτοσχολική Εκπαίδευση*. (Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή Διατριβή). Αθήνα: Πανεπιστήμιο Πειραιώς.
- Zachopoulou, E., Tsapakidou, A. & Derri, V. (2003). The effects of a developmentally appropriate music and movement program on motor performance. *Early Childhood Research Quarterly*, 19(4), pp. 631–642. Ανακτήθηκε 12 Αυγούστου 2021, από <https://pure.unic.ac.cy/en/publications/the-effects-of-a-developmentally-appropriate-music-and-movement-p>
- Zaragas, K. H., Sarris, D., Pliogou, V., Ntella, D., Panagiotopoulou, A. & Zioga, O. (2016). Motor efficiency and comparison of children in early childhood from Greece Albania and Sweden. *Journal of Sports Science*, Vol 35(No 5). pp. 96-106. doi: 10.17265/2332-7839/2017.02.004

Zimmer. R. (2007). *Εγχειρίδιο Κινητικής Αγωγής: Από τη Θεωρία στην Πράξη*.
Αθήνα: Αθλότυπο.

Παράρτημα

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ Α΄ ΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

«Σκοπός της πτυχιακής εργασίας είναι η διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτικών Α΄ βάθμιας εκπαίδευσης, αναφορικά με την επίδραση του παραδοσιακού χορού στην ενίσχυση των κινητικών, κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας».

1. ΒΑΣΙΚΑ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΕΡΩΤΗΣΗ 1: Φύλο;

Φύλο	
/Α	
Ανδρας	☐
Γυναίκα	☐

ΕΡΩΤΗΣΗ 2: Ηλικία;

Ηλικία	
/Α	
18-24	☐
25-34	☐
35-44	☐
45- 54	☐
55- 64	☐
>=65	☐

ΕΡΩΤΗΣΗ 3: Έτη διδακτικής προϋπηρεσίας;

Διδακτική προϋπηρεσία	
/Α	
1-5	☐

Διδακτική /Α προϋπηρεσία	
5-10	☐
10-15	☐
15-20	☐
>=20	☐

2. ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

ΕΡΩΤΗΣΗ 4: Θεωρείτε, ότι μέσα από το ερέθισμα του χορευτικού ρυθμού που προτάσσει ο παραδοσιακός χορός αποτελεί κίνητρο εξερεύνησης των σωματικών κινήσεων και των κινητικών δεξιοτήτων των παιδιών προσχολικής ηλικίας;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

ΕΡΩΤΗΣΗ 5: Πιστεύετε ότι μέσα από την κοινή ψυχαγωγία του παραδοσιακού χορού τα παιδιά παρακινούνται στο να κατασκευάζουν ιδέες και έχουν καλύτερη έκφραση συναισθημάτων;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

ΕΡΩΤΗΣΗ 6: Πιστεύετε ακόμα, ότι μέσα από την κοινή ψυχαγωγία του παραδοσιακού χορού τα παιδιά προσχολικής ηλικίας παρακινούνται ώστε να έχουν μια πιο υπεύθυνη συμπεριφορά και πρωτοβουλία, στη λήψη αποφάσεων μελλοντικά;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

ΕΡΩΤΗΣΗ 7: Πιστεύετε ότι ο παραδοσιακός χορός ως δραστηριότητα επιδρά θετικά στην ανάπτυξη της ικανότητας επικοινωνίας και έκφρασης σε παιδιά νηπιαγωγείου;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

ΕΡΩΤΗΣΗ 8: Θεωρείτε ότι ο παραδοσιακός χορός δύναται να λειτουργήσει ως ψυχο-κοινωνικό εργαλείο για την ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας, τα οποία στη συνέχεια μπορεί να αντιμετωπίσουν ένα ανασφαλές κοινωνικο-οικονομικό και σχολικό περιβάλλον, με περιστατικά σχολικού εκφοβισμού;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

ΕΡΩΤΗΣΗ 9: Πιστεύετε ότι η επίδραση της παιδαγωγικής του ελληνικού παραδοσιακού χορού μπορεί να επηρεάσει μελλοντικά τον αυτοέλεγχο και τη ρύθμιση συναισθημάτων που έχουν σχέση με την αυτοπεποίθηση και την αυτοεκτίμηση σε παιδιά νηπιαγωγείου;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

ΕΡΩΤΗΣΗ 10: Θεωρείτε κατά τη γνώμη σας, ότι υπάρχει θετική σχέση μεταξύ του παραδοσιακού χορού και του βαθμού κινητικής δεξιότητας των παιδιών προσχολικής ηλικίας που κατ επέκταση στη συνέχεια μπορεί να επιδρά θετικά στην κοινωνική τους ικανότητα;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

ΕΡΩΤΗΣΗ 11: Πιστεύετε ότι ο παραδοσιακός χορός έχει άμεση επίδραση στην αντιλαμβανόμενη συναισθηματική ευεξία και στη συμπεριφορά των παιδιών στην προσχολική ηλικία;

ΝΑΙ

ΟΧΙ

3. ΑΝΟΙΚΤΟΥ ΤΥΠΟΥ

ΕΡΩΤΗΣΗ 12: Γιατί θεωρείτε ότι ο παραδοσιακός χορός ως δραστηριότητα επιδρά θετικά στην κινητική-κοινωνική-συναισθηματική νοημοσύνη παιδιών προσχολικής ηλικίας;